

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ Μ' | ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 72.18.308 | 1/15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1991 | ΑΡΙΘ. 12

== ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ==

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου,
Ποιμαντική τῶν ἱερῶν προσκνημάτων. — Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Βυζαντινὴ ἢ Εὐρωπαϊκὴ Μουσική; — Ἀρχιμ. Ἱερ. Βλάχου, Τὸ «Σύμβολο τῆς Πίστεως». — Ἀρχιμ. Γ. Στέφα, Στὴ μορφὴ τοῦ ἁγ. Βησσαρίωνος, μὲ ὁδηγὸ ἕναν ὕμνο. — Ἱερομον. Ἦσαῖα Σιμωνοπετρίτη, Ἅγιος Φώτιος. — Ἀποστ. Βαλληνδρά, Τὰ ἕνδεκα Ἑωθινά. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου — Βαρβάρας Γιαννακοπούλου, Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη. — π. Ἀντ. Ἀλεβιζοπούλου, Ἡ ἀντιαιρετικὴ ποιμαντικὴ τῆς Ἐκκλησίας. — Δημ. Φερούση, Μιχαὴλ Μπακνανᾶς. — Φς, Τὸ βιβλίον. — Ἐπίκαιρα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθήναι, Ἰεσοῦ 1 — Τηλέφ.
72.10.734 ● Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης
Μιχαήλ, Ἀριστοτέλους 179,
112 51 Ἀθήναι.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΩΝ

Ὁ μῆνας Αὐγουστος, πὸν εἶναι κατεξοχὴν ὁ μῆνας τῆς Παναγίας, δίνει ἀφορμὴν σὲ πολλοὺς νὰ κάνουν θεομητορικὰ προσκνημάτα, νὰ μεταβαίνουν δηλαδὴ σὲ τόπους ὅπου ἰδιαίτερος τιμᾶται ἡ Παναγία.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θεομητορικά, ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα προσκνημάτα, πὸν εἶτε συνδέονται μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν σταθμῶν τῆς ζωῆς τοῦ Σωτῆρος ἢ ἁγίων καὶ ἄλλων θείων συμβάντων, εἶτε ἔχουν τὸ προνόμιον νὰ ἔχουν τάφους καὶ λείψανα ἱερῶν προσώπων ἢ θαυματουργὰς ἱερὰς εἰκόνας κ.τ.λ. Πολλὰ Τουριστικὰ Γραφεῖα ἢ Ἱερὰς Μητροπόλεις ἢ Ἐνορίες μοιράζονται διαφημιστικὰ φυλλάδια γιὰ τὴν κατὰ τοὺς θερινοὺς καὶ προσεχεῖς μῆνες ὁργάνωσιν προσκνηματικῶν ταξιδίων καὶ ἐπισκέψεων λ.χ. στὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ στὸ ὄρος Σινᾶ ἢ στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ σιτοὺς Ἁγίους Τόπους ἢ σὲ προσκνημάτα τῆς Παναγίας.

Ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν ἠμποροῦμε νὰ ἀποκλείσουμε τὰ προσκνημάτα μὲ τὴν κριτικὴν τοῦ Λουθήρου, πὸν ἔλεγε, ὅτι «οἱ ὁρθοὶ χριστιανικοὶ ἀποδημῶν, πὸν ἀρέσουν στὸν Θεὸν γίνονται, ὡς μὲ πίστιν διαβάζωμε ἐπιμελῶς τοὺς προφήτας, τοὺς ψαλμοὺς, τοὺς εὐαγγελιστοὺς». Πρέπει, προσέθετε, «μὲ τὴν σκέψιν καὶ τὴν καρδίαν μας νὰ μεταβαίνομε στὸν Θεόν, στὴν ὁρθῶς ἐξυμνουμένην χώραν καὶ στὸν παράδεισον τῆς αἰωνίας ζωῆς». Ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι, ὅπως καὶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ πιστεύομε, ὅτι οἱ πνευματικὲς αὐτὲς ἀποδημῶν δὲν εἶναι ὁρθόν νὰ ἀποκλείοντι τὴν σωματικὴν προσκνηματικὴν ἐπισκέψιν, διότι αὐτὲς ἀναποκρίνονται σὲ συναισθηματικὰς ἀνάγκας τῆς ὑλικοπνευματικῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Τὸ μόνον, πὸν ἀπαιτεῖται, εἶναι ἡ κατάλληλη πνευματικὴ προετοιμασία, τὴν ὁποία πρέπει νὰ ὑποδεικνύη ἡ Ποιμαντικὴ τῶν Προσκνημάτων.

Ἡ Ποιμαντικὴ αὕτη πρέπει μὲ κατάλληλη ὁργάνωσιν νὰ ἐπενδυμῆται ὅτι ὁποιαδήποτε ἱερὰ ἀποδημία δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται στὴν συμμετοχὴν σὲ φολκλορικὰ πανηγύρια ἢ σὲ ὠφελιμιστικὰς προσδοκίας, ἀλλὰ πρέπει πρὸ πάντων νὰ ὁδηγῆ σὲ ἐσωτερικὴν πνευματικὴν ἀνακαίνωσιν τῶν προσκνητῶν. Ἡ προσκνηματικὴ ἐπίσκεψιν πρέπει νὰ εἶναι ἐκφρασίς ἐσωτερικῆς ἀφοσιώσεως καὶ γνησίας εὐλαβείας καὶ ὄχι τὸ ὑποκατάστατόν της. Ἡ δὲ ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης ἰόντιζε: «Εἰ δὲ πλήρη ἔχεις τὸν ἕσω ἄνθρωπον λογισμῶν πονηρῶν, κἂν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἦς, κἂν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, κἂν ὑπὸ τὸ μνημα τῆς Ἀναστάσεως, τοσοῦτον ἀπέχεις τὸν Χριστὸν δέξασθαι ἐν ἑαυτῷ...» (Migne Ἐ. Π. 46, 1013).

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

6. BYZANTINE ἢ EUROPAÏKH MOYSIKH;

Τοῦ Θεοφίλ. Ἐπισκόπου Ἀχελώου
κ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Τὸ δίλημμα αὐτό, ὡς πρὸς τὴν ἐλλήνορθόδοξη θ. Λατρεία, εἶναι καθαρὰ ψευδοδίλημμα. Ἀφενὸς διότι ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ εἶναι καρπὸς τῆς ἐλληνικῆς καὶ ὀρθόδοξης μουσικῆς παράδοσης καὶ ἀφετέρου διότι ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ δὲν εἶναι οὔτε ἐλληνικὴ οὔτε ὀρθόδοξη, ἀλλὰ σχετίζεται μὲ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ καὶ προτεσταντικὴ παράδοση τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ὡστόσο, πρῶτα στοὺς ὀρθόδοξους ναοὺς τῶν Ἰονίων Νησιῶν (λόγω ἐπιδράσεως ἀπὸ τὴ δυτικοευρωπαϊκὴ κυριαρχία) καὶ ἔπειτα σὲ πολλοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδος ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ εἰδικότερα, ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους οἱ τετραφώνες χορωδίες. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἁρμονικὴ τετραφωνία εἶναι ἡ κλασικὴ δομὴ τῆς χορωδιακῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Οἱ χορωδίες αὐτὲς παισιώνονται συνήθως μὲ διάφορα μουσικὰ ὄργανα¹. Στὸ δυτικοευρωπαϊκὸ χῶρο, οἱ χορωδίες τῶν ρωμαιοκαθολικῶν καὶ προτεσταντικῶν ναῶν φάλλουν πάντοτε μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Ὀργάνου.

Ὡστόσο, ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εἶναι παραδοσιακὴ, ἔχει καὶ ὀρισμένα στοιχεῖα ποὺ τὴν κάνουν ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς ὀρθόδοξης θ. Λατρείας.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ εἰδικότερα ἡ τετραφώνη ἁρμονικὴ μελωδία εἶναι ἀπολαυστικὴ. εἶναι δηλαδή μιὰ μουσικὴ ποὺ χορταίνει ἀκουστικὰ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ συμφωνίες τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς δημιουργίας ἔχουν αὐτοτελῆ ἀξία. εἶναι πλήρη καὶ δλοκληρωμένα ἔργα μουσικῆς τέχνης ποὺ ἱκανοποιοῦν ἀπόλυτα τὸν ἀκροατὴ. Τὸ στοιχεῖο ὅμως αὐτὸ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ λιτὸ καὶ ἀσκητικὸ χαρακτῆρα τῆς ὀρθόδοξης λατρείας καὶ γενικότερα τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας. Οἱ ὀρθόδοξοι συμμετέχουν στὴ θ. Λειτουργία νηστεϊκοί ἢ νηστεύοντες², στέκονται ὀρθοί:

1. Ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς χορωδίες τῆς Ἑπτανήσου, καθὼς ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ ἐπικρασιακὰ τραγούδια εἶναι τετραφώνες μελωδίες, καὶ ντὰδες (Cantates), μὲ συνοδεία μουσικῶν ὀργάνων.

2. Στὶς περιόδους Νηστείας, οἱ ὀρθόδοξοι πιστοὶ μπορεῖ νὰ νηστεύουν 15 μέρες (Δεκαπενταύγουστο), ἀλλὰ καὶ 40 (Σαρακοστὴ τῶν Χριστουγέννων) καὶ 50 (Μ. Σαρακοστὴ)!

καὶ ἀκίνητοι γιὰ ὥρες δλόκληρες. Οἱ ναοὶ συνήθως διαθέτουν ἐλάχιστα καθίσματα καὶ μερικὰ στασίδια (= ἐπιπλα ποὺ ὑποδοσάζουν μόνο τοὺς πιστοὺς στὴν ὀρθοστάση). Οἱ εἰκονογραφημένοι Ἅγιοι εἶναι ἀσκητικοί, γαλήνιοι. Τὰ αὐτιά τους δὲν ἀκοῦνε γῆινες, ἀλλὰ οὐράνιες μελωδίες. Ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ ἐπίσης, ἔχοντας ἀφαιρέσει τὰ στοιχεῖα τῆς ἁρμονικῆς πολυφωνίας παρουσιάζεται μονόφωνη καὶ λιτή, ἀπόλυτα δηλαδή σύμφωνη πρὸς τὸν ἀσκητικὸ χαρακτῆρα τῆς ὀρθόδοξης λατρείας. Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἔχει ἐπίσης θεατρικὸ χαρακτῆρα. Δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ γεγονὸς ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς εἶναι Ὀπερες (μουσικὰ θεάτρα), ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἡ ρωμαιοκαθολικὴ λατρεία ἔχει πλεῖστα ὅσα θεατρικὰ στοιχεῖα (χορωδία, ὄργανο, ὀγκῶδεις καὶ μὲ σειρὲς καθισμάτων, πληθῆρα διακοσμητικῶν στοιχείων - κολώνες, ἀγάλματα, γλυπτὲς διακοσμήσεις κ.λπ.).

Ἀντίθετα, ἡ ὀρθόδοξη λατρεία ἔχει κατανυκτικὸ χαρακτῆρα. Ὑπάρχει ἀσφαλῶς καὶ στὴν ὀρθόδοξη λατρεία, ἰδίως στὴ θ. Λειτουργία, τὸ δραματικὸ στοιχεῖο. Ἀλλὰ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι πολὺ περιορισμένο καὶ ἔχει διδλκὸ κυρίως χαρακτῆρα. Ἡ σκηνοθεσία τῆς θ. Λειτουργίας εἶναι ἐμπνευσμένη, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἐθαγγελιστῆ Ἰωάννη! Ἡ ὀρθόδοξη, ἐξάλλου, ναοδομία (ἢ μεταβυζαντινὴ κυρίως) εἶναι ἰδιαίτερα σεμνὴ. Κτίζει ναοὺς σὲ ἀνθρώπινη κλίμακα, ἀποφεύγοντας τοὺς πελώριους ὄγκους, τὰ πανύψηλα τόξα, τίς ἐξεζητημένους διακοσμήσεις. Ἡ ὀρθόδοξη ἐπίσης εἰκονογραφία δὲν ἔχει σκοπὸ διακοσμητικὸ, ἀλλὰ διδακτικὸ.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, τέλος, ἔχει συναισθηματικὸ χαρακτῆρα. Ἡ πολυφωνικὴ τῆς δομὴ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τοὺς ἠχητικούς ἐρεθισμοὺς τῶν πνευστῶν καὶ τῶν ἐγχόρδων μουσικῶν ὀργάνων προκαλεῖ ἔντονος ἐξάρσεις καὶ συγκινήσεις, συναισθηματικὲς δηλαδή καταστάσεις ποὺ ἀνταποκρίνονται στὸ γενικότερο συναισθηματικὸ χαρακτῆρα τῆς δυτικῆς εὐσέδειας καὶ λατρείας. Μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ βασικὴ ἐπιδίωξη τῆς εὐρωπαϊκῆς θρησκευτικῆς μουσικῆς εἶναι ἡ

ΤΟ "ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ"

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΒΛΑΧΟΥ
Ἱεροκήρυκος Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς

Ἡ ἀνάγκη τῆς Ὁρθόδοξου Κατηχήσεως πάντοτε ἔκανε τὴν Ἐκκλησία νὰ καθορίζῃ καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ γίνεταί. Ἔτσι σὲ ὄλους τοὺς χρόνους, ὅπως καὶ σήμερα, εἶναι ἀνάγκη νὰ δοῦμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γίνεταί ἡ Ὁρθόδοξη Κατήχηση. Σήμερα, μάλιστα, πού παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο πολλοὶ νὰ θέλουν νὰ γίνουν Ὁρθόδοξοι, ἀλλὰ καὶ

πολλοὶ ἤδη βαπτισμένοι χρειάζεται νὰ κατηχηθοῦν, εἶναι ἀναγκαῖο αὐτὸ τὸ ἔργο.

Τὸ «Σύμβολο τῆς Πίστεως» καθορίζει τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς Πίστεως καὶ Ὁμολογίας τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ, μελετώντας τὸ «Σύμβολο τῆς Πίστεως», μποροῦμε νὰ δοῦμε τί μποροῦμε καὶ τί πρέπει νὰ λέμε στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνους πού θέλουν νὰ δεχθοῦν τὴν

ἐξ αὐτῶν, ἡ ἀποπνευμάτωση τῆς ὕλης καὶ τοῦ κόσμου³. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ λογικὸ χαρακτῆρα τῆς ὀρθόδοξης λατρείας. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὀρθόδοξη λατρεία δὲν σκοπεύει νὰ συγκινήσει ἀπλῶς τοὺς πιστοὺς συναισθηματικά, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ τοὺς βοηθήσει, ὥστε νὰ βιώσουν καὶ νὰ συμμετάσχουν στὸ μυστήριό τῆς θ. Οἰκονομίας μὲ ὅλες τῆς ψυχροσωματικῆς δυνάμεις τους. Ἡ ὀρθόδοξη, ἐξάλλου, λατρεία ἐπιδιώκει τὸν ἐξ αὐτῶν τῆς ὕλης καὶ τοῦ κόσμου καὶ ὄχι τὴν ἐξαύλωσή τους. Γι' αὐτὸ τόσο οἱ ὀρθόδοξοι πιστοὶ τῆς στρατευομένης ὅσο καὶ οἱ Ἅγιοι τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας (οἱ εἰκόνες τους) ἔχουν πάντοτε ἀνοιχτὰ τὰ μάτια, ἀτενίζοντας τὰ πάντα μέσα στὸ φῶς τῆς ἐσχατολογικῆς μεταμόρφωσης καὶ ἀνακαίνισης τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου.

Εἰδικότερα τώρα, ἡ εὐρωπαϊκὴ τετράφωνη χορωδία εἶναι ἀσυμβίβαστη πρὸς τὸ λειτουργικὸ καὶ ὕμνολογικὸ περιεχόμενον τῆς θ. Λειτουργίας. Τὰ λειτουργικὰ κείμενα καὶ οἱ ὕμνοι τῆς θ. Λειτουργίας ἔχουν μιὰ ἀπλή μουσικὴ γραμμὴ πού βασίζεται στὸν τονισμό τῶν ποιητικῶν μέτρων (λογαοιδικός τρόπος). Τὸ φωνητικὸ καὶ μουσικὸ αὐτὸ σύστημα συντελεῖ ὥστε νὰ ὑπάρχει μιὰ μουσικὴ συμφωνία καὶ ἁρμονία ἀνάμεσα στὸ λειτουργοῦ καὶ τὸν ψάλτη. Καὶ οἱ δύο χρησιμοποιοῦν τὴν ἴδια μουσικὴ γλῶσσα. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο συντελεστὲς τῆς θ. Λειτουργίας, ὁ ψάλτης, ἀντικαθίσταται ἀπὸ εὐρωπαϊκὴ χορωδία, τότε προκαλεῖται μου-

σικὴ δυσαρμονία, διότι ἡ ἁρμονικὴ πολυφωνία δὲν μπορεῖ νὰ προσαρμοσθεῖ στὰ μελωδικὰ καὶ μουσικὰ πρότυπα τῆς ὀρθόδοξης Λειτουργίας καὶ ὕμνογραφίας. Τὸ ἀταίριαστο αὐτὸ μουσικὸ κατασκευάσμα γίνεται πῦρ φανερό στὴν ἀρχιερατικὴ θ. Λειτουργία, ἡ ὁποία ἔχει πῦρ ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνατολικοῦ μουσικοῦ καὶ φωνητικοῦ συστήματος⁴.

Ὡς πρὸς τὴ θ. Λειτουργία τῆς Κυριακῆς καὶ μέσα στὰ πλαίσια εἰδικοῦ ποιμαντικοῦ προγράμματος μὲ λειτουργικὸς στόχους (κυρίως γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς συμφωνίας, βλ. προηγούμενο ἄρθρο) ἔχω τὴν προσωπικὴ ἀποψη, ὅτι τὸ μουσικὸ (τρίφωνο) σύστημα τοῦ Ἱ. Σακελλαρίδη⁵ εἶναι τὸ πῦρ κατάλληλο. Ἡ ἀποψη αὐτὴ βασίζεται στὶς προσωπικὲς μου ἐμπειρίες πού ἀνάγονται στὰ φοιτητικὰ μου χρόνια (1947 - 1952). Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού στὸ Μητροπολιτικὸ ναὸ Ἀθηνῶν ἔψαλλε κατὰ τὸ σύστημα Σακελλαρίδη ὁ ἀειμνηστος Μιχάλης Χατζῆς. Οἱ ἀλησμόνητες ἐκεῖνες κυριακάτικες Λειτουργίες ἦταν ἀφορμὴ, ὥστε πολλοὶ νέοι τῆς ἐποχῆς μου νὰ ἀγαπήσουν τὴν ὀρθόδοξη λατρεία καὶ νὰ σχετισθοῦν περισσότερο μὲ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

4. Τὸ πάντρεμα αὐτὸ τῆς θυζαντινῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς μοιάζει μὲ τὴν τάση «ἐκσυγχρονισμού» τῶν κλασσικῶν ἔργων τέχνης πού παρατηρεῖται στὴν ἀγρονι ἐποχὴ μας. Ἡ τάση αὐτὴ καταδικάζεται ἀπ' ὄλους τοὺς εἰδικούς καὶ γιὰ ὅλες τῆς περιπτώσεις. Τὰ κλασσικὰ ἔργα δὲν ἐκσυγχρονίζονται, ἀλλὰ ἀναπαλαιώνονται. Ἐὰν θέλομε κάτι καινούριο, ἄς τὸ δημιουργήσομε ἐδῶ καὶ τώρα. Τὰ παλαιὰ, ἄς τὰ σεβόμαστε καὶ ἄς τὰ σπουδάζομε. Μέσα στὰ πλαίσια αὐτά, μὲ τετράφωνη ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ἐπενδυθεῖ μιὰ σύγχρονη θ. Λειτουργία, τὰ κείμενα καὶ οἱ ὕμνοι τῆς ὁποίας θὰ γραφοῦν σὴ μέρα, στὴ σύγχρονη γλῶσσα καὶ μὲ σύγχρονες προδιαγραφές (σκηνοθεσία κ.λπ.).

5. Βλ. Κ. Καλοκύρη, Ὁ μουσουργὸς Ἱ. Σακελλαρίδης καὶ ἡ θυζαντινὴ μουσικὴ, Θεσσαλονίκη 1988.

3. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ, ὅτι οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ προσεύχονται συνήθως μὲ κλειστὰ μάτια. Σὲ πολλὲς ἐπίσης εἰκόνες καὶ ἀγάλματα δυτικῆς τέχνης, οἱ Ἅγιοι ἔχουν συνήθως κλειστὰ ἢ μισόκλειστα τὰ μάτια τους. Εἶναι καὶ αὐτὸ μιὰ ἐνδειξὴ τῆς συναισθηματικῆς μυστικοπάθειας τῆς δυτικῆς εὐσέβειας.

Ἐκκλήσια Πίστη καὶ νὰ γίνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τί πρέπει νὰ διδάσκουμε τοὺς Χριστιανοὺς ποὺ βαπτίσθηκαν στὴν μικρὴ νηπιακὴ ἡλικία, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ὡς ἀκατήχητοι χρειάζονται κατήχηση.

Πρὶν ὅμως ἀναλύσουμε κατὰ τρόπο ἀπλὸ καὶ σύντομο τὸ «Σύμβολο τῆς Πίστεως» πρέπει νὰ δοῦμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γινόταν ἡ Κατήχηση στὴν ἀρχαία Ἐκκλήσια, ἀλλὰ καὶ πῶς καθιερώθηκε τὸ «Σύμβολο τῆς Πίστεως».

1. Ἡ Κατήχηση στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση.

Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγουμένων Τιμίων Δώρων παρουσιάζει τὶς τρεῖς τάξεις τῶν ἀνθρώπων ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἐκκλήσια καὶ τὴν Ὁρθόδοξη Πίστη. Αὐτὲς οἱ τρεῖς τάξεις φαίνονται ἀπὸ τὶς ἀνάλογες φράσεις. Ἡ μία εἶναι «ὅσοι κατηχούμενοι», ἡ ἄλλη «ὅσοι πρὸς τὸ φῶτισμα» καὶ ἡ τρίτη «ὅσοι πιστοί». Ἐξημενώντας αὐτὲς τὶς τάξεις καὶ κατηγορίες τῶν Χριστιανῶν βλέπουμε ὅτι πιστοὶ λέγονται οἱ βαπτισθέντες καὶ ζῶντες σύμφωνα μὲ τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ, ὅσοι, δηλαδή, εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας, οἱ «πρὸς τὸ φῶτισμα» εἶναι ὅσοι προετοιμάζονται γιὰ νὰ βαπτισθοῦν, δηλαδή ὅσοι ἐγγίζουσι στὴν ἡμέρα γιὰ νὰ φωτισθοῦν καὶ οἱ κατηχούμενοι ὅσοι ἀκόμη κατηχοῦνται μὲ τὶς ἀλήθειες τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν ἔφθασε ἀκόμη ἡ ἡμέρα νὰ δεχθοῦν τὸ φῶτισμα, τὸ Βάπτισμα. Ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ Βάπτισμα λέγεται φῶτισμα φαίνεται ὅτι οἱ πιστοὶ εἶναι οἱ φωτισθέντες, ὅσων, δηλαδή, μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος φωτίσθηκε ὁ νοῦς καὶ μέσα στὴν καρδιὰ ἐνεργεῖ ἡ νοερὰ προσευχή. Κατηχούμενοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων ὁ νοῦς εἶναι ἀκόμη ἀφώτιστος, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονται νὰ καθαρίσουν τὴν καρδιὰ ἀπὸ τὰ πάθη. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ χωρίο τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ νέου Θεολόγου ὅτι κατηχούμενος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἄπιστος ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μὲν βαπτισθῆ, ἀλλὰ δὲν ἔφθασε στὴν θεωρία τοῦ Προσώπου τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν καθαρὸ νοῦ.

Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἡ Ἐκκλήσια ἀντιμετώπισε σοβαρὰ τὸ πρόβλημα τῆς εἰσοδοχῆς νέων μελῶν. Αὐτὸ ἦταν ἓνα σοβαρὸ ἔργο τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ τὸ κάνουν μὲ κάθε ἐπιμέλεια καὶ φροντίδα. Αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται καθαρὰ σὲ μερικoὺς Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων ποὺ θὰ μνημονεύσουμε.

Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος τῆς εἰσοδοχῆς νέων μελῶν ποὺ καθορίζει ἡ Δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὴν πρώτη ἡμέρα ὀνομάζονται Χριστιανοί, ἀφοῦ διαβάζεται καὶ ἡ σχετικὴ εὐχή, τὴν

δεύτερη ἡμέρα τοὺς συγκαταλέγουσι στὴν τάξη τῶν Κατηχομένων, τὴν τρίτη ἡμέρα διαβάζουσι τοὺς ἐξορκισμοὺς, ἔπειτα τοὺς διδάσκουσι τὰ τῆς πίστεως, δηλαδή τοὺς κατηχοῦν, στὴν συνέχεια τοὺς συνιστοῦν νὰ παραμένουν στὴν Ἐκκλήσια γιὰ νὰ ἀκούουν τὶς θεῖες Γραφὰς καὶ ἔπειτα τοὺς βαπτίζουν.

Ἄν δοῦμε τὴν πράξη αὐτὴ ποὺ συνιστᾷ ἡ Δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος στὴν διδασκαλία ἄλλων ἁγίων Πατέρων καὶ στὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἡ Κατήχηση δὲν ἦταν ἀπλῶς μιὰ θεωρητικὴ μύηση στὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ μιὰ δολόκληρη λειτουργικὴ πράξη καὶ θεραπευτικὴ ἀγωγή. Στὶς Κατηχήσεις τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων φαίνεται αὐτὸ καθαρὰ. Ὁ ἅγιος Κύριλλος προτρέπει τοὺς Κατηχομένους νὰ ἐξομολογηθοῦν πρὸ τοῦ Βαπτίσματος: «Καιρὸς ἐξομολογήσεως ὁ παρών». Στὴν συνέχεια τοὺς παραγγέλλει νὰ συμμετέχουν στοὺς ἐξορκισμοὺς, οἱ ὁποῖοι διαβάζονταν συνεχῶς: «Σχόλασον εἰς τοὺς ἐξορκισμοὺς». Ἐπειτα τοὺς προτρέπει νὰ συμμετέχουν στὴν διδασκαλία τῆς πίστεως: «Παράδρανε ταῖς Κατηχήσεις, καὶ μέμνησο τῶν λεχθησομένων». Μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους πρέπει νὰ καθαρίζουν τὴν καρδιὰ τους. «Δεῖξον ἐν ἀσκήσει, τῆς καρδίας σου νὸ νενευρωμένον. Καθάρισόν σου τὸ ἄγγος, ἵνα πλείονα δεῖξῃ χάριν».

Ἡ Κατήχηση διαρκοῦσε πολὺ χρονικὸ διάστημα, ἀπὸ ἓνα χρόνον μέχρι τρία χρόνια. Ἰπῆρχε, βέβαια, περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία, λόγῳ εἰδικῶν λόγων, συντομευόταν. Ἡ Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος γράφει χαρακτηριστικὰ: «καὶ γὰρ καὶ χρόνον δεῖ τῶ κατηχομένων, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα δοκιμασίας πλείονος».

Στὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν δυὸ τάξεις Κατηχομένων. Ἡ πρώτη ἦταν ἡ τελειότερα στὴν ὁποία ἀνῆκαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ποὺ δέχθηκαν μὲν τὴν πίστη, ἀλλὰ δὲν εἶχαν ἀκόμη δεχθῆ τὸ Βάπτισμα καὶ γι' αὐτὸ συμμετεῖχαν σὲ ἓνα μέρος τῶν προσευχῶν τῆς Ἐκκλησίας, κατόπιν σχετικῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων. Ἡ ἄλλη τάξη ἦταν ἀτελεστέρα, ἢ τῶν ἀκροωμένων καὶ αὐτοὶ παρέμεναν στὸν νάρθηκα τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τὴν ἀνάγνωση τῶν θείων Γραφῶν καὶ στὴν συνέχεια ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὸν Ναό. Μάλιστα ὅσοι ἀνῆκαν στὴν τελειότερα τάξη τῶν Κατηχομένων σὲ περίπτωσι ἀμαρτήματος κατατάσσονταν πάλι στὴν πρώτη καὶ ἀτελεστέρα τάξη. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ σχετικὸς Κανὼνας τῆς Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. «Περὶ τῶν κατηχομένων καὶ παραπαιόντων ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Συνόδῳ, ὥστε, τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὐχεσθαι μετὰ τῶν Κατηχομένων». Κατὰ τὸν

ἅγιο Νικόδημο τὸν ἁγιορείτη πὺ ἐρμηνεύει τὸν κανόνα αὐτὸ οἱ κατηχούμενοι πὺ ἁμαρτάνουν ἐπιτιμῶνται ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου διότι ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀκόμη πραγματικὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις ὅμως «ἐφέσει καὶ προθυμία ψυχῆς, καὶ δυνάμει, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσί». Ἔτσι οἱ Κατηχούμενοι πὺ βρίσκονταν πρὸ τοῦ Βαπτίσματος ὀνομάζονταν Χριστιανοὶ καὶ μὲ αὐτὸ τὸν λόγο ἐπιτιμῶντο, ἀφοῦ ἄλλωστε κατὰ τὸν λόγο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου βρίσκονταν στὰ πρόθυρα τῆς εὐσεβείας.

Στοὺς ἱεροὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας γίνεται λόγος γιὰ μιὰ εἰδικὴ τάξη Χριστιανῶν πὺ ὀνομάζονταν ἐφορκισταί. Πολλοὶ Κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων κάνουν λόγο γιὰ τοὺς ἐφορκιστάς. Κατὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἁγίου Νικόδημου τοῦ ἁγιορείτου αὐτοὶ εἶναι οἱ Κατηχητές. Καὶ λέγονται οἱ Κατηχητές ἐφορκιστές, γιατί, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔργων τους, ἔπρεπε νὰ διαβάσουν τοὺς ἐξορκισμοὺς καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς Κατηχουμένους νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ πάθη γιὰ νὰ γίνουν ἄξιοι νὰ δεχθοῦν τὴν τελεία πίστη, καὶ τὸ Βάπτισμα. Μάλιστα οἱ ἐφορκιστές δὲν ἦταν τυχαῖα πρόσωπα ἀλλὰ προχειρίζονταν ἀπὸ τὸν Χωρεπίσκοπο γιὰ νὰ ἐπιτελοῦν αὐτὸ τὸ ἔργο, καὶ ἀκόμη ἔπρεπε νὰ διάγουν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ νὰ μὴ ἔχουν κοσμικὸ φρόνημα.

Ἔτσι ἀπὸ τὰ ὅσα σημειώθηκαν προηγουμένως πρέπει νὰ καταλήξουμε σὲ μερικὰ ἀπαραίτητα συμπεράσματα πὺ θὰ μᾶς βοηθήσουν στὸ ἔργο τῆς Κατηχήσεως.

Πρῶτον. Τὸ ἔργο τῆς Κατηχήσεως εἶχε τριπλὸ χαρακτῆρα, ὅπως διασφύζεται σὲ πολλὲς ἄλλες μαρτυρίες, π.χ. στὶς Κατηχήσεις τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, σὲ ὁμιλίαι τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου καὶ στὸ ὀδοιπορικὸ τῆς Αἰθερίας. Τὸ ἕνα ἦταν ἡ ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν, τῶν λεγομένων ἐξορκισμῶν, δηλαδὴ τῆς ἀκολουθίας τῶν Κατηχουμένων πὺ σήμερα ἐπισυνάπτεται μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος. Στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία κατὰ τὴν διάρκειά τοῦ χρόνου τῆς Κατηχήσεως, διαβαζαν αὐτὲς τίς εὐχὲς πολλὲς φορές. Τὸ ἄλλο ἦταν ὅτι ἡ ἀνάγνωση αὐτῶν τῶν εὐχῶν, τῶν ἐξορκισμῶν, ἦταν παράλληλη μὲ τὴν θεραπευτικὴ ἀγωγή τῆς Ἐκκλησίας. Δηλαδὴ οἱ Κατηχούμενοι περνοῦσαν τὸ στάδιο τῆς καθάρσεως τῆς καρδιᾶς ἀπὸ τὰ πάθη. Εἶναι γνωστὸν ὅτι σὲ ὅλη τὴν Πατερικὴ παράδοσι ὁ ἕξω τῆς Ἐκκλησίας κόσμος εἶναι ὁ κόσμος τῆς πτώσεως καὶ τῆς φθορᾶς, ὁ κόσμος τῆς κυριαρχίας τοῦ διαβόλου. Ὁ διάβολος πρὸ τοῦ Βαπτίσματος βρίσκεται μέσα στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πρέπει νὰ φύγη. Αὐτὸ γίνεται μὲ ὅλη τὴν ἀσκητικὴ μέθοδο πὺ

ἔχει ἡ Ἐκκλησία μας ἡ ὁποία λέγεται καθάρσι τῆς καρδιᾶς. Ἀπὸ τὴν καρδιά πρέπει νὰ φύγουν ὅλοι οἱ λογισμοὶ καὶ ὅλες οἱ ἐνέργειαι τοῦ διαβόλου. Τὸ «ἀποτάσσομαι» τῷ διαβόλῳ πὺ λέγει ὁ Κατηχούμενος δὲν εἶναι μιὰ θεωρητικὴ ἀποταγή, ἀλλὰ ἀποταγή τοῦ διαβόλου ἀπὸ τὴν καρδιά. Οἱ Κατηχούμενοι, καθαρθέντες προηγουμένως, προχωροῦσαν πρὸς τὸ Βάπτισμα, πὺ λέγεται φῶτισμα γιατί ἔτσι ἔφθαναν στὸν φωτισμὸ τοῦ νοῦ. Αὐτὸ συνιστᾷ τὴν θεραπευτικὴ μέθοδο καὶ θεραπευτικὴ ἀγωγή. Καὶ τὸ τρίτο ἦταν ὅτι οἱ ἐξορκισμοί, ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγή συνδεόταν μὲ τὴν διδασκαλία καὶ τὴν διδασχὴ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Ἔτσι ἡ Κατήχησις ἦταν στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία ἕνα ὁλοκληρωμένο ἔργο καὶ δὲν ἐξαντλοῦνταν σὲ μιὰ ἐξωτερικὴ διανοητικὴ διδασκαλία.

Δεύτερον. Οἱ Κατηχηταὶ ἀνήκουν στὴν τάξη τῶν κατωτέρων λεγομένων Κληρικῶν μαζί μὲ τοὺς Ἀναγνώστους καὶ τοὺς Ἱποδιακόνους. Εἶναι στὴν πραγματικότητα μιὰ ἱεροτελεστία, ἀνήκουν στὴν τάξη τῶν ἀνθρώπων πὺ βοηθοῦν τοὺς Κατηχουμένους νὰ εἰσέλθουν μέσα στὸ μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας. Κανένα ἔργο δὲν αὐτονομῆται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ὅλα εἶναι χαρίσματα πὺ δίδονται ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ τὴν δόξα Του καὶ τὸν καταρτισμὸ τῶν ἁγίων. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο οἱ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας συνιστοῦν νὰ ἔχουν οἱ Κατηχηταὶ ἀνάλογη ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ νὰ μὴ ἔχουν κοσμικὸ φρόνημα (πρβλ. κδ' Λαοδικείας).

Τρίτον. Οἱ Κατηχούμενοι χειροθετοῦνται ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο. Αὐτὴν τὴν ἔννοια ἔχει τὸ «οὐ δεῖ ἐφορκίζειν τοὺς μὴ προαχθέντας ὑπὸ Ἐπισκόπων, μήτε ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις». Γινόταν χειροθεσία ἀπὸ τοὺς Ἐπισκόπους γιὰ νὰ ἀναλάβουν τὸ ἔργο τῶν ἐφορκισμῶν ἤτοι Κατηχήσεων. Τὰ πάντα πρέπει νὰ γίνονται ἐκκλησιαστικά. Δὲν μποροῦν νὰ εὐλογηθοῦν ἀπομονωμένες ἀτομικὲς πρωτοβουλίες. Ἄλλωστε κάθε ἔργο πὺ κάνουμε μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἂν δὲν ἀναφέρεται στὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας δὲν θὰ ἔχει καλὴ ἐξέλιξι καὶ δυστυχῶς εἴμαστε μάρτυρες πολλῶν τέτοιων παρεκτροπῶν.

Βέβαια σήμερα ἔχουν ἀλλάξει κάπως τὰ πράγματα γιατί εἰσῆχθη γενικὰ ὁ νηπιοβαπτισμὸς καὶ ἐπομένως ἡ Κατήχησις ἔλαβε ἄλλη μορφή. Ὅμως νομίζω ὅτι μποροῦμε νὰ κρατήσουμε τὸν πυρῆνα αὐτῶν πὺ λέγονται ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε δὲν πρέπει νὰ ἀποβλέπουμε στὸ γράμμα τοῦ νόμου, ἀλλὰ στὸ πνεῦμα τοῦ νόμου. Νομίζω ὅτι μποροῦμε νὰ δοῦμε σήμερα τοὺς Κανόνες αὐτοὺς μέσα στὰ ἐξῆς πλαίσια.

(Συνεχίζεται)

ΣΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ ΜΕ ΟΔΗΓΟ ΕΝΑΝ ΥΜΝΟ

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑ
Πρωτοσυγγέλλου Ἱ. Μητρ. Τρίκκης καὶ Σταγῶν

Στις 15 Σεπτεμβρίου εορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ πολιούχου τῆς Μητροπολιτικῆς περιφερείας Τρίκκης καὶ Σταγῶν ἁγίου Βησσαρίωνος. Ὁ Ἅγιος εἶναι γέννημα τῶν Τρικάλων (κατάγεται ἀπὸ τὴν Πόρτα - Παναγιά Πύλης) καὶ ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ 15ου μέχρι τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰ. Ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτό του στὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀξιόθηκε νὰ δεχθεῖ καὶ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱεροσύνης.

Ἐπίσκοπος ἔγινε πρῶτα στὴν Ἐπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσόνος. Πολὺ γρήγορα ὁμως τοῦ ἀνατέθηκε ἡ διαποίμανση τῆς Ἐπισκοπῆς Σταγῶν, στὴν ὁποία πρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες του ἐπὶ ἑξὶ ἔτη (1514 - 1520). Στὴ συνέχεια κληρὸς καὶ λαὸς τὸν ἐξέλεξε ἀρχιεπίσκοπο τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης, πού τότε εἶχε τὴν ἔδρα τῆς στὰ Τρίκαλα.

Ὁ ἅγιος Βησσαρίων ἀνακηρύχθηκε πολιούχος καὶ προστάτης τῆς πόλεως καὶ τοῦ νομοῦ Τρικάλων τὸ ἔτος 1947. Γιὰ τὴν ἀνακήρυξή του ἐνήργησε, ὡς ἀρμόδιος, ὁ Μητροπολίτης Τρίκκης καὶ Σταγῶν ἀείμνηστος Χερουβεῖμ. Ἀργότερα μὲ νομοθετικὸ διάταγμα τῆς 24ης Νοεμβρίου 1954¹ καθιερώθηκε νὰ γίνεται ὁ πανηγυρικὸς εορτασμοὺς τοῦ Πολιούχου στὰ Τρίκαλα τὴν Κυριακὴ τῆς Σαμαρεΐτιδος. Τοῦτο ἔγινε μὲ ἐνέργειες τοῦ τότε Μητροπολίτου μακαριστοῦ Δωροθέου, ἐπειδὴ στὴ λαμπρότητα τοῦ εορτασμοῦ προκαλοῦσε δυσκολίες ἡ ἔναρξη (15 Σεπτεμβρίου) τῆς ἐτήσιας ἐμποροπανηγύρεως Τρικάλων.

Ἐκτοτε στις 15 Σεπτεμβρίου ὁ ἅγιος Βησσαρίων εορτάζεται πανηγυρικὰ στὸ Μοναστήρι του καὶ στὴν Καλαμπάκα. Στὴν Ἱ. Μ. Δουσίκου, διότι εἶναι ὁ πρῶτος κτήτοράς της. Στὴν Καλαμπάκα, στὴν ὁποία ἔχει ἀνεγερθεῖ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς πού φέρει τὸ ὄνομά του, ὡς πολιούχος της.

Οἱ στήλες τοῦ παρόντος δὲν ἐκθέτουν τὴ βιογραφία τοῦ ἁγίου. Μὲ ὀδηγὸ ἕνα ὕμνο βοηθοῦν νὰ ρίξουμε μερικὲς ματιές στὴ ζωὴ του καὶ νὰ προβοῦμε σὲ σχετικὰ σχόλια. Ἡ βιοτὴ τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος παρέχει ἀρκετὲς ἀφορμές, γιὰ νὰ θιγοῦν θέματα,

πού ἔχουν ἄμεση σχέση καὶ μὲ τὴ δική μας τὴ ζωὴ. Ὁ ὕμνος - ὀδηγὸς ἀνήκει στὰ τροπάρια τῆς Λιτῆς τοῦ ἁγίου. Εἶναι ὁ ἑξῆς:

«Ἱεραρχίας τὴν στολὴν ἐνδυσάμενος,
δι' ἀρετῆς πολυειδοῦς, ταύτην κατεποίκιλας, Βησσαρίων μακάριε.

Ἀρχιερεὺς γὰρ ὄσιος καὶ ἄκακος κατὰ Παῦλον
γεγονώς,

τὴν ψυχὴν σου τέθεικας ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου
καὶ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι γενόμενος,
πάντων μεσίτης ἀξιόθεος, πρὸς Θεὸν ἐδείχθης,
καὶ ὀδηγὸς πρὸς ἀρετὴν,
τῶν βοώντων· Κύριε, δόξα σοι»².

Τὸ περιεχόμενό του μᾶς ὀδηγεῖ σὲ σχόλια τῶν ἑξῆς θεμάτων: Ὁ Ἅγιος Βησσαρίων:

1. Διὰ λ ε ξ ε σ τ ο λ ῆ.

Κάθε χρόνο, πού εορτάζουμε τὴ μνήμη τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος, δίνεται ἡ εὐκαιρία στοὺς χριστιανούς τῆς περιφερείας νὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὴ μεγάλη μορφή του μὲ σεβασμό, μὲ εὐλάβεια καὶ μὲ προβληματισμό.

Θὰ ἔχουμε ἴσως ἀκούσει ἢ διαβάσει ὅτι ὁ Ἅγιός μας βρέθηκε στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἡλικίας του. Κατέβηκε μὲ ἐνθουσιασμό στὸν πνευματικὸ στίβο, πάλαψε σκληρὰ μὲ τὸν παλαιὸ ἑαυτό του καὶ ἀγωνίστηκε ἐπίμονα καὶ μεθοδικὰ γιὰ τὴν κατάρτισή του «εἰς ἄνδρα τέλειον»³.

Κάποια ἡμέρα βρέθηκε κι ἐκεῖνος στὸ σταυροδρόμι τῆς ζωῆς, πού ἔπρεπε νὰ διαλέξει ἕνα συγκεκριμένο δρόμο. Εἶχε τὶς προϋποθέσεις καὶ θὰ μπορούσε νὰ προχωρήσει στὴ ζωὴ καὶ νὰ σημειώσει ἐπιτυχίες καὶ κατακτήσεις. Ἐκεῖνος ὁμως «πυρπολούμενος ἀπὸ τὸ θεῖο ἔρωτα καὶ ζῆλο ἱερό», ὅπως γράφει ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Τρίκκης καὶ Σταγῶν κυρὸς Διονύσιος, «πῆρε τὴ μεγάλη ἀπόφαση νὰ ἀφιερωθεῖ ολοκληρωτικὰ στὸ Θεό»⁴.

2. Ἀκολουθία ἁγίου, ὡς ἀνωτ., σ. 51.

3. Ἐφες. δ' 13.

4. Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν Διονυσίου, Ὁ Ἅγιος Βησσαρίων, Ἀθήναι 1960, σ. 59.

1. Ἀκολουθία ἁγίου Βησσαρίωνος, Πρωτ. Πολυκ. Τύμπκ, Ἀθήναι 1971, σ. 16, 17.

Γιὰ τὴν ἀπόφασή του αὐτὴ δὲν περιορίστηκε στὴν προσωπική του σκέψη καὶ ἐπιθυμία. Ἀναζήτησε καὶ βρῆκε «τὸν καλὸ καὶ πεπειραμένον πνευματικὸ καθοδηγὸς»⁵. Μὲ τὴ βοήθειά του καλλιεργήθηκε ἀνάλογα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος «μὲ καθαρὴ, μὲ ἀνώτερη καὶ ἀγία ζωὴ»⁶. Ἀπέκτησε δηλαδὴ τὶς βασικὲς προϋποθέσεις, ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ «φορέσει» κάποιος ἐπάξια τὴν τιμητικὴ τῆς ἱεροσύνης στολή.

Ἀξιώθηκε ἔπειτα νὰ ἐνταχθεῖ στὴ σεπτὴ χορεία τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας μας. «Ἱεραρχίας τὴν στολὴν ἐνδυσάμενος» ψάλλει γιὰ τὸν Ἅγιον ὁ ἱερὸς ὕμνωδός. Καὶ σεβάστηκε τὸ ἀξίωμα του αὐτὸ σὲ ὀλόκληρη τὴν πορεία τῆς ζωῆς του. «Ἐπλήρωσε» καὶ «ἐπληροφόρησε» τὴ Διακονία του καὶ κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ «ἔργῳ καὶ λόγῳ».

Μὲ τὶς συνεχεῖς προσπάθειές του καὶ τὴν ἀξιόμιμητη πολιτεία του ἔφθασε στὸ γνωστὸ καὶ ἀξιοζήλευτο ἀποτέλεσμα. Ἀπὸ τὸν Θεὸ τιμήθηκε μὲ τὴν ἀκτινοβόλο ἀγιοσύνη του. Ἀπὸ τοὺς ἄνθρώπους ἀναγνωρίστηκε πολιοῦχος καὶ προστάτης τῆς Μητροπολιτικῆς περιφερείας τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς του καὶ τοῦ τόπου τῆς πνευματικῆς Ποιμαντορίας του.

2. Καὶ οἱ ἐπιδιώξεις του.

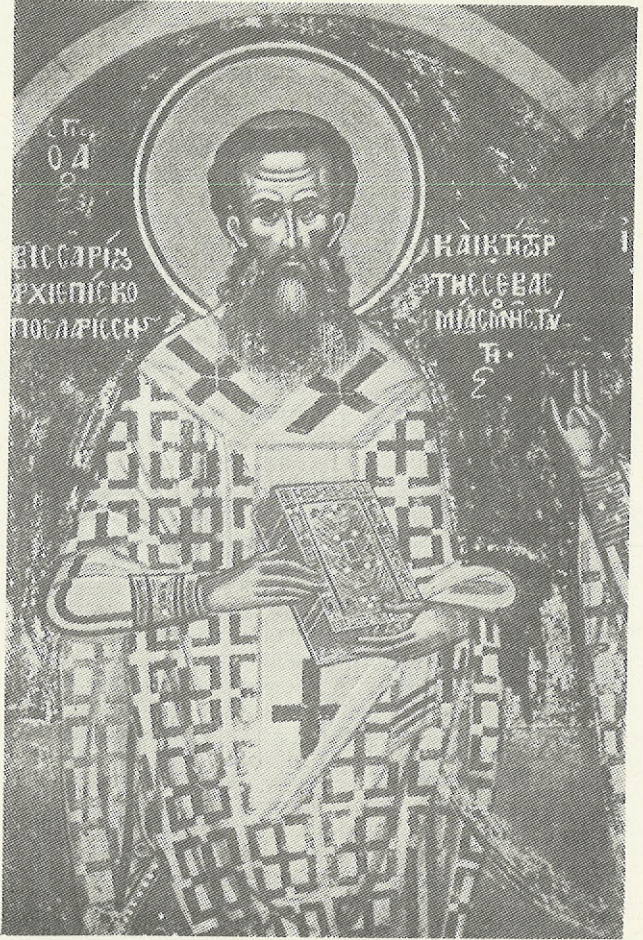
Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὶς ἐπιδιώξεις του. Στὸν οἰκογενειακό, στὸν ἐπαγγελματικὸ καὶ τὸν κοινωνικὸ στίβο κατεβαίνουν ὄλοι μὲ ποικίλα ὄνειρα, μὲ ἀρκετοὺς στόχους καὶ διάφορες ἐπιδιώξεις. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι βέβαια τὰ ἴδια σὲ κάθε ἄνθρωπο, ἀλλὰ ποικίλουν ἀπὸ ἄτομο σὲ ἄτομο.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρατηρήθηκε καὶ στὸν ἅγιον Βησσαρίωνα. Ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια παρουσίασε συγκεκριμένους καὶ ἐπίμονους ἐπιδιώξεις, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν ἀδιαφόρησε κατόπιν στὴν ὥριμη ἡλικία, ὅταν βρέθηκε σὲ σοβαρὴ καὶ ἀξιόλογη ἔπαλξη.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ Πολιοῦχος μας ἀγάπησε τὸν Θεὸ μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς καρδιάς του. Στὴν πορεία τῆς ζωῆς του ἐφύλαξε μέχρι τέλος «τὰς ἐντολάς αὐτοῦ πάσας ἀμέμπτως»⁷. Πίστευε ὅτι «εἰ μὴ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν ἀναγκαῖα ἦν, οὐδ' ἂν ἐγράψαν πᾶσαι αἱ ἐντολαί, οὐδ' ἂν πᾶσαι φυλαχθῆναι ἀναγκαιῶς διηγορεύθησαν» (Μ. Βασίλειος)⁸.

Μὲ τὴν τακτικὴ του αὐτὴ ὁ Ἅγιος κατάφερε νὰ ἀναδειχθεῖ «συμπαθείας διδάσκαλος», «δικαιοσύνης πρόμαχος», «λύχνος φαινότατος τῆς πίστεως», «ρεῖθρον τῆς ἐλεημοσύνης ἀκένωτον», «ὄρφανῶν ὄντως

προστάτης», «πύργος τῆς ἐγκρατείας ἀκλόνητος», «πραότητος σκῆνωμα», «ἀγάπη κοσμοῦμενος»⁹.

Τοιχογραφία τοῦ Ἁγίου στὴν Ἱ. Μονὴ Δουσίκου.

Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιτυχίες του ὁ ἱερὸς ὕμνωδός ἀπευθυνόμενος στὸν Πολιοῦχο μας τοῦ λέγει: «δι' ἀρετῆς πολυειδοῦς ταύτην (τὴν τῆς ἱεραρχίας στολὴν) κατεποίκιλας, Βησσαρίων μακάριε». Οἱ ἐπιδιώξεις του λοιπὸν δὲν ἦσαν ὕλικές καὶ φθαρτές, ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου τούτου. Ἦσαν πνευματικὲς καὶ ἄφθαρτες, ποὺ προσδίδουν σ' ἐκεῖνον ποὺ τὶς πετυχαίνει μεγάλη πνευματικὴ ἀξία τόσο στὸν «παρόντα αἰῶνα» ὅσο καὶ στὸν μέλλοντα.

Ὁ ἅγιος Βησσαρίων μὲ τὶς ἐπιδιώξεις του κατέκτησε τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἀπεριόριστο σεβασμὸ τῶν ἀνθρώπων. Περισσότερη ἀμοιβὴ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον «πολλῶν ἐπάθλων ἠξίωται»¹⁰.

3. Ἀ ν έ β η κ ε ψ η λ ά.

«Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσιν», εἶπαν οἱ σοφοὶ πρόγο-

5. Στὸ ἴδιον, σ. 60.

6. Στὸ ἴδιον, σ. 57.

7. Στὸ ἴδιον, σ. 57.

8. Μ. Βασίλειος, Ὅροι κατὰ πλάτος, Ε.Π.Ε., τόμ. 8, σ. 170, 14.

9. Ἀκολουθία Ἁγίου, ὡς ἀνωτέρω, στιχηρὰ Ἑσπερινοῦ.

10. Δοξαστικὸ ἀποστίχων.

νοί μας. Δὲν τὸ εἶπαν τυχαῖα. Οὔτε ἀστόχησαν στὴν παρατήρησή τους.

Σὲ ὁποιοδήποτε ἀξίωμα ἢ ἡγετική θέση μποροῦν νὰ ἀνεβοῦν πολλοὶ ἄνθρωποι. Καὶ τὸ πετυχαίνουν οἱ περισσότεροὶ πολὺ εὐκόλα. Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ δὲν ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀξία καὶ τὶς ἰκανότητες τοῦ καθενός. Σημασία ὅμως ἔχει τὸ τί γίνεται μὲ τὸν καθένα, ὅταν ἀνεβεῖ σὲ μιὰ ἡγετική καὶ ὑψηλὴ θέση.

Ὅσοι ἔχουν ἐσωτερικὸ περιεχόμενο καὶ εἶναι ἄνθρωποι ἀξίας καὶ ἰκανότητων, πετυχαίνουν στὸ συγκεκριμένο ἔργο τους. Ἀπὸ τὴ θέση τους προσφέρουν πολλὰ καὶ οὐσιαστικά, συνήθως εὐεργετικά σὲ τρίτους. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἐκτιμῶνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἀγαπῶνται ἀπὸ πολλοὺς.

Δὲν κατορθώνουν βέβαια ὅλοι νὰ σταθοῦν στὸ ἀνάλογο ὕψος τῆς θέσεως ἢ τῆς ἀποστολῆς τους. Οἱ δυσκολίες τῶν εὐθυνῶν, οἱ παράλογες ἀπαιτήσεις τῶν διαφόρων, ὁ προσωπικὸς τους χαρακτήρας καὶ ἄλλα αἴτια δὲ βοηθοῦν σὲ μιὰ συνεχὴ καὶ πλήρη ἐπιτυχία, οὔτε ἀφήνουν ἀμετάβλητη τὴν ἐκτίμησή τους.

Ὁ Πολιοῦχος μας ἀνέθηκε σὲ ὑψηλὴ καὶ ἡγετική θέση, χωρὶς μάλιστα νὰ τὸ ἐπιδιώξει ὁ ἴδιος. «Ψήφω κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας καὶ πάντων τῶν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων καὶ γνώμη καὶ παρακλήσει ὄλου τοῦ λαοῦ»¹¹ κλήθηκε —κατὰ τὸν βιογράφο του— νὰ ἀναλάβει τὸ λαμπρὸ θρόνο τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης.

Ἡ τιμητικὴ αὐτὴ προαγωγή του ἔγινε, διότι ἡ πολιτεία του εἶχε ἀποδείξει ὅτι ἦταν δόκιμος ἄνθρωπος, ὅτι κατεῖχε τὴν ἀπαιτουμένη πείρα καὶ ὅτι μὲ τὶς ἀρετὲς του εἶχε ἐπιβληθεῖ στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ. Μάλιστα ἔκτοτε κατέβαλε κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ πολλαπλασιάσει τὰ τάλαντά του καὶ τὶς ἀρετὲς του. «Στὴν ταπεινώση (γράφει ὁ Δημ. Γιαννόπουλος) πρόσθεσε περισσότερη ταπεινώση, στὴν πραότητα του ἄλλη πραότητα, στὴ φιλαδελφία φιλαδελφία, στὴν ἐλεημοσύνη ἐλεημοσύνη, στὴν ἐπιμέλεια τῶν ἀρρώστων καὶ φυλακισμένων ἄλλη ἐπιμέλεια...»¹².

Οἱ προσπάθειές του αὐτὲς συνεχίστηκαν σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του. «Καθὼς ἡ φιλεργὸς φιλόπονος μέλισσα (προσθέτει ὁ βιογράφος) συνάγει ἀπὸ κάθε δένδρον τὰ εὐωδέστατα ἄνθη καὶ ἐργάζεται τὸ γλυκύτατον μέλι, ἔτσι καὶ ὁ ἅγιος οὗτος ἐσύναξεν εἰς τὴν θεῖαν του ψυχὴν ἄλλην μὲ ἀρετὴν ἀπὸ ἕνα ἅγιον, ἄλλην δὲ ἀπὸ ἄλλον· ἀπὸ κάθε ἕνα ἐπῆρε μίαν καὶ ἀπὸ ὅλους ὅλας καὶ οὕτω κατεσκεύασεν τὸ ἡδύτατον

μέλι τῆς ἀγιότητος»¹³.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ὑπερβολικὸς ὁ ἱερὸς ὕμνωδός, ὅταν τοῦ ἀπευθύνει τὸν ὕμνολογικὸ στίχο: «Ἀρχιερεὺς γὰρ ὄσιος... γεγονώς».

4. Ἡ τ α ν ἄ κ α κ ο ς .

Οἱ δυσκολίες καὶ οἱ ποικίλοι πειρασμοὶ δὲ λείπουν καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν Ἁγίων. Ἐφ' ὅσον ζοῦν καὶ ἐκεῖνοι στὸν παρόντα κόσμον, στὸν ὁποῖο ἡ ἁμαρτία διατηρεῖ ἀκόμα τὸ κράτος της, εἶναι ἐπόμενο νὰ δοκιμάζονται καὶ οἱ Ἅγιοι τὶς βιθώσεις της καὶ τὶς συνέπειές τους.

Ἄνθρωποι ποὺ ἦσαν κυριευμένοι ἀπὸ ἀδυναμίες καὶ πάθη, ἀπὸ μίση καὶ φθόνους, τὸν ἔβαλαν σὲ μεγάλο πειρασμὸ δύο φορὲς στὴν περίοδο τῆς ἐπισκοπικῆς του διακονίας. Μία στὴν ἀρχή, ὅταν κλήθηκε νὰ διαποιμάνει τὸν εὐσεβῆ λαὸ τῆς ἱστορικῆς Ἐπισκοπῆς Δομενίκου καὶ Ἐλασσόνας. Δεύτερη, ὅταν διεποίμαινε τὴν Ἐπισκοπὴ Σταγῶν.

Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὁ ἅγιος Βησσαρίων συμπεριφέρθηκε σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιταγὲς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Κήρυκας ὁ ἴδιος τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ δὲν ἦταν δυνατό νὰ μὴ φροντίζει πρῶτος ἐκεῖνος νὰ τὶς ἐφαρμόζει. Μάλιστα αὐτὸ τὸ προσπαθοῦσε περισσότερο στὶς δύσκολες στιγμὲς, στὶς περιπτώσεις ποὺ τὸν κύκλωναν ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἐμπάθεια τῶν ἀνθρώπων.

Τί λοιπὸν ἔκανε; Θυμήθηκε πρῶτα τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου: «μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ρῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ»¹⁴. Καὶ ἐνθαρρύνθηκε ἀπὸ τὶς σκέψεις τοῦ ὁσίου Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου: «Ἡ ὁδὸς τοῦ χριστιανισμοῦ οὕτως ἐστίν' ὅπου γὰρ ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκεῖ ἐπακολουθεῖ, οἷον σκιά, ὁ διωγμὸς καὶ ἡ πάλη»¹⁵.

Ἐμπνευσμένος λοιπὸν ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ δὲν χολώθηκε, δὲν ἀντέδρασε ἐπιθετικά καὶ δὲν ἄνοιξε σχετικὸς ἀγῶνας. Δέχτηκε μὲ ψυχικὴ ἡρεμία τὶς δοκιμασίες, ὑπέμεινε τὶς συνέπειές τους καὶ ἀφοσιώθηκε περισσότερο στὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελοῦσε στὰ προηγούμενα χρόνια. Ἐπιδόθηκε δηλαδὴ μὲ ὄλες του τὶς δυνάμεις στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Φέροθηκε ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς, ποὺ κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ἀπ. Παύλου ἦταν «ἄκακος».

Γεμάτος ἰκανοποίηση ὁ ἱερὸς ὕμνωδός ψάλλει: «Ἀρχιερεὺς γὰρ ἄκακος γεγονώς, Βησσαρίων μακάριε».

(Συνεχίζεται)

11. Πολ. Φιλιππίδου, Βίος ἁγίου Βησσαρίωνος, σ. 33.

12. Δημ. Τριανταφυλλίδου, Βίος ἁγ. Βησσαρίωνος, Ἀθήναι 1897, σ. 58.

13. Στὸ ἴδιον, σ. 58.

14. Ματθ. ε' 11.

15. Μακαρίου Αἰγυπτίου, Ὁμιλίαι Πνευματικαί, Βόλος 1964, σ. 72.

ΑΓΙΟΣ ΦΩΤΙΟΣ

Ἀρχιεπίσκοπος ΚΠόλεως ὁ Ὁμολογητῆς*

Τοῦ ἱερομονάχου ΗΣΑ·Γ·Α Σιμωνοπετρίτη

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἅπασα καὶ ὅλος ἰδιαιτέρως ἢ κατὰ Κωνσταντινούπολιν Ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία γεραίρει σήμερον καὶ τιμᾷ τὴν μνήμην τῶν καλλινίκων ἀγώνων καὶ ἐνθέων κατορθωμάτων τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν καὶ ἐν Οἰκουμένικοῖς Πατριάρχεις μεγίστου καὶ τρισενδόξου Φωτίου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ Ἱεραποστόλου, καὶ ἐξαιρετῶς ἐφέτος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἑπετηρίδι τῆς ὁσίας κοιμήσεως αὐτοῦ.

Φώτιος, ὑπέρμαχος ἀπροσμάχητος καὶ νικηφόρος ἀγωνιστῆς τῆς Ὁρθοδοξίας! Φώτιος, κορυφαία φυσιογνωμία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους! Φώτιος, ὕψος διανοίας, ἀφθαστος μεγαλοφυΐα, σπινθηροβόλον πνεῦμα, πάμμουσον ἐνδιαίτημα τῆς σοφίας, ταμεῖον πάμμεστον καὶ δαυφιλέστατον παντοίας γνώσεως καὶ πάσης ἐπιστήμης! Φώτιος, πολιτικὸς περινούστατος, φιλόλογος εὐρυμαθέστατος, νομομαθῆς ἐξοχώτατος, ἱατρὸς διασημότατος, φιλόσοφος ἐπιφανέστατος! Φώτιος, ὁ Ἀριστοτέλης τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἰσαπόστολος διδάσκαλος τῆς Οἰκουμένης! Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου, συντελεῖται ἡ πρώτη Ἀναγέννησις τοῦ Μεσαιῶνος, ἡ ἀρίστη σύγκρασις τῆς ἀλιευτικῆς σοφίας τῆς Ἀγίας Πεντηκοστῆς καὶ τῆς ἐπαναβιώσεως τῆς προγονικῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου, νόμοι καὶ κανόνες τάσσονται πρὸς τὸν ὑπατον αὐτῶν σκοπόν, τοῦτο μὲν, πρὸς κατοχύρωσιν τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο δέ, πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ θεραπείαν τοῦ κατ' εἰκόνα πλασθέντος καὶ εἰς ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ προορισθέντος ἀνθρώπου. Ναί, οὗτος ὁ Θεῖος καὶ Φωτάνυμος Φωστῆρ ὑπῆρξε, διὰ πράξεως καὶ θεωρίας, ὁ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνθρωπιστής.

Ἐνὸς τοιούτου Γίγαντος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Ἐθνικῆς ἡμῶν Ἱστορίας, μιᾶς τοιαύτης Παναθηρῶν Κορυφῆς, συνεκάλεσεν ἡμᾶς σήμερον ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία ὅπως τελέσωμεν τὴν μνήμην. Συνεκάλεσεν ἡμᾶς δὲ καὶ ἡ Παναγία καὶ Ὁμοούσιος Τριάς εἰς τὸν ἱστορικὸν καὶ πλήρη κατανύξεως ναόν, δεσπόζοντα τοῦ

ἀνεμόεντος καὶ βαθυπρασίνου τῆς Χάλκης Λόφου τῆς Ἐλπίδος καὶ τῆς πέριξ Προποντίδος, ὅπως πανηγυρίσωμεν λαμπρότερον καὶ ὡς ἀρμόζει τῇ περιστάσει, τὴν χιλιοεκατονταετηρίδα τοῦ ὑψηγοῦρου μυσταγωγοῦ καὶ θεοπνεύστου μύστου τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας. Ὅποιον δὲ τῇ ἀληθείᾳ τόλμημα διὰ τὸν ἀτέχνως καὶ ἀπείρως ὀμιλοῦντα, ὅστις, σεπτῇ καὶ ἄγαν τιμητικῇ ἀποφάσει τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας, ἔλαχε τοῦ δυσχεροῦς ἔργου, ὅπως πλέξῃ στέφανον ἐγκωμίων ἐπάξιον τοῦ Μεγάλου καὶ Ἐνδόξου Ἀγίου Φωτίου. Ἐπὶ μακράν, φρεῦ, σιωπήσας ὁ Ἱερὸς οὗτος Ἄμβων, σήμερον εὕρισκει πάλιν ἔκφρασιν ὅμως ταπεινὴν, φωνὴν ξενίζουσαν καὶ δύσηχον καὶ γλῶσσαν ψελλίζουσαν. Πλὴν ὅμως, ἡ πίστις μου εἰς τὸν τρανώσαντα τὰς γλῶσσας τῶν μογιλάων, ἡ πατρικὴ εὐμένεια τοῦ Προσκυνητοῦ ἡμῶν Δεσπότη καὶ Αὐθέντου καὶ ἡ ἐπιείκεια τῶν εὐσεβῶν μου ἀκροατῶν, μὲ ἐνθαρρύνει, ὥστε, ἐν ἀνοιξίει τοῦ στόματός μου, πληρωθῆσωμαι πνεύματος, χάριν τῆς ἀγήρω μνήμης τοῦ ἐνθάδε ἐξαιρετῶς τιμωμένου Ἱεροῦ Φωτίου.

Ὅταν ὁ αἰοίδιμος Προκάτοχος τῆς Ὑμετέρας Σεπτῆς Κορυφῆς, ὁ λόγιος καὶ φιλόσοφός Βυζάντιος Πατριάρχης Κωνσταντίας, ὁ ἀπὸ Σιναίου, εἰς τὸ περίφημον βιβλίον του «Κωνσταντινιάς Παλαιά τε καὶ Νεώτερα», ἀνέφερε τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν νῆσον Χάλκην καὶ τὸ Μοναστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος, μᾶς παρέσχε τὴν ἄχρι τοῦδε ἀτέκμαρτον πληροφορίαν, ὅτι «πρῶτος κτήτωρ κατὰ παράδοσιν νομίζεται ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος, ἐκεῖνος ὁ τὴν Μυριόβιβλον πονήσας». Τόσον αὐτὸς ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίας, ὅσον καὶ ὁ ἐκ Κεφαλληνίας πρῶτος Σχολάρχης τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1844 συσταθείσης Ἱερᾶς ταύτης Θεολογικῆς Σχολῆς Μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνος Τυπάλδος —ὃς καὶ τὴν ψαλεῖσαν σήμερον γλαφυρωτάτην Πανηγυρικὴν Ἀκολουθίαν εἰς τιμὴν τοῦ Μεγάλου Φωτίου ἐπόνησε— ὁμοῦ μετ' ἄλλων λογάδων καὶ δὴ Πατριαρχικῶν καὶ ἱεραρχικῶν μορφῶν, συνετέλεσαν εἰς ἓν καταπληκτικὸν θαῦμα. Διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ θύραθεν Ἑλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς μέσους χρόνους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τόσον εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, ὅσον καὶ

* Λόγος πανηγυρικός, ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸ ναδρὸν τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Ἀγίας Τριάδος Χάλκης.

ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τὸ Ὁρθόδοξον Ρωμαϊκὸν Ἔθνος ἀπέκτησε μίαν βαθυτέραν αὐτοσυνειδησίαν, μίαν ζωηροτέραν συναίσθησιν τῆς μεγάλης κληρονομίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν, τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἀφ' ἑτέρου δέ, τοῦ πλούτου τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας. Τὸ ἐνδιαφέρον, ἐν προκειμένῳ, εἶναι, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀφύπνισις τῆς Ἑθνικῆς συνειδήσεως δὲν ἔλαβε, κατ' ἀρχάς, κατεῦθυνσιν πολιτικὴν, ἀλλὰ ἀπέβλεψε πρὸς μίαν διανοητικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πολυεθνικοῦ Κράτους τῶν Ὁσμανλήδων Σουλτάνων. Τρανόν, ἴσως τὸ τρανώτερον, δείγμα τῶν λεγομένων εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολή, ἰδρυμένη ἐντὸς τῆς παλαιφάτου Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς ὁποίας πρῶτος κτήτωρ, κατ' ἀπόδοσιν μᾶλλον ἢ κατὰ παράδοσιν, ἐνομιζέτο ὁ Ἱερὸς Φώτιος. Καὶ ὅμως, ἡ ἀπόδοσις ἦτο τοσοῦτον ἐπιτυχῆς, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ ταχέως τὴν ἰσχὺν μιᾶς αὐθεντικῆς παραδόσεως. Ἡ Ἀναγέννησις αὕτη τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοσυνειδήσεως καὶ τῶν ἱερῶν καὶ θύραθεν Γραμμάτων, τὸ σύμβολον τῆς μοναδικῆς ταύτης Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀκόμη καὶ τὸ σύμβολον τῆς πεφημισμένης βιβλιοθήκης, ἠμυλλῶντο καθ' ὅλα τὴν Ἀναγέννησιν κατεργασθεῖσαν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου. Διὰ τὸ Ἱερὸν τοῦτο Καθίδρυμα, τοῦ ὁποίου τὰ χρονικὰ ἀνάγονται εἰς τὴν τεταραγμένην περιόδον τῆς Εἰκονομαχίας καὶ τῶν ἀλλαξοδυναστειῶν τοῦ ἐνάτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, δυσκόλως ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ Πάτρων καὶ Ἀνιδρυτῆς πλέον κατάλληλος τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου. Ἐὰν δὲ τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἠγιασμένου γεηροῦ σκήνους του δὲν ἔφθασαν ἕως ἡμῶν, τὸ πνεῦμά του μένει παρὸν ἐν μέσῳ ἡμῶν εἰς τὸν εὐαγῆ τοῦτον περίβολον. Ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Φωτίου, ἰδρυσεν ὁ αἰδιδμος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Δ', ὁ ἀπὸ Δέρκων, τὸ περίτυστον φυτώριον τῶν Θεολόγων. Ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Φωτίου, ὁ αἰδιδμος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀνθιμος ὁ ΣΤ', ὁ ἀπὸ Ἐφέσου, ὁ τελευταῖος αὐτόχθων Ἀγιορείτης Πατριάρχης, ἃ τε γνήσιος ἀδελφὸς τῆς Μονῆς Ἐσφιγμένου, πολλαχῶς ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς, θεσπίσας καὶ ἐτήσιον Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν Λειτουργίαν.

* * *

Καιρὸς ὅμως πλέον, ἵνα ἐξετάσωμεν ἔστω καὶ ἐν ἄδραϊς γραμμαῖς τὴν προσωπικότητα τοῦ Μεγάλου Φωτίου καὶ ἀναφερθῶμεν ἀκροθιγῶς εἰς τινὰ τῶν κατορθωμάτων του, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον δι' ἡμᾶς ἐνέχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν. Ἄλλωστε, εἶναι πάντοτε διδακτικὴ ἢ ἀναστροφὴ μὲ τὰ μεγάλα πνεύματα τῆς ἱστορίας μας, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἑαυτοὺς καλύτερον.

Ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς γεννήσεως τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου ἀγνοεῖται, ἀλλὰ ὑπολογίζεται περὶ τὸ ἔτος 820. Ἦτο ἐκ προγόνων Κωνσταντινουπολίτης. Ὁ πατὴρ του Σέργιος ὑπῆρξεν αὐτάδελφος τοῦ Ἁγίου Πατριάρχου Ταρασίου καὶ ἐκ τῶν τάξεων τῶν ἀνωτέρων κρατικῶν λειτουργῶν καὶ θεοσεβῶν διανοουμένων. Ἡ μήτηρ του Εἰρήνη ἦτο συγγενὴς ἐξ ἀγγιστείας τῆς Αὐτοκρατείας Θεοδώρας καὶ τοῦ Ἀρμενίου στρατηγοῦ Ἀρσεβήρ. Ἡ οἰκογένεια ἦτο εἰκονόφιλος, καὶ ὑπέστη μαρτυρικὰς διώξεις καὶ ταπεινώσεις ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁ πατὴρ του, καθὼς λέγει αὐτὸς ὁ Ἱερὸς Φώτιος, «μαρτυρῶ ὑπερορισθεὶς τετελειώται». Ὑπὸ τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις τοῦ εἰκονοκλαστικοῦ καθεστῶτος ἐνηλικιωθεὶς, ἔλαβε κατ' οἶκον τὴν πρώτην παιδείαν καὶ μόρφωσιν, καὶ ἠνδρώθη, ζωηρῶς ποθῶν τὴν μονήρη βιοτήν. Διέμεινεν ἄγαμος καὶ ἐν παρθενίᾳ, μὴ σκεφθεὶς τότε ὅπως ἱερωθῇ. Ἦδη ἐνωρὶς «βασιλικὴ χεὶρ καὶ βασιλικὸν θέλημα» ἀνέθεσεν εἰς τὸν νεαρὸν πλὴν ὄριμον Φώτιον ὑψηλὰς εἰθύνας καὶ ἀξιώματα. Παραλλήλως, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν δριστηκὴν ἀναστήλωσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς Ὁρθοδοξίας, κατέστησε τὴν οἰκίαν του πραγματικὴν ἐστὶαν λογίων καὶ φιλομαθῶν νέων, μεταδώσας τὸν παμποίκιλον πλοῦτον τῶν γνώσεών του εἰς ἐν ἐνθουσιῶδες περιβάλλον. Ἐδίδαξε καὶ δημοσίᾳ εἰς τὴν Μαγναύραν, τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βασιλευούσης.

Τὸ ἔτος 851, ὁ Πρωτοσπαθάριος Φώτιος ἀνέλαβε μίαν πολὺ λεπτὴν ἀποστολὴν πρὸς τὸν Χαλίφην τῆς Βαγδάτης, καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ σχέσεις τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ κόσμου ἦσαν λίαν ἐντεταμέναι. Συνωδεύετο τότε ὑπὸ τοῦ ἀγαπητοῦ μαθητοῦ του Κωνσταντίνου τοῦ Φιλοσόφου, τοῦ μετέπειτα Μοναχοῦ Κυρίλλου, ἐνὸς τῶν δύο Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν, ἱσαποστόλων τῶν Χαζάρων καὶ τῶν Σλάβων. Διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἀποστολῆς ἐγένετο Πρωτασκηρῆτις.

Παρὰ τὰς ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἀπασχολήσεις, συνεχίζει τὴν μελέτην του ὄλων τῶν ἐπιστημῶν, διαιτέρως τῆς φιλολογίας. Ἡ Λέξεων Συναγωγὴ ἀνήκει εἰς τὴν περιόδον ταύτην, καθὼς καὶ ἡ περίφημος Βιβλιοθήκη, ἢ ἄλλως Μυριόβιβλος, μία ἀναλυτικὴ ἀξιολόγησις τῶν ποικίλων ἀναγνωσμάτων του, βιβλίων τότε σπανίων ἐν πολλοῖς, ἤδη δὲ δυσευρέτων, ἐὰν ὄχι τελείως ἀπολεσθέντων.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 858, προέκυψε μία βιαία ρῆξις μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας διὰ τὴν ἐξῆς ἀφορμὴν. Ὁ ἀσκητικὸς καὶ αὐστηρῶν ἀρχῶν Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἠρνήθη τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν εἰς τὸν πανίσχυρον τότε Καίσαρα Βάρδαν, ὡς ἔνοχον

φόνου. Βασιλική δυναστεία κατεβιάσθη τοῦ θρόνου ὁ Ἰγνάτιος καὶ ἐξορίσθη εἰς τὴν νῆσον Τερέβινθον. Ἦρχισε ἀμέσως ἡ ἀναζήτησις καταλλήλου ὑποψηφίου εἰς διαδοχὴν του. Λόγω τῆς λίαν ἀνωμάλου καὶ διὰ ἀντικανονικῆς καταστάσεως, ἡ πλήρωσις τοῦ Θρόνου ἀπέβη προβληματικὴ. Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν πολυμαθέστατον καὶ θεοσεβέστατον Πρωτασηκροῆτιν Φώτιον, λαϊκὸν ἔτι ὄντα, διὰ τὴν συμβιβαστὰ διεστῶτα. Αὐτὸς ὁ Φώτιος διεμαρτυρήθη, ἀντέστη, ἠρνήθη ἐπιμόνωσ καὶ τέλος, ἄκων ἐκάμφθη. Καθὼς γράφει εἰς τὴν Εἰρηνικὴν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Νικόλαον, «Βίαν ὑπέστημεν, συνεσχέθημεν ἄκοντες... ἐψηφίσθημεν ἀνανεύοντες, ἐχειροτονήθημεν κλαίοντες, ὀδυρόμενοι, κοπτόμενοι». Ἐντὸς πέντε διαδοχικῶν ἡμερῶν, ἐκάθη μοναχὸς, ἐγένετο ὑποδιάκονος, ἐχειροτονήθη διάκονος, ἱερεὺς καί, εἰς τὴν Λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων, Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.

Σχεδὸν ἀμέσως, καὶ μηδὲν θέλων τοιοῦτόν τι, εὐρέθη εἰς μαχητικὴν ἀντιπαράταξιν μὲ τὸν Πάπαν Νικόλαον, προσβαλόντα τὴν κανονικότητα τῆς ἐκλογῆς του, ταυτοχρόνως δὲ ἀποστειλάντα ἐξ Ἰταλίας στρατιὰν μισσηναρίων εἰς τὸ νεοφώτιστον ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Βουλγαρικὸν ἔθνος, διὰ τὴν ἐκλύσιν εἰς ὑποταγὴν ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν ἔδραν. Τὸ ἐπίμαχον ζήτημα διὰ τὸν Ἱερὸν Φώτιον δὲν ἦτο ἀπλῶς τὸ ἐδαφικόν, δηλαδὴ, τὸ κανονικὸν θέμα τῆς ἀδικαιολογήτου ἐπεμβάσεως καὶ ἀναμείξεως εἰς περιοχὴν τοῦ Πατριαρχικοῦ κλίματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀσφαλῶς ὑπῆρξε καὶ αὐτό. Ὅμως πολλῶν σοβαρότερον ἦτο ἡ προκαλουμένη σύγχυσις τῶν λειτουργικῶν ἐθίμων, ἀντανακλώντων τὸ διάφορον πνεῦμα τῆς Πρεσβυτέρας Ρώμης, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ παρείσφρασις δογματικῆς διαφορᾶς, ἀπὸ μακρὰν λανθανούσης, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς προσθήκης τοῦ FILIOQUE εἰς τὸ Σύνβολον τῆς Πίστεως. Ἐν συνεχείᾳ, προστετέθησαν αἱ δυσάρεστοι συνέπειαι τῆς Παπικῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὸ Πατριαρχικὸν ζήτημα τοῦ Θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, παρὰ τὴν γενομένην, τὸ 861, συνοδικὴν ρύθμισιν τῆς θέσεως τοῦ πρώην Πατριάρχου Ἰγνατίου.

Τὸ ἀπρόοπτον καὶ βίαιον τῆς ἀτυχεστάτης διενέξεως τῶν δύο Προκαθημένων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Ρώμης ἐδημιούργησεν, ὡς μὴ ὄφειλε, τὰ πλάισια, ἐντὸς τῶν ὁποίων διεξήχθη, τὰ πλεῖστα, ἡ ὅλη δρᾶσις τῆς Πατριαρχείας τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου εἰς δύο περιόδους (858 - 867 καὶ 877 - 886). Ἐλλείπει χρόνου, ὁ Ἱερὸς Ἀμβων δὲν θὰ ἐνδιατρίψῃ εἰς λεπτομερείας, γνωστὰς ἄλλωστε εἰς τὸ εὐπαιδευτον ἐκκλησίασμα. Ὁ Ἱερὸς Φώτιος ἀμέσως ἐζήτησε τὴν συμπα-

ράστασιν τῶν λοιπῶν Πρεσβυγενῶν θρόνων πρὸς χάραξιν κοινῆς γραμμῆς ἐκ μέρους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ θεάρεστον ἔργον τῆς Ἱεραποστολῆς πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ τὰ ἄλλα Σλαβικὰ ἔθνη δὲν διεκόπη. Ἡ συγγραφικὴ παραγωγή τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου οὐδόλως ἐστείρευσεν, ἀλλὰ ἐστράφη πρὸς ἄλλας, πλέον ἐπικαίρους κατευθύνσεις. Διὰ τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς του πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς, τὸ 866, ἐξέθηκε τὸ ὄλον θέμα τοῦ FILIOQUE. Ταύτην ἀνέπτυξε πληρέστερον εἰς μίαν σφαιρικὴν καὶ διεξοδικὴν πραγματείαν, ἀφορῶσαν ὅχι ἀπλῶς εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν Τριαδολογίαν, τίτλον φέρουσαν χαρακτηριστικῶς, «Περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Μυσταγωγίας». Εἰς τὰς περὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπορίας τοῦ φίλου του, Μητροπολίτου Κυζίκου Ἀμφιλοχίου, συνέταξε τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτου σύγγραμμα, «Τὰ Ἀμφιλόχεια». Μεγάλῃ ἦτο ἐπίσης ἡ συμβολὴ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου παρ' ἡμῖν, διότι ἀκριβῶς, ὡς περροικισμένος μὲ διανοίαν εὐστροφον καὶ διανγῆ καὶ λεπτοτάτην διακριτικότητα, συνεδύαξε περιεκτικὴν θεωρίαν καὶ οἰκουμηνικὴν ἐποπτείαν μὲ μεθοδικὴν σκέψιν καὶ πρακτικὴν ἐφαρμογὴν. Ὁ αὐτὸς πεπνυμένος νοῦς συνέλαβε τὴν ἀνάγκην τῆς Ἱεραποστολῆς εἰς τὰς ἀκριτικὰς περιοχὰς τοῦ Κράτους καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ἡ ἐξημέρωσις καὶ ἐκχριστιάνισις τῶν ὑπερορίων βαρβαρικῶν ἐθνῶν θὰ συνετέλει εἰς μίαν γενικωτέραν εἰρηνικὴν συμβίωσιν. Πρὸς τοῦτο, ὅπως ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος, τὸν ὁποῖον ἰδιαίτατα ἐθαύμαζε, προὔτιμησε νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς συνεργάτας, μοναχοῦς.

Ὁ Ἱερὸς Φώτιος ἀπέβη ὁ ὑποδειγματικὸς ἐκφραστής τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως καὶ ἐν πρώτοις ἔναντι τῆς Πολιτείας, ἐφαρμοζὼν πάντοτε τὸ εὐαγγελικὸν «τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ», μηδέποτε διστάζων νὰ θυσιάσῃ τὸ αἰτομόν του, προκειμένου νὰ τηρηθῇ ἡ γενικὴ εἰρήνη. Ἐπὶ καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἐπεδεικνύετο διαλλακτικῶς καὶ ἱκανὸς εἰς διάλογον, μετὰ λελογισμένης συντηρητικότητος καὶ παραδοσιοκρατικῆς φιλελευθερίας ποιῶν ἐκάστοτε τὴν ὀρθὴν τομὴν τοῦ Λόγου τῆς Ἀληθείας. Ἡ ἔλλειψις πρωτοτυπίας εἰς τὰς θεολογικὰς του θέσεις ἦτο μᾶλλον ἀρετὴ, ἐν ὅσῳ ἀποδεικνύεται ἡ ἱκανότης τῆς ἀφομοιώσεως τῆς σκέψεως τῶν πρὸ αὐτοῦ πατέρων, τοῦ Χρυσοστόμου ἰδίως καὶ τοῦ Λαμασκηνοῦ. Πρᾶος καὶ γλυκομίλητος, ὁ Ἱερὸς Φώτιος ἐγένετο ἐνώπιον παραβάσεων θεμελιωδῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν ἀντίπαλος ἰσχυρότατος, ἀνυποχώρητος, μαχητικώτατος. Τότε, ἀνορθῶνων τὸ πνευματικὸν του ἀνάστημα, δὲν ἐδίσταζε νὰ χρησιμοποιῇ

ΤΑ ΕΝΔΕΚΑ ΕΩΘΙΑ

Τοῦ κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Πρόλογος

Ἀρχικὰ Ἐωθιὰ ὀνομάστηκαν ἔνδεκα Εὐαγγελικὲς περικοπές, πού διαβάζονται στὸν Ὅρθρο κάθε Κυριακῆς μέσα στὸ Ἱερό καὶ στὴ δεξιὰ πλευρὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, πού συμβολίζει τὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ. Ὅλες οἱ περικοπές αὐτὲς μιλοῦν γιὰ τὶς ἐμφανίσεις τοῦ Χριστοῦ στοὺς Μαθητὲς του καὶ τὶς Μυσφορές μετὰ τὴν Ἀνάστασή Του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱερέας

πού διαβάξει στὴ δεξιὰ πλευρὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης συμβολίζει τὸν Ἀγγελο πού κήρυξε τὴν Ἀνάστασι, τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἔνδεκα αὐτὲς περικοπές περιλαμβάνονται στὰ τελευταῖα κεφάλαια τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων καὶ συγκεκριμένα:

Τὸ Πρῶτο, στὸ κατὰ Ματθαῖον (κη' 16-20)·

τὸ Δεύτερο καὶ τὸ Τρίτο, στὸ κατὰ Μάρκον (ιστ' 1-8, ιστ' 9-20)·

τὸ Τέταρτο, Πέμπτο καὶ Ἑκτο, στὸ κατὰ Λουκᾶν

τὴν διπλὴν πανοπλίαν τῆς φλογερᾶς πίστεως καὶ τῆς ἀπαραμίλλου σοφίας του.

Ὡς εὐσεβὲς τέκνον τῆς Βασιλευούσης τῆς ἐποχῆς του, ἐπίστευεν ἀκραδάντως εἰς τὴν ἰδιαίτερον προστασίαν τῆς Κυρίας Θεοτόκου, τῆς Βασιλίδος Μητρὸς τῆς Βασιλίδος ταύτης τῶν Πόλεων καὶ σύμπαντος τοῦ Ὁρθοδόξου Γένους. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς πρώτης Πατριαρχείας του, ἐγένετο ἡ ἀποδοθεῖσα εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, καθὼς καὶ ἐπὶ Πατριάρχου Σεργίου, θαυματουργοῦ διάσωσις τῆς Βασιλευούσης ἀπὸ τῶν ἀβαπτίστων ἔτι Ρώσσω.

Χωρὶς νὰ προέρχηται ἐκ τῶν τάξεων τῶν Μοναχῶν, οὐδαμῶς ὑπελείπετο ὁ Ἱερός Φώτιος εἰς βαθεῖαν ἐκτίμησιν τῆς μοναχικῆς πολιτείας, τῆς ἀξίας τοῦ ἡσυχαστικοῦ καὶ ἀπράγμονος βίου καὶ τῆς «φιλοσόφου ζωῆς». Πλείσται τῶν ἐπιστολῶν του ἀπηρθύνθησαν πρὸς μοναχοὺς, ἐν εἶδει τρυφερῶν, πατρικῶν νοουθεσιῶν καὶ ἀπαντήσεων εἰς τὰς διαφόρους ἀπορίας των. Τόσον κατὰ τὴν περίοδον μετὰ τῶν δύο Πατριαρχειῶν του, ὅσον καὶ ἔτι μᾶλλον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του, ὅτε, ἐξόριστος καὶ τλαιπωρημένος ἀπὸ τοὺς ταπεινωτικὸς ἐξευτελισμοὺς καὶ τὰς δεινὰς κακουχίας ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν του, ἐστερέθη ἀκόμη καὶ τῶν προσφιλῶν βιβλίων του, ἀπέδειξε διὰ τοῦ ἀκάμπτου φρονήματος καὶ τῆς ἀμνησικακίας, ὅτι ἦτο τῷ ὄντι μοναχὸς εἰς τὸ ἀκέραιον.

Ἦδη συμπεραίνων, ὁ Ἱερός Ἀμβων θὰ τίξῃ ἐν τελευταῖον ἀμφιλεγόμενον σημεῖον. Ἦτο ὁ Ἱερός Φώτιος πατὴρ τοῦ Σχίσματος μετὰ τὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, καθὼς ἐπὶ μίαν χιλιετίαν καὶ πλέον καθυβρίσθη καὶ κατεσυκοφαντήθη ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας; Ἐπηρεάσθησαν δὲ ἐν τινι βαθμῷ καὶ ἔνιοι τῶν ἡμετέρων. Ἦ, ἦτο ἀπόστολος τῆς ἐνότητος, καθὼς σοβαροὶ καὶ ἀντικειμενικοὶ ἐρευνηταὶ διεπίστωσαν, καὶ ἐν πρώτοις ὁ διάσημος Τσέχος Ρωμαιοκαθολικὸς κληρι-

κὸς καὶ κορυφαῖος ἐπιστήμων, Φραγκίσκος Ντβόρνικ; Τοῦ τελευταίου, ὅπως ἰδιαίτερος, τὸ MAGNUM OPUS, «Τὸ Φωτιανὸν Σχίσμα, Ἱστορία ἢ Μῦθος», ἦτο ἡ χελιδὼν ἢ προαναγγέλουσα τὸ ἔαρ μιᾶς νέας ἐποχῆς εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Ρώμης. Ἀπεδείχθη ἡ πλήρης καταλλαγὴ καὶ ἐπανενοσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διὰ τῆς Συνόδου, τῆς λαβούσης χώραν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν τὸ ἔτος 879, παρουσίᾳ 383 πατέρων, ἐξ Ἑώας καὶ Ἑσπερίας, οἱ κανόνες τῆς ὁποίας ἐγένοντο ἀμφοτέρωθεν ἀποδεκτοί. Ὁ Ἱερός Φώτιος καὶ ὁ Πάπας Ἰωάννης ὁ Η', καθὼς καὶ ὁ διάδοχός του, Ἀδριανὸς ὁ Γ', διέτελεσαν ἐν πλήρει εὐχαριστιακῇ ἐνότητι. Κατὰ τὴν δευτέραν Πατριαρχεῖαν τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου, μία καὶ ἀδιαίρετος ἦτο ἡ Ἐκκλησία ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν τῇ Πόλει ταύτῃ, τῇ Νέᾳ Ρώμῃ.

Ἐὰν καὶ ὅταν ἡ ἀδελφὴ Ἐκκλησία τῆς Πρεσβυτέρας Ρώμης ἀποδεχθῇ ὡς ἰδίους τοὺς Πατέρας τῆς Κωνσταντινουπολιτικῆς Ἐκκλησίας, τόσον τὸν Ἱερόν Φώτιον, ὅσον καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην, Συμεὼν τὸν Νέον Θεολόγον, Νικήταν Στηθάτον, Θεόληπτον τὸν Φιλαδελφείας, Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν καὶ ὄσους εὐφημοῦμεν ἐν τῷ Συνοδικῷ τῆς Ὁρθοδοξίας, τότε ἤδη εὐρισκόμεθα συμπορευόμενοι εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐνότητος καὶ ἀληθινῆς καθολικότητος. Ἡ κατακλείς τῆς σημερινῆς ὁμιλίας ἀνήκει εἰς τὸν ἀείμνηστον καὶ σοφὸν Μητροπολίτην Ἡλιοπόλεως κυρὸν Γεννάδιον, εἰς τὴν τελευταίαν μελέτην του, δημοσιευμένην εἰς τὴν «Ὁρθοδοξίαν». «Ἄν ποτὲ πραγματοποιηθῇ —καὶ θὰ πραγματοποιηθῇ διότι εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ— ἡ ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἕνας ἀπὸ τοὺς συντελεστὰς θὰ εἶναι ὁ ἀποκαθιστάμενος εἰς τὴν πραγματικὴν του ὑπόστασιν Μέγας Φώτιος».

Γένοιτο, γένοιτο.

(κδ' 1-12, κβ' 12-35, κδ' 36-53) και τὰ ὑπόλοιπα πέντε, δηλαδή τὸ Ἑβδομο, Ὁγδοο, Ἐνατο, Δέκατο και Ἐνδέκατο, στὸ κατὰ Ἰωάννην (κ' 1-10, κ' 11-18, κ' 19-31, κα' 1-14, κα' 15-25).

Ἡ ὀνομασία Ἐωθινὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἀναφέρονται στὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως, πὸ ἔλαθε χώρα κατὰ τὴν ἔω (= τὴν αὐγή, τὸ γλυκοχάραμα).

Ὁ ἀριθμὸς ἔνδεκα ἔχει σχέση προφανῶς μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἔνδεκα Μαθητῶν (ὅσοι ἀπόμειναν μετὰ τὴν προδοσία και τὸν ἀπαγχονισμὸ τοῦ Ἰουδα), πρὸς τοὺς ὁποίους συνδέονται οἱ ἐμφανίσεις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Ἀνάστασή Του. (Πρβλ. «... ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἔνδεκα ἐφανερῶθη...» [Ἐωθ. Γ' Μάρκ. ς' 14], «ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἔνδεκα...» [Ἐωθ. Δ', Λουκ. κδ' 9], «... και εἶρον συνηθροισμένους τοὺς ἔνδεκα...» [Ἐωθ. Ε', Λουκ. κδ' 33]).

Ποιητικὴ ἀπόδοσι τῶν ἔνδεκα αὐτῶν περικοπῶν ἀποτελοῦν ἰσάριθμα ἰδιόμοια Δοξαστικά, δηλαδή Δοξαστικά πὸ ἔχουν «ἴδιον» (= δικό τους, ἀνεπανάληπτο) μέτρο και μέλος, πὸ ὀνομάζονται και αὐτὰ Ἐωθινὰ.

Τόσο κατὰ τὴ χειρόγραφη ὅσο και κατὰ τὴν ἔντυπη παράδοσι τὰ Ἐωθινὰ Δοξαστικά ἀποδίδονται γενικά στὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Λέοντα τὸν ΣΤ', τὸν Σοφὸ (866 - 912). Ὡστόσο, τὸ ὑπ' ἀριθ. 884, φ 362 τ χειρόγραφο τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἀποδίδει τὰ Δοξαστικά αὐτὰ στὸν Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Λέοντα τὸν Φιλόσοφο ἢ Μαθηματικό. (Γεννήθηκε τὴν πρώτη δεκαετία τοῦ 9ου αἰ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸ 839/40 ὡς τὸ 843. Πέθανε μετὰ τὸ 869).

Ὅπως και ἂν ἔχει τὸ πράγμα, ὑπάρχει μιὰ πνευματικὴ συγγένεια ἀνάμεσα στοὺς δύο Λέοντες, πὸ θὰ μπορούσε νὰ παραβληθεῖ πρὸς τὴ συγγένεια παπποῦ και ἐγγονοῦ, ἀφοῦ ὁ Λέων Θεσσαλονίκης ὑπῆρξε δάσκαλος τοῦ Μεγάλου Φωτίου († 891) και ὁ Μέγας Φώτιος, μὲ τὴ σειρά του, ὑπῆρξε δάσκαλος τοῦ Λέοντα τοῦ Σοφοῦ.

Τὰ «Ἐνδεκα Ἐωθινὰ», ὅπως παρουσιάζονται ἐδῶ, ἐμφανίζουν μιὰ καινοτομία. Καταχωροῦν τὸ κείμενο κατὰ στίχους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐνδείξεων παλαιῶν κωδίκων, γιὰ νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ποιήματα. Τὴν κατὰ στίχους παρουσίαση ἔχω ἀρχίσει ἀπὸ πολλὰ χρόνια τόσο στὶς «Couvertures» τῶν δίσκων τῆς δισκοθήκης «Ζωῆς» και «Ἀποστολικῆς Διακονίας» και σὲ δίσκους ἀτομικοὺς και ἄλλων συναδέλφων, ὅσο και στὶς ἐκδόσεις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας: «Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Σαββάτου», «Τὸ Ἅγιον Δωδεκαήμερον» και «Ἀκολουθία τοῦ Δεκαπενταγούστου».

Μιὰ ἄλλη καινοτομία εἶναι ἡ ποιετικὴ ἀ-

πόδοσι τῶν «Ἐνδεκα Ἐωθινῶν» στὴν νεοελληνικὴ. Κάτι πὸ ἐγινε σχεδὸν μόνο του, σὲ ὄρες «σχολῆς». Τώρα γιὰτὶ δὲν ἐγινε σὲ ἐλεύθερο ποιητικὸ στίχο, ὅπως συνηθίζεται σήμερα, ἀλλὰ στὸν ἔμμετρο παραδοσιακό, αὐτὸ ὀφείλεται σὲ προσωπικὴ ἐκτίμησι, ὅτι αὐτὸς ταιριάζει περισσότερο, μιὰ και τὰ πρωτότυπα ἀφοροῦν κείμενα πὸ φέλγονται, μ' ἄλλα λόγια λυρικό. Ἄλλωστε, μὲ λίγη καλὴ θέλησι, ἢ ἐριμνησία πὸ παρεμβάλλεται, ἂν παραλειφθοῦν οἱ ἐπεξηγηματικὲς παρενθέσεις, καταχωρηθεῖ κατὰ στίχο και λιγάκι... χτενιστεῖ, εἶναι και αὐτὴ μιὰ ποιητικὴ ἀπόδοσι σὲ ἐλεύθερο στίχο.

Ἐωθινὸν Α'.

Εἰς τὸ ὄρος τοῖς μαθηταῖς ἐπειγομένοις
διὰ τὴν χαμόθεν ἔπαρον
ἐπέσι ὁ Κύριος
και προσκυνήσαντες αὐτὸν
και τὴν δοθεῖσαν ἐξουσίαν
πανταχοῦ διδασθέντες,
εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐξαλειστέλλοντο
κηρύξαι τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασι
και τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποκατάστασι
οἷς και συνδιαιωρίζειν
ὁ ἀψευδὴς ἐπηγγείλατο
Χριστὸς ὁ Θεὸς
και Σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἐριμνησία.

Στοὺς Μαθητές, πὸ εἶχαν φτάσει διαστικὰ στὸ ὄρος (τῆς Γαλιλαίας), παρουσιάστηκε ὁ Κύριος θέλωντας νὰ ἐξυψώσει τὸ ἠθικό τους και (οἱ Μαθητές), ἀφοῦ τὸν προσκύνησαν και ἀφοῦ διδάχτηκαν (ἀπὸ αὐτὸν [τὸν Χριστό]), ὅτι τοῦ δόθηκε (ἀπὸ τὸν Πατέρα του) ἡ ἐξουσία (διὰ τὰ ἐπουράνια και τὰ ἐπίγεια), ἐξαποστέλλονταν (ἀπὸ αὐτόν, τὸν Κύριο) σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη νὰ κηρύξουν τὴν Ἀνάστασή του ἀπὸ τοὺς νεκροὺς και τὴν ἀποκατάστασή του στοὺς οὐρανοὺς (στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός) σ' αὐτοὺς (τοὺς Μαθητές) ὑποσχέθηκε ἀκόμα ὅτι θὰ εἶναι μαζί τους σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες, ὁ ἀψευδὴς Χριστὸς ὁ (ἀληθινὸς) Θεὸς και Σωτήρας τῶν ψυχῶν μας.

Ποιητικὴ ἀπόδοσι.

Στὸ ὄρος καθὼς πῆγαιναν
οἱ μαθητὲς μὲ θιάση
ὁ Κύριος ξεπρόβαλε
θέλοντας ν' ἀποσπάσει
τὸ νοῦ τους ἀπ' τὰ γῆινα.

ὦ, τί χαρᾶς γιορτάσι!
 Κι' ὡς πέσαν καὶ προσκύνησαν
 κι' ἀπὸ τὸ Θεῖο στόμα
 διδάχτηκαν στοχαστικά
 τὴ Θεία ἐξουσία
 πὸν θά'χει σὰ πνευματικά,
 σιάλθησαν νὰ κηρύξουνε
 σ' ἄλη τὴν οἰκουμένην
 τὴν ἔγερσὴ του ἀπ' τοὺς νεκροὺς
 καὶ τὴν Ἀνάληψή του.
 Πὼς θὰν μαζί αἰῶνια
 τοὺς δήλωσε ὁ Σωτήρας
 Χριστὸς ὁ ἀνευδὴς Θεὸς
 καὶ τῆς ζωῆς δοτήρας.

Ἐ ω θ ι ν ὀ ν Β'.

Μετὰ μύρων προσελθοῦσαι
 ταῖς περὶ τὴν Μαριάμ γυναιεὶ
 καὶ διαπορουμέναις
 πὼς ἔσται αὐταῖς τυχεῖν τοῦ ἐφειτοῦ,
 ὠράθη ὁ λίθος μετηρμένος
 καὶ θεῖος νεανίας
 κατασιέλλων
 τὸν θόρον αὐτῶν τῆς ψυχῆς.
 Ἠγέρθη γάρ, φησὶν,
 Ἰησοῦς ὁ Κύριος·
 διὸ κηρύξατε
 τοῖς κήρυξιν αὐτοῦ Μαθηταῖς
 εἰς τὴν Γαλιλαίαν δραμεῖν
 καὶ ὄψεσθε Αὐτὸν
 ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν,
 ὡς Ζωοδότῃν καὶ Κύριον.

Ἐ ρ μ η ν ε ἰ α.

Στις (Μυροφόρες) γυναῖκες, πὸ ἀποτελοῦσαν τὸν κύκλο τῆς Μαρίας (τῆς Μαγδαληνῆς), πὸ προσήλθαν (στὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ) μὲ μύρα καὶ πὸ εἶχαν τὴν ἀπορία πὼς θὰ πετύχουν αὐτὸ πὸ ποθοῦσαν (νὰ παραμερίσουν δηλαδὴ τὸν λίθο πὸ ἔφραζε τὴν εἴσοδο τοῦ μνήματος καὶ νὰ ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου μὲ τὰ μύρα), βρέθηκε ὁ λίθος μετατοπισμένος (ἀπὸ τὸ μνήμα) καὶ (ἓνας) θεῖος νεανίας (ἓνας Ἄγγελος τοῦ Θεοῦ) νὰ καθησυχάζει τὴν ταραχὴ τῆς ψυχῆς τους. Γιατί, τοὺς λέει, ἀναστήθηκε ὁ Κύριος (ἡμῶν), Ἰησοῦς· γι' αὐτὸ ἀναγγεῖλατε στοὺς (μέλλοντες) κήρυκες Μαθητῆς του: τρέξετε στὴ Γαλιλαία καὶ (ἐκεῖ) θὰ τὸν δεῖτε ἀναστημένο ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ἀφοῦ εἶναι ὁ χορηγὸς τῆς ζωῆς καὶ ὁ Κύριος (τοῦ παντός).

Π ο ι η τ ι κ ῆ ἀ π ὀ δ ο σ η.

Οἱ φίλες ὄλες τῆς Μαριάμ,
 μὲ μύρα φορτωμένες
 ὡς ἤρθανε σὶν τὰφο σου
 μιὰν ἀπορία εἶχαν:
 πὼς θὰ γινόταν μπορετὸ
 κεῖνο πὸν ἐπιθυμοῦσαν.
 Μὰ ξάρνου ὁ λίθος φάνηκε
 ἀπ' τὸν τάφο σηκωμένος
 καὶ νεανίας θεϊκός,
 πὸν σιῆς ψυχῆς τὰ θάθη
 τὸν φόβο καὶ τὸν τρόμο τους
 ἤρθε νὰ γαληνέπει.
 Ἄνεστη, γλυκοφώναξε,
 Ἰησοῦς ὁ Κύριός μας·
 γι' αὐτὸ γοργὰ κηρύξετε
 σὶν φίλους μαθητῆς του:
 Στὴ Γαλιλαία τρέξετε
 μ' αὐτὸν ν' ἀπαμωθεῖτε,
 γιὰτὶ ἀναστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς
 Ζωοδότης καθὼς ἦταν.

Ἐ ω θ ι ν ὀ ν Γ'.

Τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας
 τὴν τοῦ Σωτήρος εὐαγγελιζομένης
 ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν καὶ ἐμφάνειαν,
 διαπιστοῦντες οἱ Μαθηταὶ
 ὠνειδίζοντο τὸ τῆς καρδίας σκληρόν
 ἀλλὰ τοῖς σημείους καθοπλισθέντες καὶ θαύμασι,
 πρὸς τὸ κήρυγμα ἀπεισέλλοντο.
 Καὶ σὺ μὲν, Κύριε,
 πρὸς τὸν ἀρχίφωτον ἀνελήφθης Πατέρα
 οἱ δὲ ἐκήρυττον πανταχοῦ, τὸν Λόγον
 τοῖς θαύμασι πιστούμενοι.
 Διὸ οἱ φωτισθέντες δι' αὐτῶν
 δοξάζομέν σου
 τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν,
 φιλόανθρωπε Κύριε.

Ἐ ρ μ η ν ε ἰ α.

Ἐπειδὴ οἱ Μαθητῆς (τοῦ Χριστοῦ) δυσπιστοῦσαν, ὅταν ἡ Μαρία ἢ Μαγδαληνὴ διακήρυσσε τὸ χαρμίσυνο ἄγγελμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτήρος (Χριστοῦ) ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τὴν ἐμφάνισή του (σ' αὐτήν) ἐπιτιμοῦνταν (ἀπὸ τὸν Κύριο) γιὰ τὴν σκληρότητα τῆς καρδίας τους· ἀλλὰ ἀφοῦ ὀπλίσθησαν μὲ τεκμήρια καὶ μὲ θαύματα, ἀποστέλλονταν σὸ κήρυγμα (τοῦ Εὐαγγελίου). Καὶ (τότε) σὺ μὲν, ὦ Κύριε (Ἰησοῦ), ἀναλήφθηκες πρὸς τὸν Πατέρα σου, πὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ

καὶ ἡ αἰτία τοῦ φωτός, ἐνῶ αὐτοὶ (οἱ Ἀπόστολοι) ἐκλήρυτταν παντοῦ (σὲ ὅλο τὸν κόσμον) τὸν λόγο (τοῦ Εὐαγγελίου) ἐπιθεβαιώνοντάς τον μὲ τὰ θαύματα (ποὺ ἔκαναν). Γι' αὐτὸ ἐμεῖς ποὺ φωτιστήκαμε ἀπὸ αὐτοὺς (τοὺς Ἀποστόλους σου) δοξάζουμε τὴν Ἀνάστασή σου ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, φιλιάνθρωπε Κύριε.

Π ρ ι η τ ι κ ῆ ἀ π ὅ δ ο σ η .

Τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας
τὴ χαρμόσυνη ἀγγελία,
πὼς ὁ Κύριος ἀνέστη
καὶ σ' αὐτὴν πρῶτος ἐπέσθη
μὲ μεγάλη δυσκολία
πίστεψαν οἱ Μαθητές σου
καὶ γι' αὐτὸ κατακριθῆκαν
τὰ σκληρὰ αἰσθηματὰ τους·
ὅμως ἐπὶ τέλους εἶδαν
φοβερὰ πολλὰ σημάδια
κι ὀπλισμένοι μὲ τὸ θαῦμα
νὰ κηρύξουν πορευτῆσαν.
Τότε πᾶς πρὸς τὸν Πατέρα,
τοῦ φωτός τὴν πρώτη αἰτία,
ἀνελήφθης, Κύριέ μας,
ἐνῶ οἱ θεῖοι Μαθητές σου
σιὴν ὑψήλιον ξεχυθῆσαν
καὶ τοῦ Λόγου τὴν ἀλήθεια
κήρυξαν μὲ παρορησία,
θεβαιώνοντας μὲ θαῦμα
τοῦ Θεοῦ τὴ μαρτυρία.
Φωτισμένοι μὲ τὴν πίστη
ποὺ μᾶς δίδαξαν ἐκεῖνοι
τὴν Ἀνάστασή σου ὑμνοῦμε,
πολυεύσπλαγχε Σωτήρα.

Ἐ ω θ ι γ ὶ ν Δ'.

Ὁρθρος ἦν βαθὺς
καὶ αἱ γυναῖκες ἤλθον
ἐπὶ τὸ μνήμα σου, Χριστέ·
ἀλλὰ τὸ σῶμα οὐχ εὗρέθη
τὸ ποθούμενον αὐταῖς.
Δι' ὃ ἀπορομέναις
οἱ ταῖς ἀστραπιούσαις ἐσθήσεσιν ἐπισιάντες·
Τί τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν ζητεῖτε; ἔλεγον·
ἠγέρθη, ὡς προσεῖπε·
τί ἀμνημονεῖτε τῶν ρημάτων αὐτοῦ;
Οἷς πεισθεῖσαι
τὰ θραδένια ἐκήρυττον
ἀλλ' ἐδόκει λῆρος τὰ Εὐαγγέλια·
οὕτως ἦσαν ἐτι κωθρεῖς οἱ μαθηταί·

ἀλλ' ὁ Πέτρος ἔδραμε
καὶ ἰδὼν ἐδόξασέ σου πρὸς ἑαυτὸν
τὰ θαυμάσια.

Ἐ ρ μ η ν ε ῖ α .

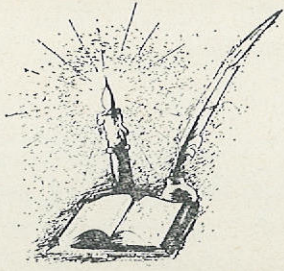
Ἦταν βαθεῖα χαράματα (ἀκόμα) καὶ οἱ (Μυροφόρες) γυναῖκες ἦρθαν στὸ μνήμα σου, ὦ Χριστέ· ἀλλὰ τὸ (ἄχραντο) σῶμα σου ποὺ ποθοῦσαν (νὰ θροῦν) αὐτὲς (γιὰ νὰ τὸ ἀλείψουν μὲ τὰ μύρα τους) δὲ θρέθηκε· γι' αὐτὸ, κι ἐνῶ θρίσκονταν σὲ ἀπορία, οἱ (Ἄγγελοι) ποὺ παρουσιάστηκαν μὲ ἀστραφτερὰ ἐνδύματα τοὺς εἶπαν: Γιατί ζητᾶτε τὸν ζωντανὸ (Χριστὸ) ἀνάμεσα στοὺς νεκροὺς; Ἀναστήθηκε, ὅπως τὸ εἶχε πεῖ ἀπὸ πρὶν· γιατί ξεχνᾶτε τὰ λόγια του;

Ἄφου πείστηκαν σ' αὐτοὺς (τοὺς Ἀγγέλους) ἐκλήρυτταν αὐτὰ ποὺ εἶδαν (μὲ τὰ μάτια τους)· ἀλλὰ (στοὺς Μαθητές) φαίνονταν σὰν παραμῦθι οἱ χαρμόσυνες (αὐτὲς) ἀγγελίες (τῶν Μυροφόρων)· τόσο ἦσαν ἀποχαυνωμένοι οἱ Μαθητές· ἀλλὰ ὁ Πέτρος (γιὰ νὰ θεβαιωθεί) ἔτρεξε (στὸ μνήμα) καὶ ἀφου εἶδε (μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τὸν ἄδειο τάφο) ἐδόξασε μέσα στὴν ψυχὴ του τὰ θαυμάσια (τῆς Ἀναστάσεώς) σου, (ὦ Κύριε).

Π ο ι η τ ι κ ῆ ἀ π ὅ δ ο σ η .

Δὲν εἶχε φέξει ἡ αὐγή
κι ἦρθαν Χριστέ, στὸ μνήμα
γυναῖκες μὲ λευκὴ ψυχὴ
νεκρὸ νὰ σὲ μυρέψουν.
Ὅμως δὲν βρῆκαν τὸ σεπιὸ
καὶ ποθητὸ Σου σῶμα.
Γι' αὐτὸ, ὡς ἦσαν μὲ καρδιά
κρούα καὶ μαργωμένη,
λαμπρόφοροι κι ἀστραφτεροὶ
τοὺς μίλησαν ἄγγελοι:
Τί μέσα στοὺς νεκροὺς, νεκρὸ,
τὸν ζωντανὸ ζητᾶτε;
Ἀνέστη! ὡς τὸ προφήτεψε·
τὰ λόγια του ξεχνᾶτε;
Πίστεψαν ὅσα ἄκουσαν,
κήρυξαν ὅσα εἶδαν·
ὅμως τὰ λόγια τους αὐτὰ
φάνησαν παραμῦθια,
στοὺς Ἀποστόλους ποὺ καρδιά
κωθρὴ εἶχαν μέσ' σιὰ σιγήνια.
Μονάχα ὁ Πέτρος ἔτρεξε
κι ὡς εἶδε τέτοιο πράγμα
μέσα σιὰ δάθη τοῦ εἶναι του
ἐδόξασε τὸ θαῦμα.

(Συνεχίζεται)

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Πριν τρία περίπου χρόνια, στις φιλόξενες στήλες του περιοδικού δημοσιεύτηκε ένας ευχρηστος οδηγός βιβλίων, ο οποίος αναφερόταν στον ευρύ ορίζοντα της «πνευματικής γεωγραφίας». Η βιβλιογραφία εκείνη, που ή απάρτισή της συνιστά έναν από τους στόχους της έρευνας «Σχεδιάγραμμα πνευματικής γεωγραφίας», κάλυπτε τις ανάγκες ενημέρωσης των φοιτητών μας αλλά και ευρύτερου κύκλου συνεργατών και βοηθούσε στην ανάληψη έρευνητικών γυμνασμάτων. Όπως είναι γνωστό, η έρευνα ενεργείται στα πλαίσια του τομέα Χριστιανικής Λατρείας, άγωγής και διαποιμάνσεως του Τμήματος Ποιμαντικής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πέρα από την έρευνητική χρήση τους, κρίναμε ότι τα περισσότερα βιβλία που περιλαμβάνονταν στον οδηγό, αξίζουν να κοσμούν τις βιβλιοθήκες Ι. Ναών, Ένοριακών Κέντρων καθώς και τις προσωπικές βιβλιοθήκες των Ποιμένων μας, γι' αυτό και επιγράψαμε τον βιβλιογραφικό κατάλογο Ποιμαντική Βιβλιοθήκη. Για την καλλίτερη μάλιστα προβολή αυτών των βιβλίων οργανώσαμε Έκθεση, που λειτούργησε στην αίθουσα έρευνητικών προγραμμάτων του Τομέα κατά τους μήνες Δεκέμβριο 1988 και Ιανουάριο 1989. Στους επισκέπτες της εκθέσεως διενέμετο ο βιβλιογραφικός οδηγός σε φωτοτυπία¹. Τα βιβλία αυτά, μαζί με νεώτερα αποκτήματα, συγκροτούν εξειδικευμένο τμήμα της Βιβλιοθήκης του Σπουδαστηρίου Πρακτικής Θεολογίας.

Η άπληχτη αυτής της δημοσιεύσεως ήταν θετική και πολλοί ήταν εκείνοι που μας ενεθάρρυναν να συνεχίσουμε την προσπάθεια, πράγμα άλλωστε που ήταν στις προθέσεις μας να κάνουμε και το είχαμε ήδη αναγγείλει.

Δίνουμε, λοιπόν, με πολλή χαρά σήμερα ένα συμπληρωματικό μέρος αυτού του βιβλιογραφικού οδηγού. Περιλαμβάνει βιβλία που εκδόθηκαν στο χρονικό διάστημα της τριετίας (1988 - 1991), και άλλα που κυκλοφόρησαν πριν αλλά δεν τα είχαμε τότε εντοπίσει. Υποδείξεις αναγνωστών δοθήσαν στη συμπλήρωση και βελτίωση του πρώτου Οδηγού. Περιμένουμε τη βοήθειά τους και στο παρόν στάδιο.

Προσπαθήσαμε και τώρα, όσο αυτό ήταν δυνατό,

να περιλάβουμε βιβλία που ανευρίσκονται στην αγορά του βιβλίου. Δυστυχώς πολλά αξιόλογα βιβλία, που θα θέλαμε να περιληφθούν, δεν κυκλοφορούν λόγω έξαντλησεως της πρώτης εκδόσεως, χωρίς μάλιστα να προβλέπεται οποιαδήποτε ανατύπωση. Λόγοι, λοιπόν, ανεξάρτητοι της θελήσεώς μας περιόρισαν την έκταση και την πληρότητα της προσφερομένης σήμερα Βιβλιογραφίας.

Κρατήσαμε και τις τέσσερις κατηγορίες βιβλίων που είχαμε χρησιμοποιήσει την πρώτη φορά: Βιογραφίες, Κείμενα, Μελέτες, Γενικά. Από τη χρονολογική κατάταξή τους καταφαίνεται η διαχρονική συνέχεια της ορθοδόξου Παραδόσεώς μας, όπως την ενσαρκώνουν τα Πρόσωπα και την εκφράζουν στα Κείμενά τους. Όπου ήταν έφικτό, συνδυάσαμε με το χρόνο και το γεωγραφικό χώρο στον οποίο έδρασαν.

Είναι περιττό να τονίσουμε, ότι υπάρχει, βέβαια, πάντοτε η δυνατότητα προσθηκών και αφαιρέσεων, αλλά και η υπαγωγή των βιβλίων σε διαφορετικές κατηγορίες. Είναι φυσικό, βιβλία που παρουσιάζουν ένα γενικότερο ενδιαφέρον σε σχέση με τον τομέα που ερευνούμε να υπαχθούν στην κατηγορία Γενικά. Σ' αυτήν δρῆκαν τη θέση τους και δημοσιεύματα που αναφέρονται σ' αυτό που καθιερώθηκε να ονομάζουμε «θεραπευτικό τουρισμό» και χρησιμεύουν ως οδηγοί στις περιπλανήσεις μας σε τόπους πνευματικής γεωγραφίας.

Κλείνοντας το προλογικό αυτό σημείωμα θέλουμε να εξάρουμε τη συμβολή της Έπιστημονικής Συνεργατιδος του Τομέα και μέλους της έρευνητικής μας ομάδας δ. Βαρβάρας Γιαννακοπούλου στη συγκρότηση αυτής της Βιβλιογραφίας καθώς και στην επιμέλεια της παρουσιάσεώς της.

Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
Αναπλ. Καθηγητής

1. Ο κατάλογος δημοσιεύτηκε στον «Εφημέριο» του έτους 1988, σ. 74-77, 91, 115-118, 138-139. Βλ. επίσης άνωταπό: Α. Μ. Σταυροπούλου, σε συνεργασία Βαρβάρας Γιαννακοπούλου, Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, Πρόσωπα και κείμενα (Βιβλιογραφικός οδηγός έρευνητικών γυμνασμάτων) σειρά «Πνευματική γεωγραφία», Αθήνα: 1988, 56 σ.

Βιογραφίες

- ΕΕΝΗΣ Μοναχῆς, Ὁ Μαθητὴς τῆς ἀγάπης, Πετρούπολη Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς «Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος», 1985, 68 σ.
- ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σώτου, Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ὁ υἱὸς τῆς θροντῆς, Ἀθήνα, ἐκδ. «Καινούργια γῆ», 1991, 221 σ.
- ΜΩΥΣΕΩΣ Μοναχοῦ Ἀγιορείτου, Οἱ ἐγγαμιοὶ Ἄγιοι τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ μνηολόγιο, Νέα Σμύρνη, ἐκδ. «Ἀκρίτας», 1988, 279 σ.
- ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ Ἀρχιμανδρίτου, Ἅγιος Εἰρηναῖος Ἐπίσκοπος Λουγδούνου, Ναύπακτος, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, 1986, 126 σ.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ἀντώνη Ἱερέως, Ἅγιος Μάμας, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», 1988, 72 σ.
- ΜΠΕΝΕΤΟΥ, Ἰωάννου Πρεσβυτέρου, Βίος καὶ Πολιτεία τῶν ἐνδόξων Ἀγίων Μαρτύρων Τιμοθέου καὶ Μαύρας τῶν Θαυματουργῶν, πού ἐσταυρώθηκαν γιὰ τὸν Χριστόν, Ἀθήναι, ἐκδ. Ἰ. Ναοῦ Ἀγ. Τιμοθέου καὶ Μαύρας τῆς Ἡλιοπόλεως, 1987, 108 σ.
- ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σώτου, Ἀλέξιος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Ἀθήνα, ἐκδ. «Σήμερον», 1988, 146 σ.
- ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σώτου, Μετάνοια στὴν Ἐρημο, Ἀθήνα, ἐκδ. «Καινούργια γῆ», 1990, 134 σ.
- ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ Ἀρχιμ., Ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος ὁ εἰσὸς τοῦ Ἁγίου καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ διάφορα ἔργα του, Ναύπακτος 1989, 127 σ.
- ΑΓΑΠΗΤΟΥ, Ἰωσήφ Δ., Ὁ Γαλήνιος Ποιμένας. Ὁ Ἅγιος Θεοδόσιος ὁ Κοινοδιάρχης, Ἅγιος Στέφανος Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Γυναικείας Κοινοδικῆς Μονῆς «Ὁ Ἅγιος Θεοδόσιος ὁ Κοινοδιάρχης», 1989, 175 σ.
- ΣΩΤΗΡΙΟΥ, Γ. Π., Οἱ Ἅγιοι τῆς Λέσβου, Μυτιλήνη, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μυτιλήνης 6, 1990, 206 σ.
- ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ Ἀρχιμ., Αἰτωλοακαρνανεὶς Ἅγιοι θαυμαστοὶ βίοι, κατορθώματα καὶ θαύματα τῶν Ἀγίων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ἀσκητικὴ ἀκολουθία τῶν Ἀγίων αὐτῶν, Ποίημα Χαρ. Μπούσια, Ναύπακτος, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, 1988, 157 σ.
- ΧΑΜΠΑΚΗ, Θεοδώρας Μοναχῆς, Ἡ Ὁσία Εἰρήνη (Χριστιανικὸν Διήγημα), ἔκδοσις Γ' Ὁρθοδ. Χριστ. ἀδελφ. «Ἁγία Λυδία» (ἄ.χ.), 187 σ.
- ΕΕΝΗΣ Μοναχῆς, Ἁγία Εἰρήνη Χρυσοβαλάντου, Πετρούπολη Ἀττικῆς, 1988, 73 σ.
- ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σώτου, Στύλος Ὁρθοδοξίας Θεοδώρα ἡ Αὐγούστα, Ἀθήνα 1990², 162 σ.
- ΣΟΦΙΑΝΟΥ, Δημητρίου Ζ., Ὁσιος Λουκᾶ ὁ εἰσὸς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτη, Νέα Σμύρνη, ἐκδ. «Ἀκρίτας», 1989, 244 σ.
- ΜΕΛΕΤΙΟΥ Μητροπολίτου Νικοπόλεως, Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος ὁ Ἰβηρ, Πρέβεζα, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, 1989, 31 σ.
- Ὁ Ἅγιος Νήφων Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (πρότυπον ἀσκήσεως καὶ ταπεινώσεως), Ἅγιον Ὄρος - Ἀθῶς, Ἱερὰ Μονὴ Διονυσίου, 1990, 143 σ.
- ΕΕΝΗΣ Μοναχῆς, Ἡ Ἁγία Φιλοθέη ἡ Ἀθηναία 1522 - 1585· Μία Ὁσιομάρτυς καὶ Ἐθνομάρτυς τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθήνα 1990, 131 σ.
- ΚΑΝΑΒΟΥ, Θεοφίλου Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως, Τὸ παιδί τοῦ Προδρόμου ἀφηγηματικὴ περιγραφή τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν ΔΑΒΙΔ τοῦ ἐν Εὐδοίᾳ ἀσκήσαντος, Ἀθήναι 1989, 120 σ.
- ΕΕΝΗΣ Μοναχῆς, Ὁ Διδάχος τῶν σκλάβων Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, Πετρούπολις Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», 1989, 107 σ.
- ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΕΡΡῶΝ ΚΑΙ ΝΙΓΡΙΤΗΣ, Ὁ Ἅγιος Νικήτας Πολιοῦχος Σερρών βίος καὶ ἀκολουθία του, Χολαργός, ἐκδ. «Σήμερον», (ἄ.χ.), 84 σ.
- Ὁσιος Παῖσιος Βελιτσκόφσκυ, μετάφραση - ἐπιμέλεια Πέτρου Μπότση, Ἀθήνα 1990, 277 σ.
- ΣΑΡΔΕΛΗ, Κωνσταντῖνου, Χριστοφόρος Παπουλάκος καὶ Κοσμάς Φλαμιᾶτος οἱ Πρωτομάρτυρες (καὶ θύματα) τοῦ Ἑλλαδικοῦ Κράτους, Ἀθήναι 1988, 79 σ.
- ΜΠΑΣΤΙΑ, Κωστή, Παπουλάκος, Ἀθήναι, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν 1987⁸, 316 σ.
- ΕΕΝΗΣ Μοναχῆς, Ὁσιακὲς Μορφές, Ἀθήνα 1991, 63 σ.
- ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ι. Μ., Οἱ νέοι Ἅγιοι τῆς Ὁρθοδοξίας βίοι, θαύματα, ὕμνολογία, Ἀθήνα, «Πανελληνίος Ὁμιλος γιὰ τὴν Παράδοση τῆς Ρωμιοσύνης», 1990, 101 σ.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗ, Νικολάου Ἰω., Ὁ Γεροντογιάννης καὶ ἡ Ἱερὰ Μονὴ Καψᾶ Σητείας Κρήτης, Σητεία, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Καψᾶ, 1984², 20 σ.
- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, Δ., Οὐδὲν ἀνίαντον διὰ τὸν

Ἅγιον Νεκτάριον· Βίος - Πολιτεία - Θαύματα τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Αἰγίνης Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1987⁹, 171 σ.

ΕΕΝΗΣ Μοναχῆς, Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως 1846 - 1920, Ἀθήναι 1987², 99 σ.

ΜΕΛΙΝΟΥ, Μανώλη, Μίλησα με τὸν Ἅγιο Νεκτάριο - συνεντεύξεις με 30 + 1 ἀνθρώπους πού τὸν γνώρισαν, τ. Β', Ἀθήνα 1989, 202 σ.

ΙΩΣΗΦ Μοναχοῦ, Πατερικαὶ Μορφαὶ Νέας Σκῆτης, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», 1988, 84 σ.

ΜΩΥΣΕΩΣ Μοναχοῦ Ἀγιορείτου, Ὁ Γέροντας Μιχαὴλ ὁ ἀόμματος (1880 - 1952), Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», 1988, 79 σ.

ΡΑΝΤΟΣΑΒΛΙΕΒΙΤΣ, Ἀρτεμίου, Πρωτοσυγκέλλου, Ἡγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Μαυροποτάμιου, Νέας Χρυσόστομος· Ἐπίσκοπος Νικόλαος 1880 - 1956. Ἐπὶ τῇ 30ετηρίδι ἀπὸ τῆς κοιμήσεώς του, μετάφρασις ἐκ τοῦ σερβικοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὀσίου Γρηγορίου Ἀγ. Ὄρους, Βελιγράδι 1986, Κοινωνία, Δελτίον τῆς «Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων». Ἰανουάριος - Μάρτιος 1991, τ. 1, σ. 4-32.

ΜΩΥΣΕΩΣ Μοναχοῦ Ἀγιορείτου, Ὁ μακάριος Γέροντας Γεώργιος Καρλίδης (1901 - 1959), Δράμα, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτήρος - Ταξιάρχαι (Σίψα), 1989, 206 σ.

ΚΟΤΤΑΔΑΚΗ, Ἀθ., Συναξάρι «3» τοῦ 20οῦ αἰῶνα· Φιλότητος Ζερδάνος, Ἀμφιλόχιος Μακρῆς, Ἱερώνυμος Σιμωνοπετρίτης, Ἄγγελος Νησιώτης, Δημήτριος Γκαγκαστάθης, Ἄνθιμος Βαγιάνος, Ἀθανάσιος Χαμακιώτης, Ἀθήνα, ἐκδ. «Τῆνος», 1989, 174 σ.

ΜΠΟΝΗ, Κωνσταντίνου Γ., Ἄγγελος Νησιώτης (1890 - 27 Μαΐου 1970), ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐφημέριος», ἐν Ἀθήναις 1970, 8 σ.

ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Νικολάου Εἰθ., Μικρὸν μνημόσυνον τοῦ Κατηχητοῦ Πατρὸς Ἀγγέλου Νησιώτου, Προέδρου τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων. Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει εἴκοσι ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐκδημίαις του καὶ ἑκατὸν ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, Ἀθήναι 1990, 23 σ.

ΜΑΡΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ. Πέντε χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία της, Ἀθήνα 1984, 60 σ.

Στάρετς Σαμφῶν (βίος καὶ διδαχές), μετάφρασις Νικοπόλεως Μελετίου, Πρέβεζα, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, 1988, 95 σ.

ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ, Κωνσταντίνου, † Ἀρχιμανδρίτης Ἐπιφάνιος Ι. Θεοδωρόπουλος. (Ἕνας σύγχρονος Ἁ-

γιος*), Κοινωνία, Δελτίον τῆς «Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων», Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 1989, τ. 4, σ. 373 - 398.

Ἀφιέρωμα εἰς τὴν καὶ μνήμην Ἐπιφάνιου Ι. Θεοδωροπούλου Ἀρχιμανδρίτου, σεμποῦ κληρικοῦ, σοφοῦ συγγραφέως καὶ πνευματικοῦ πατρὸς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κοιμηθέντος ἐν Κυρίῳ τῇ 10ῃ Νοεμβρίου 1989, Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, φ. 1449, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1989, σ. 82 - 112.

Ὁ γέρο - Παναῆς Χ' Ἰωάννης ἀπὸ τῆς Λύσης (1905 - 1989)· ἀφιέρωμα, Ὁρθόδοξη μαρτυρία, ἐκδοσὴ Παγκυπρίου Συλλόγου Ὁρθοδόξου Παραδόσεως «Οἱ φίλοι τοῦ Ἁγίου Ὄρους», ἀρ. 30, Ἰανουάριος - Ἀπρίλιος 1990, σ. 1-31.

ΜΕΛΙΝΟΥ, Μανώλη, Οἱ δύο σταυροί, Ἀθήνα 1988, 59 σ.

Κείμμενα

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ Διονυσίου Μοναχοῦ, Μαρία ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ. (Μέσα ἀπὸ τὴν Θεολογία καὶ τὴν Ἱμνολογία τῶν Ἁγίων Πατέρων), Θεσσαλονίκη 1988, 383 σ.

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΣΙΝΑ. Περιέχει κείμενα καὶ μεταφράσεις περὶ τῶν ἀγώνων, παλαισμάτων καὶ μαρτυριῶν τῶν ἀναιρεθέντων Ἁγίων Πατέρων ἐν τῷ Θεοδαδίστῳ Ὄρει Σινᾶ καὶ τῇ Σιναϊτικῇ ἐρήμῳ, ἵνα μιμησάμενοι τὴν ἀρετὴν τῶν Μαρτύρων τούτων κάκεῖ τῶν στεφάνων δυνηθῶμεν αὐτοῖς κοινωνῆσαι, Δ. Γ. Τσάμη - Κ. Α. Κατσάνη, Πρόλογος Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ, Φαράν καὶ Ραϊθού κ. Δαμιανοῦ (Σιναϊτικὰ κείμενα 2), Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Θεοδαδίστου Ὄρους Σινᾶ, 1989, 378 σ.

ΟΙ ΓΕΡΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΣΙΝΑ. Μέλι ἐκ πέτρας· μικρὸν Γεροντικὸν Β', Π. Β. Πάσχου (Ὁρθόδοξος Μαρτυρία 32), Νέα Σμύρνη, ἐκδ. «Ἀκρίτας», 206 σ.

ΜΗΤΕΡΙΚΟΝ. Διηγῆσεις, ἀποφθέγματα καὶ βίαι τῶν Ἁγίων Μητέρων τῆς ἐρήμου, Ἀσκητικῶν καὶ Ὀσίων Γυναικῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Δημητρίου Γ. Τσάμη, τ. Α'. Θεσσαλονίκη, ἐκδ. ἀδελφότητος «Ἡ Ἁγία Μακρίνα», 1990, 379 σ.

ΝΕΟΝ ΜΗΤΕΡΙΚΟΝ. Ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα Πατερικὰ καὶ ἀσκητικὰ κείμενα περὶ τιμῶν καὶ Ἁγίων Γυναικῶν, Π. Β. Πάσχου (Ἀγιολογικὴ Βιβλιοθήκη 3), Νέα Σμύρνη, ἐκδ. «Ἀκρίτας», 1990, 212 σ.

ΟΣΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, Ἔργα, Πρόλο-

* Ἡ λέξις ἅγιος χρησιμοποιεῖται μετὰ τὴν θεμελιώδη σημασία της, τοῦ ἀποκοπέντος δηλαδὴ πλήρως ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ «κόσμου» καὶ ἀφιερωθέντος στὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον (ὑποσημείωση τοῦ συγγραφέως).

γος Θεοκλήτου Μοναχοῦ Διονυσιάτου, Εἰσαγωγή - κείμενο - μετάφραση - σχόλια Κωνσταντίνου Γ. Φραντζολᾶ, Φιλολόγου, τ. Α', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας», 1988, 422 σ.

ΟΣΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, Ἔργα, κείμενο - μετάφραση - σχόλια Κωνσταντίνου Γ. Φραντζολᾶ, Φιλολόγου, τ. Β', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας», 1989, 415 σ.

Νουθεσίες Ἐρημίτη σταχυολόγηση συμβουλῶν ἀπὸ τὸ βιβλίον «Ἀσκητικοὶ Λόγοι» τοῦ Ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, ἐλεύθερη ἀπόδοση Ἀρχιμ. Πολύκαρπος Γιάνναρος, ἐκδ. Ἱ. Μητροπόλεως Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, 1990, 189 σ.

ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Ἡ προσδοκία μας Ἄλογος πρὸς τοὺς πενθοῦντας, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ἀρχιμ. Παγκρατίου Μπροῦσαλη, Κατερίνη, ἐκδ. «Τέρτιος», 1988², 159 σ.

ΑΒΒΑ ΗΣΑΪΟΥ, Λόγων ΚΘ', μετάφρασις εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν, ἐν Ἀθήναις, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος (Νταοῦ Πεντέλης), 1988, 159 σ.

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΣΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» Ε.Π.Ε.

4. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΚΥΡΟΥ, Φιλόθεος Ἱστορία ἡ ἀσκητικὴ πολιτεία, κείμενο, μετάφραση, σχόλια Σταυρούλας Ζαχαριάδου, Θεσσαλονίκη 1989, 482 σ.

10. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ, Ἐρωταποκρίσεις (Α' - ΩΜΑ'), Εἰσαγωγή, κείμενο, μετάφραση Σταυρούλας Ζαχαριάδου, ἐπόπτης ἐκδόσεως: Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Ἐπιμελητὴς ἐκδόσεως Ἐλευθέριος Γ. Μερετᾶκης, τ. 10Α', Θεσσαλονίκη 1988, 535 σ., τ. 10Β', Θεσσαλονίκη 1988, 538 σ., τ. 10Γ', Θεσσαλονίκη 1989, 520 σ.

ΣΤΑΡΕΤΣ ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, Βίος καὶ Διδαχές, Μελετήσιον Μητροπολίτου Νικοπόλεως, τεύχος Α', Πρέβεζα, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, 1987, 132 σ.

ΣΤΑΡΕΤΣ ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, Ὑποθήκες πρὸς Μοναχοὺς, Μελετήσιον Μητροπολίτου Νικοπόλεως, τεύχος Β', Πρέβεζα, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, 1988, 102 σ.

Ο ΑΒΒΑΣ ΔΑΝΙΗΛ ΤΗΣ ΣΚΗΤΕΩΣ, Πρωτότυπο κείμενο - μετάφραση Π. Γιαχανατζῆ, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας», 1988, 75 σ.

ΑΝΤΙΟΧΟΥ τοῦ ἐκ Γαλατίας, Μοναχοῦ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάββα, Πανδέκτης τῶν θεσπνεύστων Ἁγίων Γραφῶν, ἐν ᾧ κεφάλαια ἢ Λόγοι ΡΑ (130)

καὶ περὶ προσευχῆς καὶ ἐξομολογήσεως. Ἐκδίδεται πρὸς ἠθικὴν τῶν χριστιανῶν ὠφέλειαν ὑπὸ Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», 1991², 330 σ.

ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ. Α) Εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Β) Εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, Ἅγιον Ὄρος, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, 1987, 77 σ.

Χαρίσματα καὶ Χαρισματοῦχοι: Ἀνθολογία χαρισματικῶν ἐκδηλώσεων, Σεραφεῖμ Μοναχοῦ,

Τ. Α', Ὁρωπὸς Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, 1987, 285 σ.

Τ. Β', Ὁρωπὸς Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, 1989, 260 σ.

Τ. Γ', Ὁρωπὸς Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, 1990, 296 σ.

ΠΑΤΕΡΙΚΟΝ τῶν σπηλαίων τοῦ Κιέδου. Διηγήσεις ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Ὁσίων Πατέρων τῆς Κιέθου - Πετσερέσκια Λαύρας, ἀπόδοση ἀπὸ τὰ Ρωσικὰ Ἀρχιμ. Τιμοθέου Καθηγουμένου Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, Ὁρωπὸς Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, 1990, 301 σ.

ΚΑΒΑΡΝΟΥ, Κωνσταντίνου, Ἡ Μέλλουσα Ζωὴ κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Διδασκαλίαν, Ἀθήναι, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Τύπος», 1984, 79 σ.

ΒΙΟΣ καὶ Διδαχαὶ ΟΣΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΤΟΥ ΦΙΛΕΩΤΟΥ, ἐκδίδεται ἀναλώμασι καὶ ἐπιμελείᾳ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Οἰνόης Ματθαίου Λαγγῆ, Ἀθήναι 1987, 165 σ.

ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ ΡΟΣΤΩΦ, Πνευματικὸ Ἀλφάβητο, διασκευὴ ἀπὸ τὰ ρωσικὰ Ἀρχιμ. Τιμοθέου Καθηγουμένου Ἱ. Μ. Παρακλήτου, Ὁρωπὸς Ἀττικῆς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, 1989², 94 σ.

Θύρα μετανοίας ἦτοι βίβλος κατανοητικὴ καὶ ψυχωφελεστάτη περιέχουσα τὰ τέσσερα ἔσχατα τοῦ Ἀνθρώπου, Θάνατον, Κρίσιν, Ἄδην καὶ Παράδεισον, δι' ὧν γίνεται ἡ θαυμαστὴ μεταμόρφωσις τοῦ παλαιοῦ Ἀνθρώπου, καὶ τοῦ Νέου ἢ γέννησις. Ἡ τινι βίβλῳ προσετέθησαν καὶ θαυμαστά τινα ἀνέκδοτα καὶ ὀκτώηχοι Κανόνες τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροδότη, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, 1988, 312 σ.

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ, Θεολογικὸν ἢ Ἱερὰ Θεολογία, Εἰσαγωγή Ἀρχιμ. Εἰρηναίου Δεληδήμου, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, 1987, 549 σ.

ΙΝΝΟΚΕΝΤΙΟΥ Ἀρχιεπισκόπου Χερσῶνος καὶ Ταυρίδος, Κύριε καὶ Δέσποτα τῆς ζωῆς μου..., μτφρ.

ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίων Πάντων, Σπέτσαι, ἐκδ. Ἱ. Μ. Ἀγ. Πάντων, 1987², 157 σ.

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

Περὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, Ἀθήναι 1892. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1989, 175 σ.

Ἐποτύπωσης περὶ ἀνθρώπου, Ἀθήναι 1893. Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἅγιος Νικόδημος», 1978, 180 σ.

Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς μορφώσεως, Ἀθήναι 1894. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1989², 39 σ.

Περὶ ἐπιμελείας ψυχῆς: ἕνδεκα Ὁμιλίες, Ἀθήναι 1894. Ἀθήναι, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1986³, 127 σ.

Ποιμαντικαὶ Ὁμιλίες. Α'. Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, «Ἱερὸς Σύνδεσμος», 1895, φ. 50, σ. 4 φ. 51, σ. 1-2 φ. 52, σ. 2. Ἀναδημοσίευσις ἐπιμελεία Βαρβάρας Γιαννακοπούλου, περ. «Ἐφημέριος», 34 (1986) 138 - 139· 166 - 167· 186 - 187. Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1989², 15 σ.

Μάθημα Ποιμαντικῆς, Ἀθήναι 1898. Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἅγιος Νικόδημος», 1972, 296 σ., Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, 1974.

Ὁρθόδοξος Ἱερὰ Κατήχησις, Ἀθήναι 1899. Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, 1972, 272 σ.

Χριστολογία: ἦτοι περὶ τοῦ θείου χαρακτήρος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τῆς πληρώσεως τῶν προφητειῶν ἐν τῷ θείῳ Αὐτοῦ Προσώπῳ, Ἀθήναι 1900. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1991², 316 σ.

Περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ περὶ τῶν Ἱερῶν Μνημοσύνων, Ἀθήναι 1901. Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, 1973, 235 σ. Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἅγιος Νικόδημος», 1981.

Εὐαγγελικὴ Ἱστορία δι' ἁρμονίας τῶν κειμένων τῶν Ἱερῶν εὐαγγελιστῶν Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου, Ἀθήναι 1903. Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἅγιος Νικόδημος», 1980, 583 σ.

Τὸ γνῶθι σαυτόν: ἦτοι Μελέται θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ εἰκονίζουσαι τὸν θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς ὡς ἐν κατόπτρῳ ἰνδαλματίζουσαι, Ἀθήναι 1905. Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἅγιος Νικόδημος», 1973, 286 σ.

Μελέτη περὶ τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου, τῆς Ὑπεραγίας

Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, Ἀθήναι 1904. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1985², 31 σ.

Μελέτη περὶ τῶν Ἀγίων τοῦ Θεοῦ, Ἀθήναι 1904. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1986², 37 σ.

Μελέτη περὶ Μετανοίας καὶ Ἐξομολογήσεως, Ἀθήναι 1904. Περὶ ἐξομολογήσεως, Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1990², 16 σ.

Θεοτοκάριον ἦτοι ὠδαὶ καὶ ὕμνοι πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ Ἀειπαρθένον Μαρίαν, Ἀθήναι 1907. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1990³, 292 σ.

Μελέται δύο: Α) Περὶ τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Β) Περὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, Ἀθήναι 1913. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1987², 84 σ.

Ἱστορικὴ μελέτη περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Ἀθήναι 1914. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1987², 40 σ.

Μελέτη περὶ τῶν θείων Μυστηρίων, Ἀθήναι 1915. Ἀθήναι, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1990³, 141 σ.

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Θεολογικαὶ Μελέται.

Α. Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἀγίου καὶ ἐνδόξου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου.

Β. Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τῶν διατεταγμένων νηστειῶν.

Γ. Περὶ Ὁρκου.

Δ. Χριστιανικὴ Ἠθικὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπιμέλεια Τίτου Ἐμμ. Ματθαϊάκη, Μητροπολίτου πρ. Παραμυθίας, Φιλιππῶν καὶ Γηρομερίου, Ἀθήναι 1990², 237 σ.

Οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Πνευματικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βάλαιο, μτφρ. Χριστοδούλης Μοναχῆς, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Βυτουμᾶ, 1990⁶, 207 σ.

ΙΩΣΗΦ Γέροντος, Διδαχὲς ἀπὸ τὸν Ἄθωνα, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», 1989, 159 σ.

ΙΩΣΗΦ Γέροντος, Ἀθωνικὰ μηνύματα, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», 1990, 175 σ.

ΛΑΖΑΡΟΥ Διονυσίου Μοναχοῦ, Διονυσιατικὰ διηγήσεις, Ἅγιον Ὄρος, Ἱερὰ Μονὴ Διονυσίου, 1988, 202 σ.

ΜΟΥΣΣΕΩΣ Μοναχοῦ Ἀγιορείτου, Ἀγιορείτικες

Διηγήσεις του Γέροντος Ίωακείμ, Θεσσαλονίκη, «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», 1989, 197 σ.

ΖΕΡΒΑΚΟΥ, Φιλοθέου Γέροντος, Πατερικὰ νοουθεσίαι, τχ. Α', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», 1980, 128 σ., τχ. Β', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», ἄ.χ., 124 σ., τχ. Γ', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», ἄ.χ., 128 σ., τχ. Δ', Ε', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», 1989, 191 σ.

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, Χρυσοστόμου, Εἰς μνήμην Ἁειμνήστου Πατρὸς μας Χρυσοστόμου Χρ. Ζαφειροπούλου: ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τριετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου, Τσοτύλι, «Ὁρθόδοξος Ἀδελφότης βοηθείας ἀδιοθητῶν συνανθρώπων», 1983, 74 σ.

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, Χρυσοστόμου Ἱερομονάχου, Ἡ Ἱερωσύνη κατὰ τὸν Ἰσίδωρον τὸν Πηλουσιώτην, Χάλκη, Ἱερά Θεολογικὴ Σχολή, 1959 (διατρ.), 189 σ.

ΕΦΡΑΙΜ Γέροντος, Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Φιλοθέου, Πατρικὰ νοουθεσίαι, Ἅγιον Ὄρος, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Φιλοθέου, 1989, 498 σ.

ΤΑΤΣΗ, Διονυσίου Α. Πρεσβυτέρου, Ἀθωνικὸν Ἡμερολόγιον (Διδαχὲς ἐνὸς Γέροντος), Ἀθήναι, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Τύπος», 1989³, 110 σ.

ΜΕΛΙΣΣΑΡΗ, Ἀθανασίου Γ., Νοουθεσίαι Γέροντος, «Ἐφημέριος» 38 (1989) 190 - 191· 220 - 221. Ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1989, 15 σ.

ΗΛΙΕ, Κλεόπα Ἱερομονάχου, Πνευματικοὶ Λόγοι, μετάφρασις - ἐπιμέλεια: Ὑπὸ ἀδελφῶν Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», 1988, 208 σ.

Μ ε λ έ τ ε ς

ΜΑΞΙΜΟΥ Ἱερομονάχου, Ἡ Μητέρα τῶν Χριστιανῶν Θεομητορικὲς ἑορτές, θαύματα στὸν Ἄθωνα, ἡ Παναγία στὴν Ἑλλάδα, Ἅγιον Ὄρος, 1989, 199 σ.

ΒΛΑΧΟΥ, Ἱεροθέου Σ., Ἀρχιμανδρίτου, Τὸ Πολίτευμα τοῦ Σταυροῦ, Λεβαδεία, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 1990, 313 σ.

ΙΩΑΝΝΟΥ Ἀγιαννανίτου Μοναχοῦ, Ἦλιος σὲ ἕναν κόσμο πού δύνει ἀρχαῖες μαρτυρίες γιὰ τὸν Ἅγιο Μαρτῖνο, Ἅγιον Ὄρος, ἐκδ. Συνοδείας Ἱερομονάχου Ἰωάννου, Κελλίον «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου», Ἁγία Ἄννα, 1989, 43 σ.

ΜΠΑΡΟΥΣΗ, Νικοδήμου Ἱερομονάχου, Ὁ Μοναχισμὸς τῆς Μ. Ἀσίας, Ἀθήναι, ἐκδ. «Τῆνος», 1988, 80 σ.

ΚΤΕΝΑ, Συνεσίτου Ἀρχιμανδρίτου, Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ὡς ἀνακαινιστὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου, Ἀθήναι 1988, 143 σ.

ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΥ Ἀρχιμανδρίτου, Τὰ δάκρυα («Φιλοκαλικὲς σελίδες» 4), Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, 1988, 103 σ.

ΚΩΣΤΟΥΛΑ, Δέσποινας Δ., Ἀγάπιος Λάνδος ὁ Κρής: συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ ἔργου του (ἔρευνες στὴ νέα ἑλληνικὴ φιλολογία 6), Ἰωάννινα 1983 (διατρ.), 436 σ.

ΚΕΚΡΙΑΗ, Εὐσταθίου Ν., Θεόδωρος Ἀναστασίου Καβαλλιώτης (1718; - 1789), Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους (Ἐκκλησία καὶ Θεολογία 4), Καβάλα, ἐκδ. «Παρουσία», 1991 (διατρ.), 296 σ.

ΜΑΡΝΕΛΛΟΥ, Γεωργίου Ε. Πρωτοπρεσβυτέρου, Ὁ «Μεγαλόκοσμος» ἄνθρωπος κατὰ τὸν Ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη ὡς βάση τῆς ἑλληνικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας («Νεοελληνικὴ Χριστιανικὴ Γραμματεία» 2), Ἅγιος Νικόλαος Κρήτης, ἐκδ. Κέντρο Μελέτης Ὁρθόδοξου Πολιτισμοῦ, 1990, 190 σ.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ Διονυσίου, Μοναχοῦ, Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Αἰγίνης ὁ Θαυματουργός: ὁ βίος καὶ τὸ ἔργο του 1846 - 1920, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», 1979, 384 σ.

Ὁ Γέρον Φιλόθεος Ζερβάκος (ὁ οὐρανοδρόμος ὁδοιπόρος, 1884 - 1980) ἄρθρα, ὑπομνήματα, ὁμιλίαι, ἐπιστολαί, προσευχαί, θαυμαστὰ γεγονότα, διάφορα, πατρικὰ νοουθεσίαι, τ. Β', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», 1988, 626 σ.

Μυστικὸν Θυσιαστήριον εἰς μνήμην ἁειμνήστου Πατρὸς Χρυσοστόμου Χρ. Ζαφειροπούλου 10 χρόνια μετὰ τὴν κοίμησίν του, Τσοτύλι, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος ἀδελφότης βοηθείας ἀδιοθητῶν συνανθρώπων» «Ἱ Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Χρ. Ζαφειρόπουλος», 1990, 221 σ.

ΜΩΥΣΕΩΣ Ἀγιορείτου Μοναχοῦ, Ἡ κοινωνία τῆς ἐρήμου καὶ ἡ ἐρημία τῶν πόλεων, (Ἀθωνικὰ ἄνθη 1), Ἀθήναι, ἐκδ. «Τῆνος», 1986², 135 σ.

ΜΩΥΣΕΩΣ Ἀγιορείτου Μοναχοῦ, Τὸ μήνυμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, (Ἀθωνικὰ ἄνθη 2), Ἀθήναι, ἐκδ. «Τῆνος», 1988, 127 σ.

ΜΩΥΣΕΩΣ Ἀγιορείτου Μοναχοῦ, Ἡ εἰρήνη τῶν ἀρετῶν καὶ ἡ ταραχὴ τῶν παθῶν, (Ἀθωνικὰ ἄνθη 3), Ἀθήναι, ἐκδ. «Τῆνος», 1989, 113 σ.

ΜΩΥΣΕΩΣ Ἀγιορείτου Μοναχοῦ, Ἀγρυπνία στὸ Ἅγιον Ὄρος (Ὁρθόδοξη μαρτυρία 35), Νέα Σμύρνη, ἐκδ. «Ἀκρίτας», 1990, 99 σ.

ΜΑΤΘΑΙΑΚΗ, Τίτου Ε. Μητροπολίτου πρ. Παραιμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου, Ἱεροὶ στοχασμοὶ

Μοναχῆς καὶ Ἠγουμένης ἐπικειμένης τῆς τελευταίας αὐτῶν, Ἀθήναι, 1990², 111 σ.

Γενικά

ΛΙΘΕΡΙΑΣ, Ὀδοιπορικὸν τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ Σινᾶ (μτφρ. Νικοδήμου Μπαρούση, Ἱερομονάχου), Ἀθήνα, ἐκδ. «Τῆνος», 1989, 110 σ.

ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΥ, Ἀρχιμανδρίτου, Ἐκεῖ περπάτησε ὁ Θεός· ὀδοιπορικὸ στοὺς Ἁγίους Τόπους, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, 1985³, 161 σ.

ΤΖΑΦΕΡΗ, Βασιλείου, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὰ Ἱεροσόλυμα, Ἱερουσαλήμ, ἐκδ. Ε. Τζαφέρη Α.Ε. κατ' ἐντολὴ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, 1987, 88 σ.

ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ, Ἀρχιμανδρίτου, Παναγία ἡ Ναυπακτιώτισσα, Ναύπακτος 1990, 62 σ.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ Διονυσίου, Μοναχοῦ, Παναγία ἡ «λιμνιά». Ἱστορικὸ τῆς εὐρέσεως τῆς Ἱερῆς Εἰκόνας, Ὀρησκευτικὰ ἔθιμα, Θαύματα συνδεδεμένα μετὰ τὴν Ἱερὴν Εἰκόνα, Θεομητορικοὶ Λόγοι, ἐκδ. Ἱεροῦ Ναοῦ «ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου», Λίμνης Εὐβοίας, 1985, 69 σ.

ΚΩΣΤΟΥΛΑ, Δέσποινας, Ἐκφραση Ἱερᾶς Μονῆς Κάτω Ξενιάς, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κάτω Ξενιάς, 1987, 78 σ.

ΣΥΡΙΑΝΟΥ, Ἀνθίμου Ἀρχιμανδρίτου, Παναγία Χαρακιανή· τὸ Ἱερὸ Προσκύνημα τοῦ Μυλοποτάμου, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Ἀτάλης Μπαλῆ, 1990, 135 σ.

ΠΑΠΑΔΑΚΗ, Μιχάλη Μ., Τὸ χρονικὸ τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων τοῦ Ρεθύμνου, Ρεθύμνον 1984², 82 σ.

ΧΡΗΣΤΟΥ, Παν. Κ., Ὀδοιπορικὸ στὸ Ἅγιον Ὄρος· ἡ Μοναχικὴ Πολιτεία, ἡ ἱστορία, ἡ ζωὴ καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Κυρομάνος, 1989, 240 σ.

ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ι. Μ., Ἡ καθημερινὴ ζωὴ στὸ Ἅγιον Ὄρος, Κατερίνη, ἐκδ. «Τέρτιος», 1989, 264 σ.

ΚΙΛΙΦΗ, Τιμοθέου Κ., Φάροι· Ἀλεξάνδρεια, Κάιρο, Σινᾶ, Ἅγιοι Τόποι, Πάτμος, Πόλη, Ἀθήνα 1988, 372 σ.

ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ι. Μ., Πάτμος, ἡ ἱερή, Κατερίνη, ἐκδ. «Τέρτιος», 1988², 167 σ.

ΑΝΘΟΥΣΗΣ Μοναχῆς, Πάτμος· Ἱερὰ Κοινοβιακὴ Μονὴ «Εὐαγγελισμὸς Μητρὸς Ἠγαπημένου», ἐκδ. Ἱερᾶς Κοινοβιακῆς Μονῆς «Εὐαγγελισμοῦ Μητρὸς Ἠγαπημένου», Ἀθήναι, Ἐπτάλοφος, 1990², 161 σ.

ΔΑΝΙΗΛΙΔΗ, Ἀποστόλου Διακόνου, Ἡ Ἱερὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος Χάλκης, Κατερίνη, ἐκδ. «Τέρτιος», 1990, 71 σ.

ΔΗΣΣΟΥ, Εὐστρατίου Πρωτοπρεσβυτέρου, Τὸ Ἱστορικὸ καὶ τὰ Θαύματα τοῦ Ταξιάρχου Μανταμάδου, τ. Α', Μυτιλήνη 1988, 134 σ.

ΣΙΓΑΛΑ, Σεργίου Π. Μητροπολίτου Γρεβενῶν, Ἱερὰ Μονὴ Ὁσίου Νικάνορος (Ζάβορδας) καὶ τὸ Κεϊμηλιοφυλάκιον αὐτῆς, Γρεβενὰ 1991, 187 σ.

ΒΟΛΑΝΑΚΗ, Ἰωάννου Ἠλ., Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Πεντέλης, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Πεντέλης, 1974², 77 σ.

ΖΑΒΙΤΣΑΝΟΥ, Ἀποστόλου Α., Τὸ Ἐκκλησάκι τοῦ βράχου (Ἁγία Κυριακή), Νυδρί, ἐκδ. «Μέλισσα», 1989, 112 σ.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ, Φώτη, Ὁ Καστρολόγος, ἐπιμέλεια Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», Ἰ. Δ. Κολλάρου καὶ ΣΙΑΣ Α.Ε., 1987², 189 σ.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ, Φώτη, Εὐλογημένο καταφύγιο, ἐπιμέλεια - προλεγόμενα Π. Β. Πάσχου, Νέα Σμύρνη, ἐκδ. «Ἀκρίτας», 1987², 374 σ.

ΝΙΝΙΚΑ, Σόλωνος Γ., Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας καὶ ἡ Περεστρόικα, Ἀθήνα 1990, 272 σ.

ΒΑΡΒΑΡΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐπιστημ. Συνεργάτις Θεολογικῆς Σχολῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

- ★ Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, ΑΘΩΟΣ (ἀπάντησι σὲ 56 ἐρείσματα τῆς ἀπιστίας).
  - ★ Πρωτοπρ. Γ. Μεταλληνοῦ, Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ.
  - ★ Καθηγ. Μάρκου Α. Σιώτη, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.
  - ★ Καθηγ. Ἰωάννου Φουντούλη, ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ, τόμοι Α' καὶ Β'.
  - ★ Καθηγ. Βλασίου Φειδᾶ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ (988 - 1988).
  - ★ Καθηγ. Ἀνδρ. Θεοδώρου, ΑΜΩΜΟΙ ΕΝ ΟΔΩΙ ΑΛΗΛΟΥ·Ι'Α (ἐρμηνευτικὸ σχόλιο στὴ Νεκρώσιμη Ἀκολουθία).
  - ★ Ἀγ. Γρηγορίου Νύσσης, ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ (εἰσαγωγή, κείμενο, μετάφρασις, σχόλια ἀρχιμ. Π. Μπρούσαλη).
  - ★ Ἀρχιμ. Συμεὼν Π. Κούτσα, Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. Γιατί, πότε καὶ πῶς νηστεύουμε.
-

Η ΑΝΤΙΑΙΡΕΤΙΚΗ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*

Τοῦ π. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΥ

Δρ. Θεολ., Δρ. Φιλοσ., Γραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

3. Ἡ ἐταιρεία Σκοπιὰ στὸ στρόχαστρο τῆς Δ' Ἡμερίδας.

Τὰ μέλη τῆς Ὀμάδος Ἐργασίας τῆς «Πανελ. Ἐνώσεως Γονέων διὰ τὴν Προστασία τῆς Οἰκογενείας καὶ τοῦ Ἀτόμου», ποὺ συνήλθαν στὸ πρόστειο τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς Ἀττικῆς, σήμερα, τὴν 12ῃ Φεβρουαρίου 1989, στὴ Δ' Ὀλοήμερη Ἐκπαιδευτικὴ τους Σύναξη, μὲ μεγάλη ἀνησυχία πληροφορήθηκαν τὴν καταδίκη τῆς Φωτεινῆς Τ. σὲ φυλάκιση δύο μηνῶν, ἐπειδὴ διακήρυξε πῶς σύμφωνα μὲ τὴ θρησκευτικὴ της συνείδηση οἱ «μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά», ποὺ ὅπως εἶναι γνωστὸ διαδίδουν διαβολικὲς διδασκαλίες, εἶναι «διαβόλοι».

Δραστήρια μέλη τῆς «Ὀμάδος Ἐργασίας», πρῶν ἡ «μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά», ποὺ στὸ παρελθὸν ὑπέφεραν μὲ τις οἰκογένειές τους ἀπὸ τις ὀλοκληρωτικὲς μεθόδους τοῦ Μπρούκλιν ὑπογράμμισαν πῶς μὲ παρόμοιες καταδικᾶς «διανοίγεται» ὁ δρόμος γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ διάβρωση τοῦ ἔθνους.

Τὰ μέλη τῆς Ὀμάδος Ἐργασίας, ποὺ αὐτὴ τὴν περίοδο ἔχουν σὰν κύριο θέμα τοῦ εβδομαδιαίου εκπαιδευτικοῦ Σεμιναρίου τους τὴ μελέτη σὲ βάθος τοῦ ἀληθινοῦ προσώπου τῆς ἐταιρείας ΣΚΟΠΙΑ, καταγγέλλουν σὰν φασιστικὴ τὴν προσπάθεια τῆς νομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Μπρούκλιν, νὰ ταυτίσει τὴ διαβολικὴ διδασχὴ τῆς ἐταιρείας ΣΚΟΠΙΑ μὲ τοὺς προπαγανδιστὲς της, γιὰ νὰ ἀποδείξει τάχα πῶς, κριτικῶντας ἢ κ. Φωτεινῆ, τὴ διδασχὴ τῆς ΣΚΟΠΙΑΣ ὕδρισε προσωπικὰ τοὺς ἱδριους τοὺς μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά. «Τὸ παραμῦθι πρέπει νὰ σταματήσει», εἶπε, «ὀρίζω τὸ πουκάμισό του καὶ ὄχι αὐτόν». Αὐτὴ ἢ ταύτιση ἀποσκοποῦσε, ὄχι μόνο στὴν καταδίκη τῆς κ. Φωτεινῆς, ἀλλὰ καὶ στὴν τρομοκράτηση τοῦ καθενός, ποὺ θὰ τολμήσει νὰ ἀσχῆσει κριτικῆ.

Ἐδῶ ἔχουμε ἓνα κοινὸ σημεῖο ὄλων τῶν ὀλοκληρωτικῶν παραθηρησκευτικῶν ὀργανώσεων. Σύμφωνα μὲ τὴ διδασχὴ τους, καθένας ποὺ θὰ ἀσχῆσει κριτικῆ, εἶναι ἐγκληματίας. Ἀντίθετα ἢ ἐταιρεία «Σκοπιὰ» μπορεῖ ἀτιμῶρητα νὰ χαρακτηρίζεται στὰ ἐντυπᾶ της τοὺς Ὀρθοδόξους χριστιανούς «διαβόλους», προδότες, πόρνοι, βλασφημοὺς, ἀνόσιους, κλέφτες, ληστὲς, ψεῦτες, ἀπατεῶνες», τὴν Ἐκκλησία μας «πόρνη», τοὺς ναοὺς μας «πορνοστάσια», τοὺς κληρικούς «δεσμοφύλακες τοῦ διαβόλου», τοὺς κυβερνήτες «πράκτορες τοῦ διαβόλου» καὶ

τοὺς δικαστὲς «ὄργανα τοῦ Σατανᾶ». Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἀποτελεῖ θράσος τὸ γεγονὸς πῶς στὴ δίκη ποὺ ἀναφέραμε, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς «Σκοπιᾶς» ἐπικαλέσθηκε τις προσωπικὲς ἐλευθερίες, τοὺς δημοκρατικούς θεσμούς καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια.

Τὰ μέλη τῆς «Ὀμάδος Ἐργασίας», ἀπὸ προσωπικὴ πείρα καὶ ἀπὸ θαθεῖα μελέτη τῶν ἐντύπων τοῦ Μπρούκλιν, μποροῦμε νὰ ἀποδείξουμε πῶς ἢ φασιστικὴ αὐτὴ ὀργάνωση διαβολοποιεῖ τὴ δημοκρατία καὶ τοὺς δημοκρατικούς θεσμούς, κατεξουθενεῖ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καὶ ποδοπατεῖ τὴν προσωπικότητα τῶν ὀπαδῶν της. Ἐχει ἱδρύσει ἄπειρα ἱεροδικεῖα, ποὺ λειτουργοῦν μὲ μεσαιωνικὸ τρόπο, δολοφονώντας ὑπολήψεις, διαλύοντας οἰκογένειες, ὀδηγώντας ἐντιμούς ὀπαδοὺς, ποὺ θὰ τολμήσουν νὰ διαφωνήσουν γιὰ λόγους συνειδήσεως, στὴν ἀπόγνωση καὶ στὴν αὐτοκτονία. Τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τέτοια ὀργάνωση οἰκοδομεῖ αὐτὲς τις ἡμέρες στὴν περιοχή τῆς Θῆβας «βάσεις», γιὰ ὀλοκληρῆ τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπη, τὴν Ἀφρικὴ καὶ τὴν Ἀσία, ὅπως δείχνει ἢ μακέττα ποὺ ἐκπόνησε, μόνο δεινὰ μπορεῖ νὰ ἐπιφυλάξει στὴ χώρα μας. Οἱ τοπικοὶ φορεῖς, οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἀλλὰ καὶ ὀλοκληρῆς τῆς χώρας, ποὺ δὲν ξεσηκώθηκαν ἀκόμη γιὰ νὰ ματαιώσουν τὸ σχέδιο αὐτό, ὅπως σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, ἔγινε σὲ ἄλλη χώρα τῆς ΕΟΚ, θὰ ὑποστοῦν ἀσφαλῶς τις συνέπειες, στὸ προσεχὲς μέλλον.

Σὰν γονεῖς, ἢ καὶ πρῶν ἡμίματα τῆς ὀλοκληρωτικῆς αὐτῆς ξενοκίνητης ὀργάνωσης, καὶ σὰν μοναδικὸς στὴ χώρα μας φορέας, γιὰ τὴν προστασία τῆς Οἰκογενείας καὶ τοῦ Ἀτόμου ἀπὸ ὀλοκληρωτικὲς ἐξαρτήσεις παραθηρησκευτικῶν ὀργανώσεων, κάνουμε ἐκκλήση στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ θὰ συζητήσει αὐτὲς τις ἡμέρες σχετικὴ ἐπερώτηση γιὰ τις «βάσεις» τοῦ Μπρούκλιν στὴ Θῆβα, νὰ ἐνεργήσουν, ὅστε νὰ σταματήσει ἢ οἰκοδομῆ αὐτὴ. Μετὰ ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἀπόφαση τοῦ Ἐφετείου Χανίων, σύμφωνα μὲ τὴν ὀποία οἱ δραστηριότητες αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης ἐμπίπτουν στοὺς περιορισμούς τοῦ ἄρθρου 13 τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, ἢ ἑλληνικὴ πλευρὰ μπορεῖ νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ ἄρθρο 9 τοῦ Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης καὶ τὸ ἄρθρο 3 τῆς Συνθήκης «Φιλίας, Ἐμπορίου καὶ Ναυτιλίας» μεταξύ Ἑλλάδος καὶ ΗΠΑ καὶ νὰ ἀπαγορεύσει τὴ συνέχιση τῆς οἰκοδομῆς.

Ἐπὲρα ἀπὸ αὐτό, κάνουμε ἐκκλήση στὴν ἑλληνικὴ

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 212 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 τεύχους

κυβέρνηση να φροντίσει για την αναθεώρηση των άρθρων 3, 9, 12, 13, 16 και 24 του νόμου 2893/1954, που παραχωρούν στο Μπρούκλιν μεταχείριση του «μικρόν ευνοουμένου κράτους», ώστε να καταστεί δυνατός ο έλεγχος της κρατικής εξουσίας κατά παρόμοιο τρόπο, που ασκείται στην «ἐπικρατούσα θρησκεία».

Όλες οι διεθνείς συνθήκες που κατοχυρώνουν τις προσωπικές ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα, βασίζονται στο σεβασμό των διεθνών οργάνων που θεσπίζουν τις συνθήκες αυτές και στο σεβασμό των δημοκρατικών θεσμών. Είναι απαράδεκτο μια οργάνωση, που διαβολοποιεί όλους αυτούς τους θεσμούς, να τυγχάνει στη χώρα μας καλύτερης μεταχείρισης από την Έκκλησία, την μητέρα του γένους.

Για την ομάδα Έργασίας
Παναγιώτης Ζαμιάνης
Δημήτριος Μαργέτης
Κωνσταντίνος Κολιαστάσης
Νικολέττα Κατερινοπούλου.

4) Αίρεσεις και παραθρησκεία:
ἀπειλή για την προσωπικότητα των παιδιών.

Μ' αυτό το θέμα πραγματοποιήθηκε στις 11.11.1989, η 6η ολόκληρη εκπαιδευτική συνέλευση της ομάδας εργασίας της Πανελληνίου Ένώσεως Γονέων για την προστασία της οικογενείας και του ατόμου ('Ι. Μονή Βηθελέμ, 'Ι. Μητροπόλεως Μεσογαίας). Ύστερα από τρεις ειδικές εισηγήσεις και διεξοδική συζήτηση, τα μέλη της ομάδας εργασίας καταγγέλλουν στον έλληνα λαό τα ακόλουθα:

1. Η οργάνωση «Καφέ Σχολειό» που στις δραστηριότητές της περιλαμβάνει και τη λειτουργία Παιδικών Σταθμών πραγματοποιεί για τα μέλη της σεμινάρια ZEN (Βουδιστική μέθοδος διαλογισμού), που όπως είναι γνωστό στοχεύει στην απόκτηση της «συνείδησης Βούδα». Τα σεμινάρια αποσκοπούν στη διαμόρφωση ενός φρονήματος πέρα από το επίπεδο της λογικής και πέρα από τη διάκριση ανάμεσα στο καλό και στο κακό, προβάλλοντας σαν μοντέλο: «Δένω καλά τα μάτια, τραβώ το σπαθί μου και χτυπώ ίσια μπρός μου με κοσμική δύναμη».

2. Τα παιδιά των «ιεραποστόλων» διαφόρων ομάδων που επεκτείνουν διαρκώς τη δραστηριότητά τους και στις χώρες της Ευρώπης, όπως και τα παιδιά που γεννιούνται στα κοινόβια παραθρησκευτικών ομάδων, γίνονται θύματα ενός ολοκληρωτικού συστήματος έλεγχου και οδηγούνται σε απόλυτη εξάρτηση από τον «ἀρχηγό» ή την ομάδα.

3. Σε μερικές ομάδες οι γεννήσεις ή οι θάνατοι των

παιδιών δεν δηλώνονται, τα βχρονα παιδιά απομακρύνονται από τους γονείς, στους οποίους απαγορεύεται να έχουν σχέση μαζί τους, δεν φοιτούν στα κανονικά σχολεία και δεν παρακολουθούνται από γιατρούς

4. Μια γκουρουιστική οργάνωση, γνωστή στη χώρα μας, θεωρεί την οικογένεια αιτία όλων των κακών ή ανάθεμα και τα παιδιά σκουπίδια. Σε περίπτωση εγκυμοσύνης επιβάλλει την αμβλωση, ενώ η στέρωση για κορίτσια από 12 χρόνων και πάνω είναι υποχρεωτική. Καταγγέλληκε ότι σε υπόγειο της οργάνωσης βρέθηκαν 18 παιδιά να ζουν χωρίς καμία επίβλεψη

5. Σε μερικές ομάδες ο ἀρχηγός ορίζει ποιοι θα κάνουν παιδιά και ποιοι θα τα φροντίζουν μετά τη γέννηση.

6. Δικαστήριο στις Η.Π.Α. αποφάσισε να πάρει 66 παιδιά από τους γονείς τους - μέλη μιας τέτοιας αίρέσεως, ύστερα από το θάνατο 12χρονου που προήλθε από επαναληπτικά χτυπήματα από το κεφάλι ως τα γόνατα, από την ίδια τη μητέρα και άλλα μέλη της ομάδας, που διάρκεσαν δύο εβδομάδες. Τα μέλη της ομάδας αυτής υπογράφουν δήλωση ότι «ο θεός δίνει στον κύριό μου τη δύναμη να καταδικάσει σε θάνατο όλους τους βσους κάνουν κακό ή να τους βάλει σε φυλακή, και στους προφήτες του να δειρουν, να κάψουν, να κρεμάσουν ή να λιθοβολήσουν όλους τους άμαρτωλους».

7. Έγινε γνωστή η περίπτωση μητέρας που ξπνιξε το παιδί της, «για να το απαλλάξει από τους δαιμονες».

8. Αναφέρθηκε ακόμη η περίπτωση τέτοιας ομάδας που χρησιμοποίησε μικρά αγόρια για σωματεμπορία με δημοφύλοφους.

9. Είδικοι ψυχολόγοι και ψυχίατροι μιλούν για συμπτώματα «μετα - αίρετικής ψύχωσης» που μοιάζουν με τα συμπτώματα των παιδιών εκείνων που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως.

Το γεγονός ότι οι ομάδες αυτές συνεχώς επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους χωρίς διακρίσεις ανάμεσα σε ηπείρους και εθνικά σύνορα, εν όψει μάλιστα της έπερχόμενης «κατάργησης» των συνόρων στην Ευρώπη, πρέπει να μας αναγκάσει να αναλάβει ο καθένας μας τις εθύνες του απέναντι σ' αυτή τη χώρα και το μέλλον της.

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως δεν πρέπει να καταλήγει σε θάρος της οικογένειας και των παιδιών και στο να μη επιτρέπει σ' αυτά να αναπτύσσονται φυσιολογικά, να έχουν τις ίδιες δυνατότητες μορφώσεως και ιατρικής περιθάλψεως και να απει-

λείται ή προσωπικότητα και ή σωματική τους άκεραιότητα.

Κορυφαίο σημείο τής 6ης έκπαιδευτικής συνέλευσης τής ομάδας εργασίας τής Π.Ε.Γ. άπετέλεσε ή θεία λειτουργία στήν όποία χοροστάτησε ό Σεβ. Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής κ. Άγαθόνικος, στά πλαίσια τής όποίας έγινε ή επανένταξη μέ τό ιερό Χρίσμα τριών πρώην μελών παραθρησκευτικών όργανώσεων.

Γιά τήν 6η Συνέλευση

Τό Προεδρείο

π. Άντώνιος Άλεβιζόπουλος

Γιάννης Μηλιώνης

Ειρήνη Ξένου

Ε. Κατσάτος

Πελαγία Καρρά.

5) «Θετική σκέψη» - «Ηλεκτρονική Έκκλησία».

Μέ τό θέμα αυτό άσχολήθηκε ή «Όμάδα Εργασίας» κατά τήν ειδική Ημερίδα στήν Ίερά Μονή Πεντέλης (16.3.1991), στήν όποία συμμετείχαν και 130 ενδιαφερόμενοι άπό τό «Σεμινάριο Πίστewς», πού λειτουργεί κάθε χρόνο, άπό τόν Νοέμβριο μέχρι τόν Άπρίλιο, και κάθε Τετάρτη, ώρα 6-8 μ.μ.

Τό κύριο βάρος στό πρόγραμμα τής «Ημερίδος» έτέθη στό θέμα «θετική σκέψη» και ύπεγραμμίσθη ύτι ή τάση αυτή, πού δυστυχώς θρίσκει είσοδο και στό χώρο τής Έκκλησίας μας είναι άντιχριστιανική διδασκαλία και άκυρώνει όλόκληρο τό ευαγγέλιο τής έν Χριστώ σωτηρίας. Σάν χαρακτηριστικά παραδείγματα άνεφέρθησαν τό «Σίλβα Μάιντ Κοντρόλ», ό ΝΟRΜΑΝ VINCENT PEALE και ή «Ψυχοδυναμική» τού Θεοφάνη Μπούκα (γι' αυτό τό θέμα βλ. αναλυτικά, Άντωνίου Άλεβιζόπουλου, Αυτόγνωσία, Αυτόεξέλιξη, Σωτηρία, Πρέβεζα 1991). Μετά τήν «Ημερίδα» έξεδόθη ή ακόλουθη ανακοίνωση:

Στά πλαίσια ειδικής ήμερίδας τού «Σεμιναρίου Πίστewς» πού πραγματοποιήθηκε στό «Διορθόδοξο Κέντρο» στήν Πεντέλη, αναλύθηκε μεταξύ άλλων ή νέα τάση τής λεγόμενης «Θετικής Σκέψης» πού έχει ήδη πάρει μεγάλες διαστάσεις στή χώρα μας. Έπισημάνθηκαν άνησυχητικά γεγονότα τά όποία είναι ένδεικτικά τής δημιουργίας ένός «νέου φρονήματος» πού διαμορφώνεται άκόμη και σέ έπίσημους φορείς. Τό πιό άνησυχητικό είναι ότι οι Άμερικανοί φουνταμενταλιστές άπειλούν νά κυριαρχήσουν στά τηλεοπτικά προγράμματα τής χώρας μας.

Η Άνώνυμη Έταιρία ΤΒΝΕ Ραδιοτηλεοπτικό Κανάλι Έλλάς 62 (TRINITY BROADCASTING NETWORK EUROPE), πού ένεργεί προφανώς για λογαριασμό μητρικής έταιρίας στήν Καλιφόρνια (Η. Π.Α.) έτοιμάζεται για «έξόρμηση».

Όπως αναφέρεται στό βιβλίο τού π. Άντωνίου Άλεβιζόπουλου, μέ τίτλο «Έγχειρίδιο αίρέσεων και παραχριστιανικών ομάδων», μεταξύ τών τηλεοπτικών TRUST τών Η.Π.Α., ύπάρχει και ή CHRISTIAN BROADCASTING NETWORK τού PAT ROBERSON, πρώην ύποψηφίου Προέδρου τών Η.Π.Α., εκλεκτού τών άμερικανών φουνταμενταλιστών, πού στήν έκπομπή 700 CLUB παρουσιάζει συζητήσεις μέ άνθρώπους άπό τή δεξιά παράταξη οι όποιες άγγίζουν ένα κοινό στό όποίο δέν μπορούσε κανείς νά έχει πρόσβαση μέ πολιτικά προγράμματα.

Μέ τήν τυχόν λειτουργία τού σταθμού HELLAS TV δημιουργείται τεράστιο νομικό, πνευματικό, πολιτικό, πολιτιστικό, οικονομικό, αλλά και έθνικό θέμα. πού πρέπει νά προσέξουν ιδιαίτερα οι άρμόδιοι φορείς τής χώρας.

Τό Προεδρείο

Κ. Γρηγοριάδης

Ήλ. Αναγνωστόπουλος

Άθ. Νεοφώτιστος

Νικ. Δρανδάκης

Παν. Ζαμάνης.

ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΕΥΣΕΒΕΙΣ

τού ψυχοφειλεστάτου και θαυμαστού βιβλίου
όνομαζομένου

ΠΕΡΙ ΜΙΜΗΣΕΩΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

μέ στόχασες πνευματικάς και κατάνυξιν
εις κάθε κεφάλαιον

Η «Μίμησις» αυτή τού Χριστού διαφέρει θεσικώς άπό όλες τις μέχρι τώρα μεταφράσεις εις τήν έλληνικήν. Είναι ή πληρεστέρα, άπό όρθοδοξου έπόψεως.

Άνατύπωσις καλαίσθητος κατά τό πρωτότυπον έκδόσεως Ένετίας, έτους 1770. Με έγκρισιν και εύλογίαν τής 'Ι. Συνόδου τής Έκκλησίας μας.

Σελίδες 532, έξώφυλλον εις τετραχρωμίαν, όρχ. 800 (πλέον ταχυδρομικά).

Κεντρική διάθεσις: Άποστολική
Διακονία, Γασίου 1, 115 21 Άθήνα, τηλ.
722.8008.

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΑΚΝΑΝΑΣ*

“Ένας νεομάρτυρας τῆς Ἀθήνας

Τοῦ κ. ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΕΡΟΥΣΗ

Εἴπαμε, ὅτι οἱ Ἕλληνες στὴν πλειοψηφία τους, διακρίνονται σήμερα γιὰ τὸν ὠφελιμισμὸ καὶ τὴν ἠττοπάθειά τους. Αὐτὴ ἡ στάση τοὺς κοστίζει συχνὰ ἔσχατη ταπείνωση καὶ ἐξευτελισμὸ! (Καθημερινὰ εἶναι τὰ παραδείγματα). Τὸ ἴδιο ὅμως συνέβαινε καὶ στὶς μέρες τοῦ νεαροῦ Μπακνανᾶ. Προκειμένου οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μὴ χάσουν τὴ βολὴ τους, διαλογίζονταν μόνον τὸ προσωπικὸ τους συμφέρον καὶ ἀγνοοῦσαν τὸ τί γινόταν γύρω τους. Ἀκόμα καὶ αὐτὴ τὴν ὑπέρβαση ποὺ ἔκανε ὁ μάρτυρας δὲν τὴν πρόσεξαν ἢ τὴν ἀγνόησαν! Ὁ Καλεφορνᾶς, λόγου χάρη, ποὺ ζοῦσε στὴν Ἀθήνα τὸν ἴδιο καιρὸ, δὲ βρίσκει οὔτε μιὰ λέξη νὰ γράφει στὸ ἡμερολόγιό του, ἀλλὰ σημειώνει: «Ἐπῆρα ἐγὼ Καλοφορνᾶς ἀπὸ τὸν Ἀλέξη ποὺ κατέβη στ' ἀχούρι μου ριάλια δέκα καὶ τοῦ ἔδωσα κωνσταντινάτα τρία μαλαματένια».

Ἀλλὰ καὶ οἱ χρονικογράφοι καὶ οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἀγνόησαν τὸ περιστατικὸ, προσπαθώντας, ἴσως, νὰ κατευνάσουν τοὺς Τούρκους καὶ τὸ ντόπιο κατεστημένον ποὺ ἐξαιτίας τῶν Ὀρλωφικῶν διακινδύνευσαν τὰ ὑλικά τους συμφέροντα.

Πόσο παράλληλες ὅμως εἶναι καὶ οἱ στιγμὲς καὶ οἱ ἐποχὲς!.. Στ' ἀλήθεια, ποιὸς θυμᾶται σήμερα τὰ νέα ἀγῶρια καὶ τὰ κορίτσια ποὺ θυσιάστηκαν κατὰ τὴ Γερμανικὴ, Ἰταλικὴ καὶ Βουλγαρικὴ κατοχὴ; Καὶ ποιὸς ἀναπολεῖ δημιουργικὰ καὶ παιδευτικὰ, στὶς μέρες μας, τὶς τραγικὲς στιγμὲς ποὺ πέρασαν τὴν τελευταία νύχτα στὸ κελλὶ τους, στὴν Κύπρο, πρὶν ἀπὸ τὸν ἀπαγχονισμό τους ὁ Καραολῆς καὶ ὁ Δημητρίου, ποὺ εἶχαν τὴν ἴδια ἡλικία μὲ τὸν Μπακνανᾶ; Ὅλοι αὐτοὶ οἱ νέοι ἄνθρωποι εἶναι οἱ τρελοὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, οἱ ἐπαναστατημένοι μὲ τὰ μέτρα τὰ δικά μας, οἱ ὁποῖοι ἀνέτρεφαν τὰ δεδομένα τῆς ἱστορίας. Ὅχι ὅμως γιὰ νὰ γκρεμίσουν, νὰ ἀμφισβητήσουν ἀξίες καὶ δομὲς. Ἀλλὰ γιὰ νὰ οἰκοδομήσουν μὲ τὴ θυσία τους ἕναν ἄλλο κόσμον! Μιὰ νέα πολιτεία. Γιατὶ αὐτοὶ δὲν ὑπῆρξαν μηδενιστὲς, οὐτοπιστὲς ἢ ἀρνητὲς τῆς ἐξουσίας. Μὰ καταφρονητὲς τοῦ ψεύδους καὶ τῶν ἀδικιῶν.

Ἐξᾴλλου ὁ ἐπαναστατισμὸς αὐτῶν τῶν ἡρώων καὶ μαρτύρων δὲν ὀδηγοῦσε ποτὲ τὶς κοινωνίες σὲ ἀδιέ-

ξοδα καὶ σὲ ἀντιφάσεις. Οὔτε ἀναπαρήγαγε πράξεις βίας, καταστροφικοῦ πάθους καὶ φθορᾶς. Ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἡ ἐθελουσία τους, ἦταν παράδειγμα πνευματικῆς παραφροσύνης. Καὶ ἀποτέλεσμα ἔρωτα ἐλευθερίας καὶ ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅπως γράφει καὶ ὁ ἀρχιμανδριτὴς Βασίλειος Σταυρονικητιανός:

«Ὅλα τὰ ὀλοκληρωτικὰ συστήματα —θρησκευτικὰ ἢ ἀθεϊστικά —κάνουν ἐπαναστάσεις δῆθεν γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἀνθρώπων. Κι αὐτὸ ποὺ κατορθώνουν, εἶναι νὰ μαραζώσουν καὶ νὰ σκοτώσουν μὲ χίλιους τρόπους τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ἡ καλὴ θέληση, γιὰ νὰ τὸν πᾶνε στὸν ἑλλάειον». Δὲν γίνεται αὐτὸ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ἄλλη δύναμη ποὺ ἑλευθεῖται μὲ τὴν ἀδυναμία. Ἐπάρχει ἕνας κεκρυμμένος δυναμισμὸς ποὺ φανερόνεται μὲ τὰ λόγια τοῦ Μεσσίτου: «Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ οὐδὲ ἀντιλέγω. Τὸν νότον μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ραπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυτμάτων». Ὁ Κύριος μένει ἀσάλευτος, ὅταν ἔλθει ἡ ὥρα Του, παραδίδεται νὰ σταυρωθεῖ. Καὶ οἱ μάρτυρες σταυρώνονται, ἀπαγχονίζονται καὶ ξέροντες ὅτι τὸ σῶμα τους θὰ ἀνατείλει φῶς ποὺ δὲν σβήνει καὶ θὰ ἀπλωθεῖ ἄρρητη εὐωδία σ' ὅλον τὸν κόσμον. Αὐτὸ εἶναι ξεχείλισμα τῆς ἀγαλλιάσεως ποὺ ὑπῆρχε μέσα τους πρὶν μαρτυρήσουν¹⁵.

Οἱ Νεομάρτυρες ἦταν γιὰ τοὺς ἄλλους τρελοὶ, ἀνισόρροποι, μωροί, καθὼς γράφει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶ» (1 Κορ. 1,18). Ποὺ μὲ τὴν «ἀνοησία» τους, τὴ μωρία τους προκαλοῦν σάλο, ταραχὴ, ἐκπληξὴ στὸν κόσμον. Βάζουν σὲ προβληματισμὸ καὶ ἀνησυχία, σὲ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ τρικυμία ὄσους βλέπουν τὸ θάρρος καὶ τὴ διαχρονικότητα τῶν πράξεων αὐτῶν τῶν μαρτύρων!..

Ἄλλωστε καὶ σήμερα τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς θρησκευτικῆς συνέπειας δὲ θεωροῦνται μωρία, τρέλα, κοινωνικὴ ταραχὴ, ἐπαναστατισμὸς σὲ σχέση μὲ τὸν ἀχαερωτισμὸ καὶ τὴν κατεστημένη νοσηρότητα τῆς κοινωνίας; Προκαλεῖ μάλιστα συχνὰ

* Συλλογία ἐκ τῆς σελ. 219 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 τεύχους.

15. Ἀρχιμ. Β. Σταυρονικητιανός, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 16.

τὴν εἰρωνία καὶ τῶν ἐμπαιγμῶ! «Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω, γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ἑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός...». Καὶ ὁ Μπακνανᾶς, μὲ τὴν γενναία, ἐπαναστατικὴ του στάση ἀπέναντι στὸν κατεστημένο ἐφησυχασμὸ τῆς ἀθηναϊκῆς κοινότητος, παρὰ τὴν ἀντίθεση τῆς κοινῆς λογικῆς, ἐνίσχυσε μὲ τὴ «μωρία» του τοὺς πιστοὺς ραγιαδες στὴν ἐλπίδα καὶ στὴν ἐγρήγορηση.

ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Μιλώντας γιὰ τὴν ἐθελουσία τοῦ δεκαοχτάχρονου Ἀθηναίου Μιχαλιοῦ Μπακνανᾶ, ἴσως πρέπει νὰ ποῦμε καὶ λίγα λόγια γενικὰ γιὰ τοὺς Νεομάρτυρες, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴν Ἑλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἕως τὴν παλιγγενεσία κράτησαν ἀναμμένο τὸ φῶς τῆς πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐλευθερίας στὶς καρδιές τῶν ὑπόδουλων Ρωμιῶν.

Γράφει ὁ Κυριάκος Σιμόπουλος: «Αὐτοὶ οἱ νεομάρτυρες τῆς πίστεως εἶναι καὶ ἐθνομάρτυρες. Ἡ ἐθελουσία τους, πού ἐνσάρκωνε τὸ δράμα τοῦ σκλαβωμένου Ἑλληνισμοῦ, κρατοῦσε ἀναμμένη τὴν ἐθνικὴ συνείδηση. Κάποτε πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν ὅλες αὐτές οἱ τραγικὲς μορφές τῆς Τουρκοκρατίας, νὰ ἀνασυρθοῦν ἀπὸ τὴ λησμονιά καὶ ν' ἀναλάμψουν σ' ἕνα Ἑθνικὸ Συναξάρι».

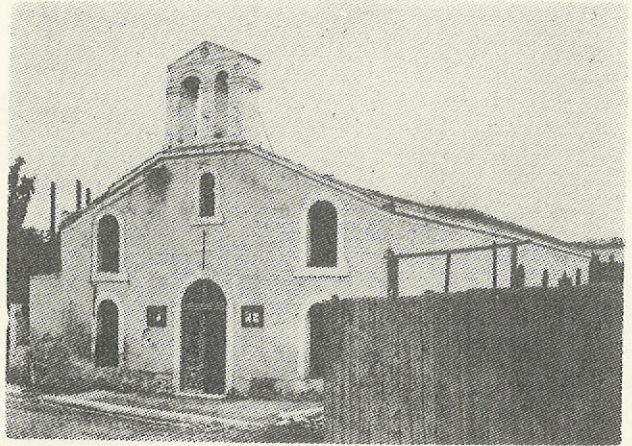
Νεομάρτυρες βασικὰ ὀνομάζουμε αὐτοὺς πού θυσίασαν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν πίστη. Κι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τους εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀπλοὺς ἀνθρώπους. Ἀγρόμαστοι νέοι, παιδιὰ τοῦ λαοῦ, ἄντρες καὶ γυναῖκες, γεωργοί, κηπουροί, φτωχοὶ ἐπαγγελματίες, οἱ ὁποῖοι ὀδηγήθηκαν στὸ μαρτύριο, ἐπειδὴ ἀρνήθηκαν νὰ γίνουν μουσουλμάνοι.

Στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος (1660-1669) ἔγραψε ὅτι «οὐκ ἔστι πόλις καὶ τόπος ὅπῃ τῶν ὀρθοδόξων ἡμῶν οὐ προχέονται ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τὰ αἵματα καὶ μειράκια ἐωράκαμεν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τῇ τομῇ τῆς μαχαίρας ἀφόβως ὑποκλίναντα τὸν ἀρχένα».

Καὶ ἦταν πράγματι φριχτὰ τὰ μαρτύρια καὶ χρειάζοταν βαθιὰ πίστη γιὰ νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει κανεὶς. Γι' αὐτὸ καὶ συχνὲς ἦταν καὶ οἱ περιπτώσεις πού δὲν ἄντεχαν κάποιοι καὶ ἀλλαξοπιστοῦσαν. Ὅσοι ὅμως ἀπὸ λίγο ξαναγύριζαν στὴν Ἐκκλησία γιὰτὶ δὲν μπορούσαν νὰ ζήσουν δίχως τὸ φῶς τῆς. Ἡ ἀτιμία καὶ

ἡ προδοσία τοὺς σκότωνε κάθε χαρὰ κι ἐλπίδα στὴ ζωὴ.

Οἱ Νεομάρτυρες δὲν ἦταν μόνο μάρτυρες τοῦ Γένους καὶ τοῦ τόπου τους, δηλαδὴ τῆς Ἀθήνας, τῆς Ἑλλάδας, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Χίου, ὅπου ἔχουν τὸ αἷμα τους. Ἀλλὰ μάρτυρες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. «Μαρτυροῦν τὸν τρόπο καὶ δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ ζήσει ὁ ἄνθρωπος, νὰ ζήσει ἡ οἰκουμένη».

Ἡ θρῳακικὴ ἐκκλησία Βλασαροῦ, πρὶν κατεδαφιστεῖ, ὅπου ἐψέλνε ὁ νεαρὸς μάρτυρας.

Οἱ Νεομάρτυρες θυσιάζονταν ὅλη τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας σ' ὅλους τοὺς τόπους. «Μὲ τὸ παράδειγμά τους ἔδιναν κουράγιο στὸν κόσμον νὰ κρατηθεῖ στὴν πίστη καὶ δύναμη στοὺς ἐθνομάρτυρες νὰ θυσιάσουν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς»¹⁶.

Οἱ χριστιανοὶ πού παρακολουθοῦσαν τὸ μαρτύριο τοῦ Νεομάρτυρα, μὲ συντριβὴ ζοῦσαν σιωπηλοὶ τὸ Γολγοθὰ του. Τὴν ὥρα πού ὀδηγεῖται στὸ θυσιαστήριο ἔχουν τὴν αἴσθηση ὅτι περνάει μπροστά τους ὁ ἐπιτάφιος. Καὶ μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς τους, στὴν περίπτωση τοῦ μικροῦ Μιχαλιοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι ψάλλουν τό: «ὦ γλυκὺ μου ἕαρ, γλυκυτότόν μου τέκνον, πού ἔδω σου τὸ κάλλος;». Ταυτόχρονα ὅμως μέσα τους λάμπει καὶ τὸ φῶς τῆς ἀνάστασης. Καὶ εἶναι ὡς νὰ τὴν φέρνει κιόλας αὐτὸ τὸ μικρὸ παιδί τώρα μὲ τὴν ὑπέρτατη θυσία του πού δὲν εἶναι λόγια, θεολογικὲς ἐρμηνείες ἢ διδαχὴ! Ἀλλὰ εἶναι πράξη καθοριστικὴ: ὑπέρβασης καὶ πόνου. Δὲν εἶναι φιλοσοφία καὶ ἀφηρημένες ἔννοιες περὶ ἐλευθερίας, πίστεως καὶ ἄσκησης! Ἀλλὰ ἀπλή κίνηση τῆς καρδιᾶς πού πάλλεται καὶ αἰσθάνεται, καθὼς ἐνεργεῖ καὶ ἀποφασίζει μέσα

16. Ἀρχιμ. Βασ. Σταυρονικητιανοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 13.

Ἡ ὁδὸς Μπακνανᾶ στὸ Νέο Κόσμο (Δουργούτι), στὴ μνήμη τοῦ Ἁγίου.

στὴν ἅγια καθημερινότητα, διαχωρίζοντας, στὴ διαλεκτικὴ τοῦ βίου, τὸ σκοτάδι ἀπὸ τὸ φῶς.

Γράφει ὁ Σωτήρης Γουνελάς:

«Ἡ κίνηση αὐτὴ πρὸς τὴ μεριά τοῦ φωτός ἀρχίζει ἀπὸ πολὺ ἀπλὰ πράγματα. Δὲν προϋποθέτει σπουδὲς ἀφηρημένης θεολογίας, ἀλλὰ σπουδὲς πού ἀρχίζει νὰ κάνει ὁ ἄνθρωπος πάνω στὸ σῶμα του. Ὁ τρόπος πού μιλάει, ὁ τρόπος πού σιωπᾷ, πού σκέπτεται, πού ἀκούει καὶ πού βλέπει (τί ἀκούει καὶ τί βλέπει) καὶ ἀκόμη: ὁ τρόπος συνάντησής του μὲ ἕναν ἄλλο ἄνθρωπο, ἡ σχέση πού ἔχει μαζί του, ἡ γνωριμία, ἡ ἀγάπη πού τοὺς δίνει, αὐτὰ κανονικὰ συνιστοῦν καθημερινὸ μέλημα...». Γιὰ νὰ πάρει σὲ κάποια στιγμὴ καὶ τὴν ὑπέροχτη ἀπόφαση πού θὰ καθορίσει ἀποφασιστικὰ τὴ στροφή τῆς ζωῆς του! Κι ὅλα αὐτὰ γιατί «Ὁ Χριστὸς ζήτησε νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε μὲ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ καὶ ὄχι μὲ τὸ κεφάλι. Ζήτησε νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε σὲ ὅλο τὸ ἀπέραντο σαρκωμένο μυστήριό τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀνάστασης, πού τὸ ἀπερινόητο βάθος τους μπορεῖ νὰ μὴ τὸ συλλάβουμε ποτέ. Δὲν εἶναι αὐτὸ πού προσέχει, δὲν εἶναι αὐτὸ πού ἔχει τὴν κύρια σημασία. Ἀλλὰ ἡ παράδοση τῆς ψυχῆς στὰ χέρια τοῦ Λυτρωτῆ...»¹⁷. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε ὁ Μιχαλιὸς Μπακνανᾶς. Δέχτηκε τὸ μαρτύριο ὡς κάτι τὸ φυσικό. Κάτι πού δὲν μποροῦσε νὰ γίνεαι ἀλλιῶς, ἀφοῦ τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ συνείδηση-

σὴ του, πού ἦταν πλημμυρισμένες μόνο ἀπὸ ἀγάπη καὶ πίστη (ἐμπιστοσύνη) στὸ Θεό.

Ἐνα σύγχρονο λαϊκὸ τραγούδι λέει ὅτι:

«Ἐρχονται δύσκολοι καιροὶ

Ἀπ' ὄλες τίς μεριῆς θὰ μᾶς χτυπᾶνε

Καὶ θὰ ἀντέξουνε μόνον αὐτοὶ

Πού μάθανε νωρὶς νὰ ἀγαπᾶνε».

Κι ὁ Μιχαλιὸς Μπακνανᾶς ἀπὸ πολὺ νωρὶς εἶχε μάθει νὰ ἀγαπάει, ὄχι βέβαια μόνο τὸν ἑαυτό του. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους. Καὶ ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ δώσει καὶ τὴ ζωὴ του — τὴν τόσο σύντομη — γιὰ νὰ λάμψει τὸ φῶς πού ἔκρυβε μέσα του, τὸ ἔκανε μὲ τὸν πιὸ ἀπλὸ καὶ αὐθόρμητο τρόπο! Κι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ μήνυμα πού καὶ στίς μέρες μας, μέσα ἀπὸ τὸ ἱερὸ μαρτύριό του, ἐκπέμπεται πρὸς ὄλους τοὺς χριστιανούς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς Νεοέλληνες: ὅτι δηλαδή ἡ ἀγάπη πού βρῖσκεται μέσα στὸ «ἐμεῖς» καὶ ἡ πίστη πού θερμαίνεται μέσα στὴν Ἐκκλησία, εἶναι αὐτὰ πού μποροῦν νὰ μᾶς σώσουν. Ἔτσι ὅπως ἀκριβῶς σώθηκε κι ὁλόκληρη ἡ Ρωμοσύνη σὲ παλιότερους, κρίσιμους χρόνους.

(Τέλος)

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Μητροπολίτου Πατρῶν

ΝΙΚΟΛΑΪΜΟΥ ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Θ Ε Ο Μ Η Τ Ο Ρ Ι Κ Α Μ Η Ν Υ Μ Α Τ Α
ΤΟΜΟΣ Α'

Ἀκάθιστος Ὑμνος· Ἡ Ὁδὴ τῆς Θεοτόκου· Θεομητορικὸν Ἐορτολόγιον (Γενέσιον, Εἰσόδια, Ἐδαγγελισμός, Κοίμησις, Ἀπόδοσις, Σύναξις, Ὑπαπαντή, Ζωοδ. Πηγὴ, Ἁγία Σκέπη, Τιμία Ἐσθῆς, Ἁγία Ζώνη, Ἐορταὶ θαυμάτων καὶ Εἰκόνων Τῆς).

Ἐνας ἀνεκτίμητος «πανδέκτης», πραγματικὸ θησαύρισμα κηρυγμάτων ἐποικοδομητικοῦ περιεχομένου, πού ἀνταποκρίνεται στίς λειτουργικὲς καὶ εορτολογικὲς ἀπαιτήσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Σελίδες 516, δεχ. 800.

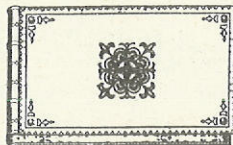
Γράφατε: Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἰασιῶν 1 — 115 21 Ἀθήνα (τηλ. 722.8008).

Βιβλιοπωλεῖο: Δραγασιανίου 2, Πλατ. Κλαυθμώνος, τηλ. 322.8637.

17. Σωτήρη Γουνελά, Τὸ ἄλλο μαρτύριο, Σύναξη, τ. 26, 1988.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Νίκου Μακρή Δρ. Φ.
ΛΕΞΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ήταν πνευματική έλλειψη ή άπουσία ενός λεξικού εύχρηστου, κατανοητού, στη δημοτική γλώσσα, το οποίο να καλύπτει σύγχρονες ανάγκες. Και να είναι συμπληρωμένο με νέους όρους και έννοιες της φιλοσοφίας και της πολιτικής επιστήμης. Έως ότου ετόλμησε την κάλυψη της ανάγκης αυτής και μάλιστα με επιτυχία, ο κ. Νίκος Μακρής.

«Αυτή η έκδοση, χωρίς να υποτιμάει τις ήδη υπάρχουσες άποτελεί εισαγωγή στον κόσμο της φιλοσοφίας και της πολιτικής σκέψης. Δεν είναι ούτε έρρα-νισμα ούτε συμπλήρωμα, δέ μεταφέρει απλά και μόνο έτοιμες ή ήδη διαμορφωμένες έννοιες... Άποτελεί πρόκληση για σπουδή, γιατί είναι ήδη σπουδή. Στηρίζεται σε μακροχρόνια «έσωτερική» μελέτη της φιλοσοφίας, των άρχων της ψυχολογίας, της πολιτικής σκέψης, της κοινωνιολογίας».

Πραγματικά, η άναγνωση και η κατανόηση των όρων του λεξικού είναι μια εύχρηστη σπουδή κατάρτιση και άπόλαυσης πνευματικής, που διευκολύνονται άπό την άπλη διατύπωση, τη δημοτική γλώσσα και το σύγχρονο τρόπο γραφής και συγκρότησης του έργου. Έτσι, που ο φιλοσοφικός στοχασμός και οι πολιτικές έννοιες να γίνονται άπόλυτα, γρήγορα και εύκολα άπόκτημα κάθε άναγνώστη.

Διαβάζοντας όμως το Λεξικό διαπιστώνει κανείς τον εύρύτατο όρίζοντα της σκέψης του συγγραφέα και την ικανότητά του να δαμάζει ένα ύλικό, το οποίο, σε κάθε περίπτωση, για να διατυπωθεί ο' όλη την έκτασή του, θα απαιτούσε πολλούς τόμους συγγραφής.

Έτσι ο κ. Μακρής άναποκρίνεται όχι μόνο στην άνάγκη κάλυψης μιας πνευματικής άπαιτήσης. Άλλά και στον έπικαιρο και καλύτερο τρόπο θεραπείας της. Που σημαίνει, ότι τέτοια θεμελιώδη έργα - έργα έλεος σκέψης και έπιστήμης, για να άναποκρίνονται στις εύθύνες των καιρών, πρέπει να όριοθετούνται και στις δυνατότητες των σύγχρονων ανθρώπων.

Πράγμα θέβαια που το πετυχαίνει ο συγγραφέας με τον καλύτερο και άποδοτικότερο τρόπο.

Ι. Μ. Χατζηφώτη ΠΕΡΑΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ Παπα - Θανάσης Πιάς

«Ήταν το πρότυπο της σεμνότητας, της πραότητας και της καλωσύνης. Κάθε πράξις του και κάθε του ένεργεια έμπνεόταν άπό μόνο την ιδέα, χωρίς ύπολογισμό και δόλο».

Πρόκειται για τον νεομάρτυρα Παπα - Θανάση Πιά, ο οποίος στη διάρκεια των εμφύλιων συγκρούσεων (1947) θρήκε τραγικό θάνατο, ύστερα άπό άπάνθρωπα μαρτύρια.

Τό ότι η Έκκλησία στάθηκε πάντοτε στην πρωτοπορία των άγώνων του Έθνους για έλευθερία, δικαιοσύνη και ειρήνη δεν άμφισβητείται σήμερα άπό κανένα καλοπροαίρετο άνθρωπο. Και ότι ο ιερός Κλήρος κάνοντας συχνότατα υπέρβαση πέραν του καθήκοντος, με θυσίες και δόυνες, κράτησε άναμμένη την λαμπάδα της πίστης και της έλπίδας στις καρδιές των ανθρώπων.

Ένας τέτοιος ποιμένας, που διατήρησε άθικτο το σεβασμό στην άξιοπρέπεια και στην έλευθερία του προσώπου, όταν γύρω του ή θία και η θαναυσότητα είχαν κυρίαρχη θέση, υπήρξε και ο Παπα - Θανάσης Πιάς, του οποίου με συγκινητική άμεσότητα τό βίο και τον τραγικό θάνατο, διηγείται ο Ι. Μ. Χατζηφώτης, στο νέο βιβλίο του.

Σελίδα, σελίδα βλέπει κανείς να έξιοτορείται η σεμνή, ταυτόχρονα και τραγική όδοιπορία ενός αγαθού, αλλά και γενναίου λευίτη, ο οποίος άρνούμενος να έγκαταλείψει τό λαό του και τά ιδανικά του χάνει άνάιτια τη ζωή του ως άλλος Παλαιολόγος δίχως να συνθηκολογήσει. Και καθώς γράφει ο Συναγματοάρχης έ. ά. Παν. Σταυρόπουλος, ο Παπα - Θανάσης Πιάς: «Στάθηκε στο μετερίζι της πίστης στο Θεό και στην ιδέα του Έθνους».

Στό κοιμητήριο του χωριού, την Άγία Τριάδα, που θιγλίζει πέρα κατά τά Βαρδούσια και την Όζυά άναπαύεται τό άγιο σώμα

του Έθνομάρτυρα. Θεματοφύλακας και κάστρο άπαρτο του Έθνους...».

Άρχιμ. Έροθέου Βλάχου ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΦΡΟΝΗΜΑ

Ο Άρχιμ. Έροθέος Βλάχος είναι ένας άξιος Κληρικός και γνωστότατος άπό τό πλήθος των συγγραφέων και άλλων ποιμαντικών έργων του. Κι όταν μιλάει και γράφει για την Έκκλησία και τό εκκλησιαστικό φρόνημα όριοθετεί δρόμους γνώσης και πίστης που εκφράζουν άκριβώς τό πνεύμα και την πρακτική της Έκκλησίας, τά όποια γνωρίζει και βιώνει στο έπακρον.

«Η μεγάλη προσφορά του συγγραφέα στην όρθόδοξη εκκλησιολογία είναι ότι βλέπει τά πράγματα καθολικά. Δεν άπολυτοποιεί τό μερικό. Άναλύει θέματα όπως η πρόέλευση και άποκάλυψη της Έκκλησίας, όρισμός και ιδιότητες της Έκκλησίας, και άλλα σημαντικά, όμως η κύρια προσφορά του θρίσκει στο ότι, την περι Έκκλησίας διδασκαλία την βλέπει μέσα άπό την περι καθάρσεως, φωτισμού και θεώσεως άσκητική διδασκαλία των Άγίων Πατέρων», γράφει στον Πρόλόγο του ό Σεβ. Θηβών και Λεβαδείας κ. Έρωάνμος.

Και πραγματικά, ό λόγος, η πνοή, ό θεολογικός στοχασμός του Άρχιμ. Έερ. Βλάχου και στο βιβλίο αυτό, άποτελεί μια πρωτόπορα διδασκαλία, η οποία έρχεται να καλύψει σημαντικές ποιμαντικές άνάγκες. Και να έπαναχαράξει δρόμους που διευκολύνουν τους πιστούς να γνωρίσουν τό μυστήριο της Έκκλησίας και να επανατοποθετηθούν πνευματικά στα κρίσιμα σημεία της Όρθοδοξίας και του κόσμου.

Έξάλλου τό περιεχόμενο και η συγκρότηση του βιβλίου, καθώς και η καλοδολεμένη δημοτική γλώσσα άποτελούν προσόντα τό βιβλίου, που τό καθιστούν άληθινό έγχειρίδιο για καθέναν χριστιανό που θέλει να θρίσκει μέσα στην κιθωτό της Έκκλησίας.

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

Μέχρι πότε;

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ και πάλι! Φωτεινός, ευχάριστος ό μήνας τών άδειών —για όσους δέν έσπευσαν τόν Ιούλιο— ό μήνας τών ευχάριστων μελεμιτών και πάνω απ' όλα ό μήνας τής Παναγίας. Σε όλα τα μήκη και τα πλάτη τής πατρίδας μας σ' όλες τις πόλεις, τα χωριά και τα βουνά μας υπάρχουν περικαλλέσταιοι καθεδρικοί ναοί και γραφικά ξωκκλήσια, πού σεμνώνονται επ' όνόματι τής Παναγίας. Αναφέρονται στις διάφορες φάσεις τής ζωής της. Τό μήνα πού διανύουμε, γιορτάζουμε την Κοίμηση τής Άειπαρθένου. Εύστοχα ό ύμνωδός ψάλλει: «Εν τή Γεννήσει την παρθενίαν εφύλαξας, εν τή Κοιμήσει τόν κόσμον σού κατέλιπες, Θεοτόκε. Μειέστης πρός την ζωήν, Μήτηρ υπάρχουσα τής Ζωής και ταίς προσβείαις ταίς σαίς λυτρομένη εκ θανάτου τας ψυχάς ήμωv». Άριστορηγματικό στή σύνθεση τό Άπολυτίκιο τής Κοιμήσεως. Υπέροχα τα νοήματα, εξαίρετα τα μηνύματά του. Έξαιρετικές όμως και οι εκδηλώσεις σεβασμού και τιμής τών χριστιανών σιό πρόσωπό της. Αναφερόμαστε όμως στήν Παναγία μόνο για να την τιμήσουμε; Τό 'χουμε αναφέρει και σιό παρελθόν' θά τό πράξουμε και πάλι. Έμείς οι Ρωμοί, κατέχουμε θλιβερή πρωτιά στή βεβήλωση τού άγιου όνόματός της. Τή μιá σιγμή —σiti δύσκολη ώρα— «Παναγία μου, πρόφτασε» και την άλλη...

Μέχρι πότε ό Κύριος ήμωv Ιησούς Χριστός θ' άνέχεται τις προσβολές σιό πρόσωπο τής Μητέρας Του;

Τό δεύτερο αίμα.

ΤΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟ τιμούμε και τόν άγιο Ιωάννη τόν Πρόδρομο. Τόν Πρόδρομο τού Φωτός, πού με τό λαμπρό έρχομό του από στείρα μητέρα φώτισε όσους βρισκόνταν πάνω σiti γή και σiti συνέχεια εκείνους πού βρισκόνταν μέσα σ' αυτήν. Τό αίμα του χύθηκε πριν από τό αίμα τού δεσποτικού και άθάνατου ποτηρίου κι έγινε άκινobόλος κήρυκας τής θείας παρουσίας τού Δεσπότη Χριστού. Τό αίμα αυτό είναι πού άξιοσέβαστο —όπως μάς βεβαιώνει ό άγιος Θεόδωρος ό Στουδίτης— από τό αίμα τών Πατρια-

ρχών Άβραάμ, Ισαάκ κ.ά., πού πολύτιμο από τό αίμα τών προφητών και πού άγιασμένο από τό αίμα όλων τών δικαίων. Γιατί είναι πού υπέροχο και από αυτό άκόμα τό αίμα τών Άποστόλων και πού ένδοξο και από τό αίμα τών μαρτύρων. Και αυτά τα λόγια —επισημαίνει ό άγιος Θεόδωρος— δέν είναι δικά μου, αλλά είναι λόγια τού Μεγάλου Λόγου, τού Ιησού Χριστού πού έχει δώσει τή σχετική μαρτυρία για τόν Τίμιο Πρόδρομο. Είναι αίμα πού σιολίζει την Έκκλησία τού Χριστού πού όμορφα από κάθε σιολισμό πού θά τής γνώταν με πολύχρωμα και σπάνια λουλούδια. Χύθηκε για τή δικαιοσύνη σιό τέλος τής εποχής πού ίσχυε ό παλαιός νόμος και έγινε λουλούδι πού παραστέκεται σιτην είσοδο τής παρουσίας τού Χριστού.

«Η τού Προδρόμου ένδοξος άποτομή, οικονομία γέγονέ τις θεϊκή' ίνα και τσις εν "Αδη ευαγγελισσασθαι την τού Σωτήρος έλεουσιν...».

Τό Θαβώρ για τόν Γολγοθά.

«ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ μειεμορφώτης και ως έχώρον οι μαθηταί Σου την δόξαν Σου, Χριστέ ό Θεός, έθεάσαντο ίνα θιαν Σε ίδωσι στανρούμενον, τό μεν πάθος νοήσωσιν εκούσιον...».

Τό κονιάκιο είναι ιδιαίτερα εύγλωττο. Συνδέεται άπενθείας ή Μεταμόρφωση με τή Σταύρωση, τό Θαβώρ με τό Γολγοθά. Ένας από τούς σκοπούς τής Μεταμορφώσεως είναι να προετοιμάσει τούς μαθητές για τόν επικείμενο θάνατο τού Σωτήρος Χριστού, να τούς ένισχύσει εκ τών προτέρων, να κραταιώσει την πίστη τους. Ν' άναγνωρίσουν ότι, σιτην επίγεια εμπειρία τού σαρκωθέντος Θεού, πάθος και δόξα συμπλέκονται. Τό πάθος (κατά τόν Έπίσκοπο Διοκλείας) είναι μέρος τής δόξας και ή δόξα άξεχώριστη από τό πάθος. Για πούό λόγο ό Ιησούς να τούς χαρίσει ένα κοίταγμα τής αιώνιας δόξας Του άκριβώς πριν την άκρα ταπεινώσή Του; Γιατί, σάν έρθει ή ώρα τού Πάθους και δούν τόν «άνθρωπον εν πληγήν' άγωνιά σiti Γεθσημανή και να πεθαίνει σιό Σταυρό, θά θυμηθούν πώς άκριβώς αυτός είναι ό «άγαπητός Υιός» (Ματθ. ιζ' 5) πού είδαν να δοξάζεται σιό Θαβώρ!

Σὲ πρῶτο πρόσωπο.

Σὲ δεύτερη γραφή.

Ω ΘΕΟΥ Μητερ,
ἀγλαΐσμα τῆς ἡμετέρας φύσεως,
καινοπρεπέστατον δημιούργημα,
οὐράνιον ἕψος
χαρίτων θάλασσα,
ἤλιε τοῦ φαινομένου λαμπρότερε,
ἱερωτάτων ἀρειῶν πλήρης κιβωτέ,
ἀνθέων ἀπάντων εὐωδουσίατη μυροθήκη,
ἢ ἐμὴ σωτηρία,
δι' ἧς καὶ οὐρανοὺς οἰκοῦμεν
καὶ παραδείσου ἀπειλήφαμεν.

(Ἰσίδωρος Θεσσαλονίκης)

Σὲ πρῶτο ἦχο.

Σὲ πρῶτο πρόσωπο.

NENIKHNTAI τῆς φύσεως οἱ ὄροι
ἐν σοὶ Παρθένε ἄχραντε·
παρθενεύει γὰρ τόκος
καὶ ζωὴν προμνηστεύεται θάνατος.
Ἢ μετὰ τόκον παρθένος
καὶ μετὰ θάνατον ζῶσα
σώζοις ἀεὶ, Θεοτόκε,
τὴν κληρονομίαν σου.

Ἢ ἐποχὴ τῶν πλαστῶν.

ΖΟΥΜΕ σὴν ἐποχὴ τῶν πλαστῶν. Πολλὰ καὶ
διάφορα τὰ κίβδηλα σὺς ἡμέρες μας. Πλαστὲς Ἰδέες,
πλαστὰ ὄνειρα, πλαστὰ χαριτονομίσματα, πλαστοὶ ἐλεγ-
κτές. Ὑπάρχει δυσινχῶς —ἀνέκαθεν ὑπῆρχε— καὶ
σὸν χῶρον τῆς Πίστεως ἢ διαστροφῆς. Θεωροῦμε, σὸ
προκείμενο, ἀπαραίτητη τὴ διευκρίνηση. Ἄλλος φω-
τεινὸς ζῆλος καὶ ἄλλο φανατισμὸς ἢ «ζῆλος οὐ κατ'
ἐπίγνωσιν». Ἔχουμε χρέος ὅλοι ὅσοι εὐθυνόμαστε
κατὰ τὸν α' ἢ β' τρόπο γιὰ τὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ
τῶν χριστιανῶν —καὶ πρῶτα τοῦ ἑαυτοῦ μας— νὰ
προσέχουμε τὴ διάκριση. Ὁ «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆ-
λος» ἔχει κατὰ καιροὺς ζημιώσει τὴν Ἐκκλησίαν μας.
Ἢ σιενόκαρδη θερησκευτικὴ ἀντίληψη προκαλεῖ τὸ
σχίσμα καὶ τὶς διαιρέσεις καὶ ὄχι μόνο· τὶς διαιωνί-
ζει κιόλας. Πλήττει τὴν καρδιά τοῦ Χριστιανισμοῦ
καὶ τὴν πεμπουσία τοῦ κορυφαίου νοήματός του, τὴν
ἀγάπην.

Ἄπαιτεῖται προσοχή.

Νοικοκυρέματα.

ΟΛΑ ΤΑ ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ πού «παράγουν» τὰ
νοικοκυριά, θὰ μπορούνε νὰ μετατρέπονται σέ... οἰκο-
δομικὰ ὑλικά ἢ σέ οἰκοδομικὰ λιπάσματα! Σύμφωνα
μὲ μιὰ μέθοδο πού ἀνέπτυξε ἡ ἐλβετικὴ εἰταιρεία
«COMACRIS», τὰ σκουπίδια μπορούν εὐκόλα νὰ με-
τατραποῦν σέ ἄμμο. Ἡ διαδικασία περιλαμβάνει τὸν
κατακερματισμὸ τῶν σκουπιδιῶν καὶ τὴ μετατροπὴ
τοὺς σέ μικροὺς σβώλους. Στὰ σκουπίδια, μ' αὐτὴ
τὴ μορφή, προστίθενται ἀσβέστιο καὶ οἰκοδομικὸς ἄ-
σβέστιος. Τὸ μείγμα περνάει ἀπὸ δύο φούρους πού
ἀναπτύσσουν θερμοκρασία 280 βαθμῶν Κελσίου. Συγ-
χρόνως τίθεται ὑπὸ πίεση καὶ ὑπὸ ἰσχυρὴ φωτεινὴ
ἀκτινοβολία. Ὁ συνδυασμὸς αὐτῆς τῆς ἐπεξεργασίας
ἀποδίδει, κατὰ τοὺς ἐπιστήμονες τῆς εἰταιρείας, τὰ
ἴδια ἀποτελέσματα πού θ' ἀπέδιδε ἡ θέρμανση τῶν
ἀπορριμμάτων σέ 12.000 βαθμοὺς Κελσίου.

Σὲ πολλὰς περιοχὰς τῶν Ἀθηνῶν (Νέο Ψυχικὸ
καὶ ἄλλο) τὸν τελευταῖο καιρὸ συναντοῦμε μεγάλους
κάδους, πάνω στυὸς ὁποίους εἶναι γραμμένα «ἀνα-
κύκλωση γυαλιοῦ» ἢ «ἀνακύκλωση ἀλουμινίου». Εἶναι
ἐλπιδοφόρα ἢ στρῶφὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου στὴν
ἐξοικονόμηση πρώτων ὑλῶν. Τὸ «νοικοκύρεμα» μπο-
ρεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ —παρήγορα ἀσφαλῶς— σέ πολλὰ
ἐπίπεδα.

Ἐῶγε!

ΔΥΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΑΤΕΣ ἐκδηλώσεις πρα-
γματοποιήθηκαν λίγες ἡμέρες πρὶν, στὴν Ἱερὰ Μη-
τροπόλη Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, καὶ οἱ δύο στὴ Λει-
βαδιά. Μὲ διαφορὰ μιᾶς ἐβδομάδος ἔγινε στὸ Ἐθνι-
κὸ στάδιο Λειβαδιάς ἡ 1η γιορτὴ νεολαίας τῆς Ἱ.
Μητροπόλεως καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου Γηροκομείου -
τῆς Στέγης κατακοίτων καὶ τοῦ νέου Ἐπισκοπεῖου
τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θηβῶν καὶ Λεβαδείας. Ἡ
πρώτη —χρονικὰ— ἐκδήλωση πραγματοποιήθηκε στὸ
κατάμεστο ἐθνικὸ στάδιο, παρουσία τῶν Σεβασμιωτά-
των Μητροπολιτῶν Θηβῶν καὶ πρώην Θηβῶν κ.κ.
Ἱερωνύμου καὶ Νικοδήμου, τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ
πλήθους κόσμου. Τὴν ἔναρξιν τῆς γιορτῆς ἐλόγησε
ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θηβῶν καὶ Λεβαδείας κ. Ἱε-
ρώνυμος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρθηκε μ' ἐμπνευσμένους λό-
γους στυὸς νέους καὶ τὶς νέες, μακαρίζοντάς τους
γιὰ τὸ ὅτι διάλεξαν νὰ ζοῦν κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῆς
Μητέρας Ἐκκλησίας καὶ παραλληλίζοντας τὸ ἐθνικὸ
στάδιο μὲ τὸ «στάδιον τῶν ἀρειῶν» καὶ καλώντας τους
νὰ ἀγωνίζονται μ' ἐπιτυχία πάντοτε «τὸν ἀγῶνα τὸν
καλόν».

Ἡ ἐκδήλωση, πού ἔφερε τὴ σφραγίδα τοῦ προ-

του συγκέλλου της 'Ι. Μητροπόλεως παυσ. Ἀρχιμανδρίτου π. Νικοδήμου Ζαλούμη, περιελάμβανε ἐπιτέσεις θυζαντινῶν ὕμνων καὶ τραγουδιῶν ἀπὸ δύο Χορωδιακὰ συγκροτήματα της 'Ι. Μητροπόλεως, δημοτικούς χορούς καὶ τὸ θεατρικὸ «Παῦλος Μελάς, Γερμανὸς Καραβαγγέλης» μὲ τὸ σύστημα ἤχου καὶ φῶς. Ἦταν μιὰ λαμπρὴ ἐκδήλωση καὶ τὰ θεατρώσια συγχαρητήρια ἀνήκουν σὲ ὅλους τοὺς συντελεστές της.

Ἡ δευτέρα ἐκδήλωση περιελάμβανε τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου Γηροκομείου - τῆς Στέγης κατακοίτων καὶ τοῦ νέου Ἐπισκοπείου τῆς 'Ι. Μητροπόλεως ποὺ ἔγιναν στὴ Λειβαδιά, προεξάρχοντος τοῦ Μακαριώτατου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ. Στὴν ἀρχὴ τῶν ἐκδηλώσεων τελέσθη ἀπὸ τὸν Μακαριώτατο Ἀγιασμός καὶ ἀναπέμφθη εἰδικὴ εὐχὴ. Στὴ συνέχεια ὁ Μακαριώτατος ἀπήντησε θεομὸ συγχαρητήριο λόγο στὸν Σεβασμιώτατο Θεβῶν ὁ ὁποῖος καὶ ἀντιφώνησε συγκινημένος. Χαιρετισμούς ἀπήντησαν οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες καὶ στὸ τέλος ὁ Μακαριώτατος ἀπένευσε τοὺς εὐεργέτες τοῦ Ἰδρυάτου τὸν χρυσὸ σταυρὸ τοῦ Ἐθαγγελιστοῦ Λουκά, ἰδρυτοῦ τῆς 'Ι. Μητροπόλεως Θεβῶν, καὶ εἰδικὴν περγαμηνή. Ρίγη συγκινήσεως προκάλεσε ἡ ἀναφορὰ τοῦ Σεβασμιώτατου σὲ ἡλικιωμένη δωρήτρια ἢ ὁποῖα μὴ ἔχοντας χρήματα νὰ ἐπιχρῆσει τὴν προσπάθεια, ἔδωσε ὅλα τὰ κοσμήματα ποὺ εἶχε ἀπὸ τὴ μητέρα καὶ τὴ γιὰ τῆς!

Στὴν ἐκδήλωση παρέστησαν οἱ Σεβ. Μητροπολίτες Δημητριάδος κ. Χριστόδουλος, Σερῶν κ. Μίξιμος, Ναυπάκτου κ. Ἀλέξανδρος, πρ. Θεβῶν κ. Νικόδημος, ὁ ὑφυπουργὸς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας κ. Ἀριστείδης Τσιπλάκος κ.ά. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ τὲς δύο ἐκδηλώσεις μετέδωσε ἀπ' ἐνθείας ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ κουρδικό... πορτοκάλι.

ΤΩΡΑ πιά οἱ Κοῦρδοι πρόσφυγες τοῦ Ἰράκ, φύγαν ἀπὸ τοὺς καταυλισμούς στὴν Τουρκία. Γύρισαν στὰ κατεστραμμένα χωριά καὶ τὲς πόλεις τους. Χρήσιμη εἶναι μιὰ στατιστικὴ ποὺ ἀναφέρεται στὸ δράμα τους τοὺς τελευταίους τρεῖς μῆνες.

Στὰ στρατόπεδα Οὐλούντερε καὶ Τσουκούρσα, στὰ μέσα τῆς Ἀνοιξέως, θρῖσκοντιαν 370.000 πρόσφυγες. Σημειώνονταν 30 θάνατοι τὴν ἡμέρα, οἱ περισσότεροι (80%) στὰ νήπια μέχρι 5 χρονῶν. Στὴν Τσουκούρσα, ὅπου παρατηρεῖται ἡ μεγαλύτερη θνησιμότητα, πέθαναν 700 ἄτομα, ἐνῶ σημειώνονταν 20-25 θάνατοι παιδιῶν καὶ 8-10 ἐνηλίκων τὴν ἡμέρα. Τὸ 80% ἀπὸ ἀκατάλληλο νερό, ὑποσιτισμό, ἀναπνευστικές λοιμώξεις, τραύματα. Στὸ στρατόπεδο τοῦ Ἰαϊκ-

βερέν, τὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα πέθαναν 470 ἄτομα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 353 θρέφη καὶ παιδιὰ (780%).

«Σὺν» δημιούργησε στὲς καταναλωτικὲς εὐρωπαϊκὲς χῶρες ἢ εἶδηση ποὺ ἀνέφερε ὅτι Κοῦρδοι πρόσφυγες σὲ κάποιο στρατόπεδο θρῖσκον —τὸ «θρῖσκον» εἶναι ἢ εἶδηση!— μερικὰ πορτοκάλια καὶ στὴν ἀπόγνωσή τους, τὰ ἔφαγαν μὲ τὰ φλούδια.

Μήπως ὑπάρχει διαφορετικὴ ἀποψη γιὰ τὸ ποῦ εἶναι ἢ... εἶδηση;

Γιὰ τὸ καλὸ ὄλων.

Ἡ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗ τῶν χρήσιμων ὕλικῶν (χαρτί, γυαλί, ἀλουμίνιο) ἀποτελεῖ μιὰ λειτουργία ποὺ ἀναμφισβήτητα ὠφελεῖ τὴ χώρα, συμβάλλει στὴν προοσιαία τοῦ περιβάλλοντος καὶ στὴν ἐξοικονόμηση πρώτων ὕλων, ἐνέργειας καὶ συναλλάγματος.

Κάθε κοινὴ ἀναγκαστικὴ ἀπὸ ἀλουμίνιο, κάθε μπουκάλι ἢ ἄλλο εἶδος γυαλιοῦ, ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ποὺ μετὰ τὴ χρήση τους πετιοῦνται, σημαίνει ὅτι γίνεται σκουπίδι ἕνα ἀντικείμενο ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει ἀξία. Κι ἔχει ἀξία γιὰ τὴν κατὰ τὴν χρήση του, περιέχει τὴν πρώτη ὕλη καθὼς καὶ τὴν ἐνέργεια καὶ τὰ κεφάλαια ποὺ ἀπαιτήθηκαν γιὰ νὰ κατασκευασθεῖ. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ κράτη, ἀκόμη καὶ τὰ πιὸ ἀνεπτυγμένα καὶ οἰκονομικὰ εὐρωσια, ἐπιδιώκουν νὰ προωθήσουν διαδικασίες γιὰ τὴν ἀνακύκλωση ὄλων τῶν χρήσιμων ἀπὸ τὰ ἀπορρίμματα ὕλικῶν. Σ' αὐτὲς τὲς διαδικασίες, ἐνεργὸ ρόλο παίξει καὶ ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση. Ἦδη σὲ πολλοὺς δήμους καὶ κοινότητες ὑπάρχουν προγράμματα σχετικά, μὲ μεγάλη ἐπιτυχία.

Προσπάθειες σὰν αὐτὴ —πάνω καὶ πέρα ἀπὸ κομματικὴ καπηλεία— πρέπει νὰ ἐντοπίζονται καὶ νὰ ἐξαιρούνται. Εἶναι γιὰ τὸ καλὸ ὄλων.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Παρακαλοῦνται οἱ συνδρομητὲς τῶν περιοδικῶν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», κάθε ἀλλαγὴ τῆς διεύθυνσέως τους νὰ τὴ γνωρίζουν ἀμέσως στὰ Γραφεῖα τῶν Περιοδικῶν, Ἰωάννου Γεωργαδίου 14, 115 21 Ἀθήνα, ἀναφέροντας ἀπαραίτητα καὶ τὴν παλαιὰ τους διεύθυνση, γιὰ νὰ γίνεται κανονικὰ ἢ ἀποστολὴ τῶν Περιοδικῶν.